

Lapszámunkat a trianoni döntéssel kapcsolatos eseményeket, valamint az azt megelőző és követő állapotokat ábrázoló felvételekből válogattuk a Fortepan és a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár gyűjteményéből.

SZEMHATÁR

- 3 | Hóvári János: *Trianon 2020*
- 4 | Iancu Laura: *Amikor harmadszor szóltak; Amikor ijedség fog el*
- 5 | Luzsicza István: *Verecke, Lampedusa, Balassa utca*
- 6 | Sipos Lajos: *Babits Mihály nemzettudatának alakulástörténete*
- 12 | Both Balázs: *Verdun, Zone Rouge; Tanösvény*
- 13 | Csapody Miklós: *A tapasztalat könyve*
- 20 | Király Farkas: *indul / külön*
- 21 | Berta Zsolt: *Meghekkelt ország*
- 29 | Kürti László: *panoráma; szerelem dagálykor*
- 30 | Boros Erika: *Hegyek indultak meg bennünk*
- 32 | Abafáy-Deák Csillag: *Személyes névmás;*
- 33 | *Betűvetés*
- 35 | Nyilas Atilla: *Halotti vers*
- 36 | Hegedűs Imre János: *Sorry!*
- 42 | Jenei Gyula: *Az esztéta*
- 43 | Kopácsy Gergely: *„Belepiskítanak a szocializmusba!”
Beszélgetés Csapody Miklóssal*
- 45 | Miklya Luzsányi Mónika: *Díjugratás*
- 50 | Márkus Béla: *Honvágó egy hazáért*

NYITOTT MŰHELY

- 55 | Stifner Gábor: *„Mély hála tölt el...”
Beszélgetés Ács Margit író-szerkesztő-kritikussal*

KÖNYVSZEMLE

- 63 | Szakolczay Lajos: *Ősök által megélt sors
Jankovics Marcell: Trianon*
- 68 | Anka László: *Ideológiai útmutató érkezett a túlvilágról
Tőkéczi László: A bohém zseni. Gróf Andrássy Gyula
szellemi-politikai arcéle*
- 70 | Kiss Áron: *Pontos történetek
Kilátással a tengerre. Esszék, tanulmányok Kontra Ferenc
műveiről*

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar
Írószövetség
lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány
(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.
(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.
(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon a 06-1-767-8262 számon,
levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető
a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
*Báger Gusztáv, Erős Kinga, Horváth Antal, Kalász Márton,
Kő Pál, Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSAK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajaim@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő, gyerekkönyvek, Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: ekler.andreaanna@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó (szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János (ügyvezető)

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-8147

Címlap- és belívterv: **Vincze Judit**

Grafikai kivitelezés: **Oláh Máttyás László**

A címlapon: **Ács Margit**

(Fotó: Vadócz Dávid)

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg,
és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett,
válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.*

Trianon 2020

Hóvári János
(1955, Kiskorpad) történész,
turkológus, diplomata, Budapesten él

Trianon minden magyarnak fáj! Jobban, mint Mohács, mert abból volt gyógyulás, s esélye a Magyar Királyságnak, hogy túllépjen a vérzivataros századokon. Trianon azonban faktum. A költő Zrínyi Miklós szerint „az mi sebünk senkinek úgy nem fáj, mint minékünk”, és ne gondoljuk, hogy ezt rajtunk kívül más is érezheti. Új, erősebb és öntudatosabb magyarságról álmodozott. Saját korában csak kevesen hallgattak rá, de az utókornak máig hatóan – Kazinczynak, Kölcseynek és Vörösmartynak köszönhetően – tanítómestere lett. Veretes programja 2020 magyarságára is érvényes. Gyarapodóbbnak, talpraesettebbnek, hitet tartóbbnak, hagyományörzőbbnek és a jövőre nagyobb hittel tekintőnek kell lennünk. S jó, ha mindezt még kiegészíti a kortárs „odüsszeuszi” vagy „ábeli” furfang. A Trianon okozta évszázados, újra és újra felszakadó seb csak ez által hegedhet be, ha a sebhely örökre ott is marad. Vallhatjuk róla azt is, amit Juhász Gyula emlékeztetünkbe tett: „Nem kell beszélni róla sohasem, / De mindig, mindig gondoljunk reá.”

Szomorú tény a 21. század elején, hogy határon túli magyaroknak szinte naponta kell ütközniük az államnemzeti törekvésekkel és az azokat sokszor eltúlzó hivatalnokokkal. Térségünk rendszerváltozásainak egyik keserű tapasztalata, hogy a trianoni utódállamok po-

litikusai – tisztelet a kivételnek és néhány nemes szimbolikus gesztusnak – eltávolították maguktól a magyarsággal való emlékezeti ki egyezés lehetőségeit. Talán a kortárs írók és költők gyakoribb találkozóival, műveik átgondolt és nagyobb számú fordításaival lehetne és kellene új jövőt teremtenünk. A Tisza és a Duna üzenetei, miként az egyetemességbe olvadó, a Kárpátok koszorúi között megfogalmazott emberi érzelmek is, önmaguk mondandóival és tanulságaival a nyelvek felett állnak, de kellő fordítások híján többnyire nemzeti titkok maradnak. „Árpád és Zalán, Werbőczy és Dózsa – / török, tatár, tót, román kavargó / e szívben, mely e multnak már adósa / szelíd jövővel – mai magyarok!” József Attila 1936-ban versbe öntött gondolatai máig hatóan és jövőt építően érvényesek. Itt az ideje, hogy leromboljuk azokat a nyelvi – és szellemi – korlátokat, amelyekkel Trianon a mai napig zárt és bekerített parcellákra szabdalta a magyarság és a velünk egy közösségben élt népek életét. Ha kölcsönösen kapukat nyitunk, egyszer talán József Attila sorai mellé a szomszéd népek nyelvén magasodik majd oda az időből a félig horvát Zrínyi – egyik legtitisztább – mondata is: „Ne bántsd a magyart!”

Hóvári János

Iancu Laura

Iancu Laura
(1978, Magyarfalu) költő,
néprajzkutató, Velencén él,
József Attila-díjas

Amikor harmadszor szóltak

egy homokvárból érkeztem vissza
sziklára épült országba
végigjártam száz ideiglenes
esztendőt mintha templom
mintha anyám méhe lett volna
olykor-olykor az otthonom
szerettem ahogy szerették
bomlásnak indult nyelvemet
szerettem '38-ban csókolni
imádkozó kezüket lótt lábukat
szerettem a boncasztalon is
bajnok Aranycsapat hazámat
érvem ha volt is az indulásra
mit értem el vele az irgalom
erdőt növesztett törésre hegre
fáiból temetek negyvenegy éve
érvem nem volt a maradásra
térképéből soha nem lesz haza

Amikor ijedség fog el

mert elrejtőzöl a nyári zivatarban
az éjszakát Isten talán
azért alkotja újra
hogy a nomád felhők
villáma virágként
hulljon hullajtson ágyamra
megilletődve nézem
virág vagy nem is test
illatod II. Rákóczi Ferencé
ujjad nem háborús mintha
nem is emberkéz volna
de hova mégy uram
nem látja hát nézze nézze
Yessesben maradt szíve
kétszáz év múlva
a sas körme alól
halottkémek kezébe hull
a halálszagú Versailles-ba

Luzsicza István
(1975, Budapest) költő,
szerkesztő, bírósági
tisztviselő, Főton él

Luzsicza István

Verecke, Lampedusa, Balassa utca

vályogfalként dőlt le az elhagyott haza
a befagyott Tisza jegén menekedve
nekiindulva az Isten tudja hova –
az *idegen* helyről még idegenebbe

az egykorvolt Eszeny mint vályogfal borult
messzire elmaradt minden barát rokon
s békét túlélni ki túlélte Nagy Háborút
új honba eredt túl az új határokon

*kicsinyke vályogház – menedékszigetke:
honfoglalóktól belakott Lampedusa
hágóján a hét törzs nyomával Verecke
hétvezérek lován járt Balassa utca*

*kikötőbe értek a hajótöröttek
menedékből sarjadt lombozó családja
– ott most vénült fáradt vályogfalak dőlnek:
rég *idegen* már az új haza háza*

vályogból lett haza benne hús-vér ágak
nemzedékekkel telt kisalagi új lak –
évtizedek s arcok mára odébbálltak
közel s messzebb – és kik végképp elvonultak

*kik itthon voltak: most máshol vannak otthon
emlékké dőltek az öreg vályogfalak
emlékké vonult el menekvés és friss hon
apró-cseprő lakból emlékezet maradt*

*elbontott üres ház: sziget elsüllyesztve
terheibe belerokkant Lampedusa
megrongált emlékmű elcsatolt Verecke
– lakatlanként nyüzsgő új Balassa utca*

elmerült kikötő elsüllyedt szigetpart
régvolt honfoglalók letűnt menekültek
kezdődött s véget ért – de ágain megtart
színei a lombon mindmáig átütnek

Sipos Lajos

Babits Mihály nemzettudatának alakulástörténete

Sipos Lajos
(1939, Kassa) irodalomtörténész, egyetemi tanár,
József Attila-díjas

A 19. század utolsó harmadában Európa keleti felében létrejött Osztrák–Magyar Monarchia elfoglalta a Kárpát-medencét, a Kárpátoktól északra, nyugatra, délre nyúló területek egy részét. Európa második legnagyobb állama volt, amelyet német nyelvű osztrákok, magyarok, különböző formában önállóságra törekvő szlávok: ukránok, csehek, szlovákok, szlovének, horvátok, szerbek, bosnyákok, valamint románok, szászok és olaszok laktak.

A szekszárdi Babits család számára, akár csak a magyar etnikumhoz tartozók majdnem teljes egészére, ez a birodalom az osztrákok és a magyarok „kiegyezésé”-vel jött létre. Érvényesült a liberális nemzetfelfogás, a *politikai nemzet*-eszmény, amely szerint a nemzeti közösség alapja a *közös szabadság és jogegyenlőség*.

A Monarchiában élő magyarok gondolkodását nemcsak a tévhit, hanem az ország látványos gazdasági fejlődése, Budapest nagyvárossá válása, a Millennium budapesti ünnepei, az egész országra kiterjesztett ünnepi hangulat, az elmúlt ezredév ünneplése és a következőre való készülődés határozta meg. Volt, akit ez utóbbi inkább ellenérzéssel töltött el (Babits Mihály édesapja például a budapesti kiállítás megnyitójára érkezett Ferenc Józsefet inkább „cifra huszár”-nak, és nem „császár”-nak látta „zsinóros kék dolmányában és kócsagtollas nyusztkalapja alatt”, fiát pedig a felépített „Ősbudavár”, a törekedőket idéző mulatóközpont riasztotta meg)¹.

1 Belia György: *Babits Mihály tanulóévei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 20–21.

A szekszárdi, majd a pécsi kisvilágban élő Babits Mihály a családban és az iskolában történelmi látszatvilágban élt. Apai dédapja seborvosként részt vett a Napóleon elleni harcokban, aztán Szekszárdra került, ahol nemcsak megyei orvos és az akkor alakuló Ferenc-kórház igazgatója lett, de vagyont is gyűjtött, s a megye tekintélyes urai közé emelkedett. Perczel Sándor, a későbbi tábornok, Perczel Mór édesapja, aki fiai mellé Vörösmarty Mihályt alkalmazta nevelőnek, „kedves s leg hűb barát”-jának nevezte. Nagyapja osztálytársa volt Garay Jánosnak – akinek szobra ma is ott áll a város központjában –, aki a Szekszárdra látogató Vörösmartyt megpillantva így kiáltott fel: „Szeretném megcsókolni a földet, ahová lép”. Anyai nagyapja 1848–1849-ben honvédtiszt volt, a Komárom várát védő hadsereg tagja. Sógorát, Ujfalusy Imrét, Perczel Mór hadsegédét, a bukás után közlegényként besorozták az osztrák hadseregbe. Anyai nagyapja is részt vett a szabadságharcban. Díszkardja a költő tulajdonába került. A diák Babits Mihály a Kelemen nagypapa testvérénél, Kelemen Mihály főtörzsorvosnál lakott apja halála után. Ők valamennyien lelkes Kossuth-pártiak voltak. Ujfalusy Imre képzeletét – mondta Szabó Lőrincnek – „egy fő gondolat töltötte be; a független magyar haza”².

2 Babits Mihály: *Gyermekkori emlékei*. In. Uő: *Riportok, interjúk, nyilatkozatok, vallomások*. Kritikai kiadás. S.a.r.: Téglás Andrea, Téglás János. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2018. 57–58.

Kisiskolásként, de még a pécsi ciszterci gimnázium diákjaként is ez a hangulat vette körül a költőt. Szekszárdon Garay János, Vas Gereben, Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály mellett Szabolcska Mihály és a társadalmi eseményeket megverselő Bodnár István számított híres költőnek.³ A gimnáziumban olyan verseket tanulnak, amelyekből „hazafias és népies »tartalmat« lehetett „kiolvasni”.⁴ Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Eötvös, velük egy sorban Lévy József, Endrődy Sándor, majd Kisfaludy Károly és Tompa Mihály műveit tanulmányozták.⁵

Az önképzőkörben 1900. március 15-e előtt *Vázlatok egy nap történetéből* címmel (Babits szavait idézve) „egy nagyobb terjedelmű értekezést olvasott föl [...]” Még ugyanabban a tanévben „könyvszámba menő tanulmányt írt Rákóczi György koráról *Tíz év Erdély történetéből* címmel”. Egyetemi önéletrajzában utalt rá: „a Buda halála hun–magyar mondák tanulmányára indított[a]”. 1900. október 6-án az önképzőkörben ő tartotta az ünnepi gyászbeszédet. A jegyzőkönyv szerint a következőket mondta: „[...] nem hiába, nem haszon nélkül tartjuk mi ezen gyászünnepélyünket, nem ok nélkül tépjük fel a régi, de még mindig sajnó sebeket. Hanem azért, hogy felbuzduljunk vitéz őseink tettein, kik hazaszeretetüket halálukkal is megpecsételték, hogy bebizonyítsuk, hogy az ő haláluk győzedelmes volt, mert eszméik fennmaradtak és fenn is maradnak mindaddig, míg egy magyar él a földön. S élni fog mindig, mert amely nemzetnek ilyen csillagai vannak, az nem veszhet el. Ők, az eszméik nem engedik,

hogy nemzetük meghaljon. Bevilágítják nemzetünk éjszakáját, esti csillagok ők, de egyszerűmind hajnali csillagaink is, mert szabadságunk hajnalának első sugarai tőlük indultak ki [...]”⁶

Babits számára a haza a versekből, mondákból, regényrészletekből, a Nemzeti Múzeum képeiből, a milleniumi emlékekből, családi történetekből állt össze. Az idő múlásával egyre gazdagodó-bővülő térképzetet is jelentett. A megélt életben, a szülőházban, az emeletre vivő lépcsőfordulóban a falon lógott Magyarország térképe, „a történelmi Magyarországé” – írta 1938-ban *Az ólomgömb alatt* című esszéjében –, ami „gyermekkor[a] óta belé idegződött.” Teremtett világában, a *Halálfi* című regényében a fiktív alakoknak történeteket, tulajdonságokat, gesztusokat, esemény-helyszíneket kölcsönzött családtagjainak életéből, a neki, Pécssett tanuló diáknak kvártélyt adó Döme bácsinak is több mindent „adott”. Lelkes Kossuth-párti lett az öreg rokon. Egykori ügyvédi irodájának falán ki volt akasztva Magyarország nagy térképe. „[...] ez az erős barnaszín árnyék hegyet jelent – magyarázta az öreg ügyvéd Sátorfy Imrusnak –, a kék vonalak pedig nagy vizeket, nagyobbakat, mint az egész kert. [...] Magyarország [...] ez az a nagy darab föld, amit a csodálatos ábra ábrázolt.”⁷

A gimnáziumot végző Babits Mihálynak irodalmi és történelmi stúdiumai közben a térkép városokkal, történetekkel és személyekkel népesült be. Vas Gereben, Jókai, Kemény Zsigmond, Zrínyi Miklós olvasása révén az ország többek között a Dunántúlt, Kisköröst, Erdélyt, Vereckét, a branyiszközi hágót, Budát és Drégelyt is jelentette. Vereckéhez hozzákapcsolta a hon-

3 Csányi László: *Babits Átváltozásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. 28–35.

4 Babits Mihály: *Esszék, tanulmányok*. S.a.r. Belia György. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978. I. 482.

5 A pécsi ciszterci gimnázium évkönyvét nem tudtam elérni. A felsorolt szerzők a fogarasi gimnázium évkönyvéből valók, abból az évből, amikor Babits ott tanított. Vö. Csokonai-Illés Sándor: *Babits és Fogaras*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 118–130.

6 Babits Mihály: *Esszék, tanulmányok, kritikák 1900–1911*. S.a.r.: Hibscht Sándor, Pienták Attila. Argumentum Kiadó, Budapest, 2009. 497–498; Uo. 8.

7 Babits Mihály: *Halálfi I–II*. Kritikai Kiadás. S.a.r.: Szántó Gábor András, Némédiné Kiss Adrienn, T. Somogyi Magda. Argumentum Kiadó, Budapest, I. 31.

foglalókat. A branyiszkói hágóhoz Guyon Richardot és honvédek hősiességét, Budához a két Baradlay testvér „forradalmi páróját”-t, a Tudományos Akadémiához Széchenyi Istvánt és a Delejországról előadást tartó Berend Ivánt, Komáromhoz Jókait, az 1849-es várvédelmet, de Timár Mihályt is, a Dunát is a Senki szigetéig és a Vaskapuig.

Babits Mihály nemzettudatába beépült a *politikai nemzettudat* mindkét eleme. A *közös szabadság* mint cél és akarat fellelhető leveleiben, esszéiben és interjúiban (mindenekelőtt 1916–1918 között, az 1918 végétől 1919 augusztusáig tartó időben, 1920 után és az úgynevezett zsidótörvények megjelenését követően). A *jogegyenlőség* a királyi törvényszéki bíró apa és gyermek-fia beszélgetéseiben is előkerült a Dreyfus-ügy kapcsán. Az apa a jogegyenlőség sérelmének tekintette a bírói döntést, s lelkes hévvel emlegette Zola kiállítását az elítélt mellett. A jogtisztletben felnövő Babitsnak a jog előtti egyenlőség nem a „természetjog” ókori, középkori vagy felvilágosodás kori felfogását jelentette, de nem is a 20. században formálódott „pozitív jog” alakzata volt. A levelezésében 1904-től megjelenő Emanuel Kant elméletrendszerében⁸ központi szerepet kiteljesítő erkölcsi imperatívusz lett számára életelvvé vált gondolkodásnak egyik fontos eleme. A német filozófus az embert etikus lényként határozta meg, aki a „jó” és „rossz” kritériuma szerint cselekszik (kell, hogy cselekedjék). Ebben az összefüggésben a jogegyenlőség „emberi tapasztalat” és „erkölcsi tapasztalat” is volt.⁹

Babits nemzettudatában fogarasi tanár korában helyet kapott az ország soknemzetiségű mivoltának személyes tapasztalata is. A Foga-

rasi Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban, az 1910–1911. évi értesítő szerint 114 volt magyar anyanyelvű, 152 „oláh”, azaz román, 56 német (szász) anyanyelvű; a magyar anyanyelvűek közül „oláhhul” is tudott 49, feltehetően olyan családból érkezve, ahol az egyik ági nagyszülők románok voltak.¹⁰ Az itt élő magyarok – olvasható Babits 1937-ben írt esszéjében – „[i]ttak és kártyáztak”, „a szászok dalárdát is létesítettek s olykor hangversenyt is adtak”, „turistaegyletet alakítottak”, az „örmény kereskedők vitáztak”, a románok a környékbeli falvakban laktak olyan házakban, ahol az ablak-ajtó résén s „a tető szalmáján tódult ki a füst”, „s még azokon is túl, az oláh cigányok”. A román és cigány diákok tömegszállásokon éltek, „egy hétig [...] az ablak közben dugdosott hideg puliszkán”.¹¹ Az 1910-es évek elején bizonyára az ő fejében is megfordult az, ami Ady Endrében 1912-ben: Mi lesz, ha Erdélyt elveszik?”

Feltehetően ekkor épült be Babits nemzettudatába a *haza* és az *állam* fogalmi különbsége. A *haza* az emberi természettel együtt adott szeretet és tisztelet „gyengéd érzelmei”-t váltja ki, a természet adománya. Szent Tamás szerint a „pietas” (azaz az odaadó mély ragaszkodás, a kegyelet, a jámborság és a valláshoz való ragaszkodás) határozza meg, formálja az ember kötelességeit vele szemben. Az *állam* több hazát is magába foglalhat, az egyénekkal és a tömeggel szemben hatalmi tényező; összetartó-összefogó eleme a „justitia legalis” (azaz a törvény szerinti igazság).¹²

8 Vö. Babits Mihály levelezése 1890–1906. S.a.r.: Zsoldos Sándor. Kritikai kiadás. História Litteraria Alapítvány–Korona Könyvkiadó, Budapest, 1998. 110., 160.

9 II. János Pál: *Átlépni a remény küszöbén*. Szerk.: Vittorio Messori, ford.: Ordasi Zsuzsa. J LX Kiadó, H.n., 1994. 60–65.

10 Fogarasi M. Kir. Állami Főgimnázium 13. értesítője az 1910–1911. iskolai évről. Közzéteszi: Major Károly dr. kir. igazgató. Thierfeld Dávid könyvnyomdája, Fogaras, 1911. 94.

11 Babits Mihály: *Fogaras*. In: Uő: *Tanulmányok, esszék*. Vál. a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: Jankovics József, név- és szómagyarázat Jankovics József és Nyerges Judit. Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2005. 568–573.

12 Horváth Sándor: *A haza és honszeretet bölcséleti alapjai*. Szent István Akadémia Hittudományi–Bölcsé-

Az I. világháború előtti években felerősödtek a Kárpát-medence nem magyar ajkú népeinek nemzeti mozgalmái. Politikai pártokban, autonómiával felruházott nemzeti egyházak védőszárnyai alatt, felekezeti iskoláikban, kulturális egyesületekben, kaszinókban, könyvtárakban, társaskörökben, önkormányzatokban készültek önálló országuk megszervezésére. Törekvéseik egymást is keresztező célokat jelenítettek meg. Közös pontjuk a magyarellenség volt.¹³

Európában és a Magyar Királyságban 1914 első felében a politikusok egy része nem számolt a háború lehetőségével. Norman Angell 1910-ben megjelent, a *The Great Illusion* című könyvében – melyet Kunfi Zsigmond fordított magyar nyelvre *Rossz üzlet a háború* címmel –, leírta: „Egy háború magának a győztesnek is többet ártana, mint használna”. Hatvany Lajos 1914. július legelején lehetetlennek gondolta a háborút („Ember ember ellen nem küzdhet többé [...]”). Így vélekedett Kunfi Zsigmond és Jászi Oszkár is, még Ágoston György jogakadémiai tanár, a későbbi főispán, majd a tanácsköztársaság népbiztosa is. A július 28-i osztrák–magyar hadüzenet után, egy hónap alatt már kialakultak a háborús szövetségek. Mindkét oldalon gyors győzelmet reméltek, s mindenki háború-párti lett. „Az első hetekben – olvasható Stefan Zweig *Búcsú a tegnaptól* című könyvében – Európában lehetlenné vált, hogy valakivel értelmes beszélgetést lehessen folytatni.

leti Osztályának Felolvasásai. Stephaneum Nyomda R.T. Budapest, 1922.

13 Szász Zoltán: *Inter-Ethnic relations in the Hungarian half of the Austro-Hungarian empire = Nationalism and Ethnicity*, 1996/3. 391-408.; Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A nemzeteszme és a nacionalizmus története*. Budapest, Osiris Könyvkiadó, 2007. 90–134.; Estók János: *Magyarország története 1849–1914*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 129–133.; 19. századi egyetemes történet 1789–1890. Szerk.: Vadász Sándor. Korona Kiadó, Budapest, 1998. 199–217.

A legbékésebb, a legjobb kedélyű emberek szinte részegek voltak a vérgőzről. Olyan barátaim, akiket mindig meggyőződéses individualistának, sőt szellemi arisztokratáknak ismertem, egyetlen éjszakán fanatikus hazafiakká változtak, a patriótákból kielégíthetetlen anexionalistákká lettek.”¹⁴

A Nyugat szerzőit megosztotta a háború. Ignotus a július 1-jei számban *F. F. A politika mögül* címmel írt cikket, s a „könnyen” és „simán” folyó magyar mozgósítást, az ezredek hadrendbe állítását és harci készségét idézte. Két héttel később, *A Háború* című írásában szót emelt a Monarchia mellett, felemlelve a „Szegeedtől Kassáig [...] Kanizsától Nyíregyházáig” terjedő „Kis-Magyarország” képét, érzékeltetve, hogy a háborúellenesség és a birodalom-pártiság, „a habsburgistaság”; az ezeresztendő, egységes Magyarország és a megcsonkítható haza lehetőségei között lehet választani.

1918. október 10-én Ignotus a következő levelet küldte Babitsnak: „Mihályom, a Nyugat nov. 1. száma annak a kérdésnek lesz szentelve, vajjon egy új államhatárok közt teljesen magára utalt s területében remélhetőleg nem csökkenő független Magyarország számára mely politika volna természetes és ajánlatos? Kérlek, felelj rá vagy általában, vagy valamely vonatkozásban [...]”¹⁵

A levélből kitűnik egy időszerűtlennek tűnő remény a „területében remélhetőleg nem csökkenő” Magyarországról. Ignotus bizonyára tudta, hogy 1918 nyarától már létezik egy testület, amelyik magát csehszlovák kormánynak tekinti, s amelynek küldöttje már járja a mai Szlová-

14 Stefan Zweig: *Búcsú a tegnaptól*. Ford.: Mészáros Károly. Anonymus Irodalmi és Művészeti Kiadó, Budapest, 1945. 237.

15 Babits Mihály levelezése 1918–1919. Kritikai kiadás. S.a.r.: Sipos Lajos. Argumentum Kiadó, Budapest, 2012. 177.

kia északi részét, keresve az új fővárost. Bizonyára azt is tudta, hogy 1916-ban megígérték, hogy a Monarchia elleni hadba lépés esetén Erdélyt, a Partiumot és Magyarország keleti részét a Tisza vonaláig Romániához csatolják. A horvátok már 1880-tól „nagyhorvát királyság”-ot akartak, a szerbek a Pécset, Szabadkát, Aradot is magába foglaló területre tartottak igényt.

A háború elvesztése, a hivatalos tárgyalások megkezdése előtt Magyarország déli, keleti, északi területeinek annektálása minden magyar embert érintett. Azokat is, akik az új államok fennhatósága alá kerültek, azokat is, akik ingóságaiuk egy részével a feltételezhető „Kis-Magyarország”-ban kívántak letelepedni.

A költők és írók az „ezeréves hazá”-t, a történelmi helyszíneket és szülőföldjüket, életük fontos városait: Vereckét, Pozsonyt, Kassát, Nagyváradot, Kolozsvárt, Aradot, Nagyváradot, Losoncot, a szepességi városokat, Szabadkát siratták. Reményik Sándor a *Végvári-versek 1918–1921* címmel jelölt verscsoportban olyan alkotásokkal együtt tette ezt, mint az *Átok*, a *Félnek a poroszlók*, a *Csonka test*, és a maga korában sokszor felhangzó, a trianoni diktátum aláírásának dátumát szövegbe foglaló *Gyűrűt készítetek...* címűek. Babits a diktátum aláírása előtti két hónapban megírta a *Szaladva fájó talpakon* és a *Könnytelenek könnyei* című versét, 1923-ban a Nyugatban közölte a *Csonka Magyarország* című alkotását. József Attila két évvel később, a korszak politikai jelszavát címben megjelenítő, a veszteség-sírató versek toposzait, dikcióját és nyelvi fordulatait idéző alkotást írt. Az első és az utolsó szakasz elégségesen mutatja annak a verstömegnek gondolkodástörténeti, politikai és poétikai rendszerét, amelyik 1920. június 4-étől elárasztotta a napi- és hetilapokat, uralta az intézményi és társas ünnepek dobogóit.

„Szép kincses Kolozsvár, Mátyás büszkesége
Nem lehet, nem, soha! Oláhország éke!
Nem teremhet Bánát a rácnak kenyeret!
Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett!

[...]

Nem lész kisebb Hazánk, nem egy arasszal sem,
Úgy fogsz tündökölni, mint régen, fényesen,
Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át:
Nem engedjük soha! soha Árpád honát.”

(*Nem! Nem! Soha!*)

Az egyre betegebb Ady Endre mellett Babits Mihály lett a háborús időszak emblemikus költője. A harc értelmetlenségét, az antimilitarizmust, az értelem hatalomvesztését foglalta szavakba rögtön híressé lett verseivel és esszéivel: a *Húsvét előtt*-tel, a *Fortissimóval*, a férfi- és gyermekhangra írt zsoltáiraival, a *Veszedelmes világnézettel*, az *Ágostonnal*, a *Kant és az örök Béke* című esszéjével. 1916-tól kapcsolatba, majd személyes barátságba került Jászi Oszkárval, Szabó Ervinnel, a Társadalomtudományok Szabad Iskolájával, a küzdelem beszüntetését kívánó értelmiségi csoporttal. Szabó Ervin javaslatára fordította le Kant művét, *Az örök békét*, s írt elé egy hosszú tanulmányt. Babits, Jászi és Szabó fogalmaztak meg *Európa Lovagjai* címmel egy békekiáltványt, amelyet 1918 őszé száznál több művész és tudós írt alá.

A világháború és az 1916–1918 közötti béke-misszió, 1918 őszének eseményei, az őshonos magyarokkal lakott területek elcsatolásának szándéka módosította Babits nemzeti identitásának tartalmát. A *politikai nemzetudat közös szabadság* és az erkölcsi imperatívusszal kiegészült *jogegyenlőség* eszméjét változatlanul tekintette. A Fichte és Herder írásai alapján Friedrich Meinecke által *szavakba* foglalt *kultúr-nemzet-tudatból* fontos része lett személyes identitásának az *etnikai hovatarozás*, a *közös történelem*, az *anyanyelv* és a *haza-állam kettőségének*, valamint a *közös történelem tér-topozsainak* képzete. Az utolsónak említett gondolkodás-részhez való viszonya azonban a háború után megváltozott. 1919 januárjában, amikor az új államok megalapítására törekvő etnikumok birtokba vették a millenniumi Magyarország kiszemelt részeit, akkor közölte a Benedek

Marcell szerkesztésében megjelenő Új Világ első számában „Az igazi haza” (cikk a Szózatról) című írását. „[...] Belenyugodjunk abba, hogy vétkeztünk, és most megbűnhődünk? És hogy ha eljön / A jobb kor, mely után / Buzgó imádság epedez / Százezrek ajakán: / Az nekünk nem jön el? Reánk nincs szüksége az új világnak? Hagynak bennünket eltűnni a földről? De hát vétkeztünk-e igazán: mi a nép? Lehet egy népet felelőssé tenni? És lehet-e egy népet eltüntetni? Elvehetnek tőlünk földet, amennyit akarnak. De nem a föld a haza: és nem szabad abba a tévedésbe esnünk, amibe a régimódi háborús »hazafiak« estek, akik ezrével áldozták föl a szent magyar életeket a területért, az életelen földért. Nem a föld maga szent, nem a föld a haza: a föld csupán lakhely és gazdaság. Ami a földben szent: az emberek emlékei.”¹⁶

16 Sipos Lajos: *Babits és a forradalmak kora*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 144.

Ugyanezt a gondolatsort foglalta szavakba 1938. november 6-án a Pesti Naplóban. Az első bécsi döntéssel visszacsatolták Magyarországhoz a mai Szlovákia déli részét, a 69–97%-ban magyarok lakta területet. A teljes vagy részleges revízió gondolatával élt ország általános örömeiben Babits nem osztozott. A Pesti Naplóban megjelent vers így kezdődött:

„Ne mondjátok, hogy a haza nagyobbodik.
A haza, a haza egyenlő volt mindig
ezer év óta már, és mindig az marad,
mert nem darabokból összetákolt darab:
egytest a mi hazánk, eleven valami!
Nem lehet azt csak úgy vagdalni, toldani.”

(Áldás a magyarra)

Apponyi Albert elutazása a párizsi békekonferenciára
(Budapest, 1920. 02. 06., fényképezte: Müllner
Jánosné, forrás: Magyar Nemzeti Múzeum)

Both Balázs

Verdun, Zone Rouge

A szél parázsló romokra lát,
minden ütközet vége ez.
Felhők gyászleple. A hold
megcsorbult páncéllemez.

Tetőről figyel a némaság,
keretben az éj. Semmi szín.
Francia szitok, német sikoly
a harctér meszesgödrein.

Társtalan zuhanás a vége
testnek és folyónak –
acél csipkézte mellsebek
rügyfakadásra beforrnak.

Tanösvény

negyvenöt fokban megtört fák
esővíz ásta köves árok
szél pengéi állnak a lombok
dermedt zuhanások

hálóba bújtat a napfény
barna reverendás pókot
meddig mérik fonaluk a párkák
mi lesz végül a sorsod

ha elmarad tócsa hangyaboly
marasztaló szederindák
az út agyagtáblái lépted
mely égtájnak igazítják

mennyi kérdés nyugtalanít
csalánként éget az emlék
kereszt háromszög színes sávok
a biztos utat keresnéd

Both Balázs
(1976, Sopron)
költő, író,
Bella István-díjas

Csapody Miklós

(1955, Sopron)

irodalomtörténész,

történész

Csapody Miklós

A tapasztalat könyve

Bánffy Miklós *Erdélyi történetének megidézése*

A történelmi Magyarország feldarabolása, az elszakított magyarság kisebbségi sorsa és a trianoni trauma közvetlen vagy áttételes megjelenítése jellemző vonulata a magyar irodalomnak. Az első „irredenta könyv”, a *Vérző Magyarország* 1921-ben jelent meg, Kosztolányi szerkesztésében; Babits Mihály, Herczeg Ferenc, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond, Tóth Árpád és mások írásaival. Trianon életrajzi, családtörténeti, történelmi, lélektani „feldolgozása” a nagyepikában is máig ívelő, a legkorábbiaktól Ignác Rózsa harmincas–negyvenes években megjelent munkáin át Vida Gábor *Ahol az ő lelke* című regényéig (2013). A „trianoni” regényirodalomban – legyen szó akár közvetlen, akár háttér-rajzról, az előzmények és a légkör érzékeltetéséről, lírai, realista vagy romantikus ábrázolásról, vallomásról, szociografikus megközelítésről – minduntalan fölsejlik a megsemmisülés, az elháríthatatlan végzet megfoghatatlan, baljós előérzete. Az események anticipált vagy utólag értelmező, tényszerűen közlő, olykor utalásos felidézése, a megcsonkított ország és a kisebbség, közöségek, családok, egyének sorsának megjelenítése azonban a magyar államot szétrobbantó *külső* (politikai-hatalmi, katonai) okok feltárása mellett, többnyire híján van a *belső* (történelmi, társadalmi, nemzetiségi, gazdasági, lelki) feszültségek mélyebb megragadásának. A csekély számú kivételek egyike Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című trilógiája, a régi Magyarország történelmi panorámája. Nem „trianoni történet”, sokkal inkább a pusztulás vészjósló elő-

érzete a tragédiához vezető okok megragadásával és kifejtésével.

A nagyregény a korabeli magyar társadalom megoldatlan kérdéseinek (nagybirtokrendszer, szövetkezeti mozgalom, választójog, baloldali politikai és nemzetiségi mozgalmak, liberalizmus, konzervativizmus) „témakatalógusa” az uralkodó elit mentalitásának jellemzésével. Az Erdélyben, Budapesten (Velencében) játszódó szerelmi történet 1904-ben kezdődik, és a világháború 1914-es kitörésével ér véget. A regény kezdetén a főhős, gróf Abády Bálint pártonkívüli képviselő lett, aki „Bár csak távolról, lapokból ismerte azt a vészes párttusát, mely akkoriban már 1902 óta a magyar parlamentben dült és már két kormányt elsöpört, még így messziről is ellenszenvesnek találta, hogy alárendelje magát pártfegyelemnek, pártszenvédélynek”. Az obstrukció, a véderőjavaslat tárgyalását is megakasztotta, mert „abban a szövevényes jogi viszonyban, mely Magyarországot és Ausztriát összekapcsolta, folyton újabb és újabb sérelmi alkalmak adódtak”. A népszerűségért folytatott harcban a ’48-asok „teljesen önálló hadsereget vagy legalább magyar vezényszót vagy legalábbis nemzeti színű kardbojtot követeltek”, megakadályozva a jogalkotást. Az ellenzék sorra buktatja a kormányokat, „míg végül minden nagyhangú szólammal és nemzeti színű kortesjelszóval többségre nem jut. Ekkor szembe találja magát az államérdek valóságaival. [...] a szövetkezett pártok egymással tusakodnak, egymás gyűlölik meg, és mivel államügyben alkudozniok kell egymással, hol

nem a közérdek, de a pártszempont a döntő [...]. Itt végződik ez a korszak. A mérlege csupa negatívum. Abból áll, amit elmulasztott.”

Az ellenfeleitől elátkozott Tisza, elejét akarván venni a további obstrukciónak, bejelentette a parlamenti házszabály reformját. „Méltányos hangú, államférfíui ítélettel szerkesztett levél. Ha máma olvassuk az azóta lezajlott tragikus esztendő nagy iskolája után, alig lehet megérteni azt a zivatart, melyet fölkelte. Csakis ha belemélyed az ember abba a mesterkéltségre, a való élettől elvonatkoztatott, jogi szövegekkel, gyűlöléssel és nagyozással telített világba, mely akkoriban a magyar közönségen uralkodott, csak akkor érthető az valamennyire.” Bánffy kommentárja szerint azonban „az ellenzék apró hatalmasai” formális kifogásokkal zárták el a megegyezés útját; „az egész közvéleményt az elkerülhetetlen összecsapás izgalma tölti be. És minden más szempont, minden érdeklődés az államélet realitásai iránt eltűnik. Hiába jelent be a miniszterelnök a katonai javaslat mellé olyan szociális és nemzeti, valódi vívmányokat, melyeket rendes időkben örömrivalgással fogadtak volna: a két évre csökkentett katonai szolgálatot és azt, hogy a honvédek tüzérséget kapnak, amit annyi éve követelt éppen az ellenzék – mindez mit sem ér, mindez hiábavaló. – A fölcsigázott szenvedélyek magyar vezényszót, önálló vámterületet, önálló bankot követelnek.” Hiába jósolta Tisza, hogy „Ha most föl nem eszmél az ország – a kijózanodást, a fölbredést [...] csak egy nagy nemzeti katasztrófa keserű tapasztalatai után érhetjük el!”

Abády balsejtelmei Slawata cseh diplomata színrelépésével öltenek testet. A trónörökös bizalmasa azzal akarja megnyerni, hogy Ferenc Ferdinánd alatt „más világ lesz. Egészen más. Nem ez a korhadt feudalizmus, melyhez az öregúr annyira ragaszkodik [...]. Bizonyos, hogy a birodalmat új alapokra fekteti majd”, amihez új emberekre lesz szüksége. „Hogy mi jönne a dualizmus helyébe? – Erősebb központosítás.

Alkotmányosság, hogyne. [...] Vagy trialista megoldás a katolikus és déli szlávokkal, mint harmadik féllel. [...] jó, ha Tisza végez azzal a nagyszájú magyar ellenzékkel, kell hitel és kell újonc – most a fő a hadsereg kiépítése. És majd ezzel a sereggel a »Hoheit« rendet csinál a többi kérdésekben mind. [...] Akkor nagystílusú politikát lehet majd csinálni. Úr lenni a Balkánon”. Abádyt úgy találta, „Mintha mind a két oldal öntudatlanul harcolna, mert az egyik oldal, Tisza, a hadsereg kiépítéséért küzd, amelyet a jövő császár majd öllene fog használni, és a másik oldal, az ellenzék, aki oktalan érvekkel és naiv célokkal – kardbojt, vezényszó –, de ösztönében helyesen érzi, hogy végső veszély fenyegeti az alkotmányt, ha nem is közvetlen közelben, de elég közeli jövőben. »Kaiserlicher Staats-Rat«, »Birodalmi Tanács« – hol is találkozott ő már ezzel a fogalommal? [...] Bach próbálkozott már ezzel 1852-ben.” Abády az elgondolást értelmetlennek és veszedelmesnek ítélte. „A Balkán népeivel megnövesztetni a Monarchiát? Fölhizlalni vele százmillió birodalommal, összehajtani egy karámba a legkülönbözőbb múltú és kultúrájú nemzeteket, és akkor azt hinni, hogy az erőt jelent, nem pedig gyöngeséget?! Ó, hogyne! Sok-sok katonát lehetne sorozni, de a dinasztákat nem szuronyok tartják fönn, hanem százados hagyomány és társadalmi ezer meg ezer kapcsolat. Ez majdnem olyan örület volna, akár Miksa főherceg mexikói császársága!” Abády „Pártatlanságra törekedett természete szerint. Mégis hatással volt reá az a kizárólag ellenzéki légkör, melyben mozgott; azok az alkotmányjogi hajszálfínomságok, melyeket nap-nap után hallott. Az obstrukció idejében még tovább csengtek benne külföldi tapasztalatai, az a megvetés, mellyel idegenek a magyar parlamentről beszéltek, és hajlandó volt az államérdeket a közjogi szempontok fölé helyezni, annál is inkább, mert ismerte azt a fegyverkező versengést, mely akkoriban kezdődött Európa-szerte. Mióta azonban Slawata bizalmaskodott vele,

mióta bepillantott Ferenc Ferdinánd műhelytitkaiba, másként látta a dolgokat. Most ő is hajlamos lett arra, hogy a szabályszerű formát igen-igen fontosnak tartsa, fontosnak tartsa azt, hogy minden megóvassék, ami a nemzeti önállást és önrendelkezést szolgálja.” Az 1905-ös balkáni merényletek idején Slawata már úgy vélte, „katonai kérdésekben mi nem engedünk egy jottányit sem, lehet, hogy egészen máshol találunk megoldást, mint ahol az »oligarchia-demagógok« azt képzelik.”

Tisza házszabályi „törvénytíprása” olyan közhangulatot teremtett, amelyben az 1878 óta kormányzó szabadelvűek elvesztették a választásokat, ami mindenkit meglepett. Az ellenzéki vezeték „abba a kényes helyzetbe jutottak, hogy föllengzős ígéreteik beváltása elé állítottak. Érdekes és viharváró hangulat terjedt szét.” A győztes koalíció „megrészedve választási diadalától, fennen hirdette intranzigens követeléseit. Önálló vámterület és magyar bank és magyar vezényszó, ebből ők most már nem engednek! – Audienciák a királynál, minden eredmény nélkül. [...] Az az ellenzéki program tehát, mely minden népszerű jelszót magában foglalt, és amelynek jó részét csak azért iktatták bele, hogy az eddigi kormányzattal szemben választási jelszó legyen, most, midőn ők váratlanul többségre kerültek, áthághatatlan akadály lett a kormány átvételekor.” Az erdélyi birtokait járó Abády közben szövetkezetet szervez. Mozgalma „Abból az érzésből fakad, ami évek során alakult ki úgyszólván minden erdélyi politikusban, abból a fölismerésből, hogy Erdély szellemét, különleges viszonyait a központi kormányzat valójában nem érti, másodrendű tartománynak is nézi, melynek gazdagságaiból alig tér valami vissza ide; a főváros lassacskán minden értéket odavon és elsorvaszt, és ha néhanap belenyúl az olyan kényes, annyi tudást és ügyismerést igénylő kérdéseibe, jó szándékú, de brutális beavatkozása több kárt okoz, mint hasznot.” Hamarosan felfigyel az Erdély elszakítását célzó román törekvések-

re is. Timbus pópa a Vlegyászában „rendes, államhű ember. Igaz, hogy a fia dákoromán érzelmű”, akinek tekintetében „gyűlölet izzott”, Abády pedig magyarok és románok közeledését sürgette; „lehetőnek tartom, sőt történelmi kényszerűségnek. Ez a két nemzet, amely se nem szláv, se nem germán, és minden rokon nélkül Európának ebben a sarkában, egymásra kell, hogy találjon, ha nem akar zsellérsorsba jutni, a szomszédos impériumok hűbéresévé.” Timbus Coriolan azzal felelt, talán valamikor, de a magyarok előbb sokszorosan megfizetnek, „és akkor sem, soha.”

A román politikusok céljai Timisán Aurél ügyvéddel folytatott beszélgetései nyomán váltak világossá Abády előtt. Timisán képviselővel, akinek alakját Bánffy Iuliu Maniuról, a Ferenc Ferdinánddal kapcsolatban álló majdani román miniszterelnökről mintázta, a „dualizmus csődjéről” és arról beszélgetett, hogy a magyarok Timisán szerint „nem számolnak az »összbirodalom« biztonságával. Arról is, hogy a magyar törvényhozás nem elég demokratikus, hogy álparlament, mely csupán osztályérdekeket képvisel, és nem »die Gesamtheit der Völker«.

A hadsereg közös ügy és közös kötelesség”. Abády Timisánnak is úgy nyilatkozott, hogy a magyaroknak és a románoknak „lelkileg és gazdaságilag kellene közeledni egymáshoz. Megkeresni a közös érdekeket, megkeresni, amiben egyet tudunk érteni. A többi azután adódnék, ha kölcsönös bizalomban találkozhatnánk. Itt van Erdély. Mi is, önök is idevalók. Ez a mi közös, legszűkebb hazánk. E téren sok minden van, amit közösen kívánhatnánk, több megértést, több figyelmet a helyi érdekekre, ne szívjon el mindent innen Budapest.” Timisán azonban világossá tette, „A gróf úr ősei karddal hódítottak, ebből lett a magyar földbirtok. Mára más eszközök vannak. Nekünk szükségünk van birtokos osztályra. Eddig nincs. Mi, a román intellektuelek, szegény papoknak vagyunk a fiai. [...] elhatároztuk, hogy mindenáron vagyonos középosztályt kell kialakítani. Most ezt csináljuk.

Ezt szolgálja a mi bankunk. Egyéb üzletek mellett egyes, nekünk megbízható személyeknek kölcsönt ad, és igenis ennek a politikának a szolgálatában. Hogy ez a személy csakis román parasztokkal dolgozik, az természetes. Hogy ennek áldozatainak vannak, az is természetes. De hát az önök honfoglalásának nem voltak áldozatai?”

A parlamentben, 1904 májusában a felirati javaslat tárgyalásakor Abády Timisánnal, Maniuval, Mihálival, Vaida-Voevoddal hallgatja „a sok gyűlölködő szószaporítást, [...] sovíniszta frázist, mellyel egymásra licitálnak a szóonokok. Hatásuk alatt mindig a támadott Tiszának és az öreg királynak adott igazat a lelkében, és amennyire az ellenzéki álláspont felé hajtotta az, amit Bécs titkos terveiről Slawata mondott neki, annyira a másik szemponthoz hajlott, midőn ezeket hallgatta.” A kaszinóbeli politizálásban „A külföldi események, orosz forradalom, a krétai kérdés mind kényesebb bonyodalmai, Vilmos császár marokkói kirándulása, de mi több, a német Flotten-program, mely akkor látott először napvilágot, nem érdekelt senkit. [...] Apponyi gyönyörű beszédét tárgyalták, és annak a gondolatnak az esélyeit, melyet Bánffy Dezső vetett föl, miszerint a vezényszó helyett magyar ezrednyelvet követeljenek inkább.” Abády úgy vélte, „Az »audiatur et altera pars« nem politikai jelszó. Mindenki higgyen a saját kizárólagos igazában, az ellenpártit pedig találja mindenben hibásnak. Ez az a parlamenti elv, melyet néha ritkán ideig-óráig föl lehet függeszteni, de mely az alapja minden nyilvános ténykedésnek. Ez mindenütt így van, volt és lesz. De az akkori Magyarországon ez az elv tán még erősebben hatott, minthogy a '67 óta felnőtt nemzedék a dualizmus folytán és a hosszú békekorszak hatása alatt mindjobban szem elől veszített mindent, ami nem az országon belül történik, és az ellenzék mindenkor ellenzék maradván, semmi kormányzati tapasztalást sohasem szerezhettek. Az addigi kormánypárt pedig ellenfeleiben csakis ellen-

séget láthatott, és minden figyelme már közel tíz éve csupán meddő védekezésre szorult.” Abády is megérezte, hogy „valami új dolog készül, valami váratlan, valami erőszakos megoldás [...] a célzások, melyek Slawata múlt levelében lappangtak, erre vonatkoztak-e, mikor azt írta: »...egészen más készül, mint amire a magyar urak gondolnak...«? Mi lehet? Új választás katonai beavatkozással, vagy abszolutisztikus kísérlet, félretolása az ősi alkotmánynak, melyre Ferenc József esküt tett?” Amikor a politikai helyzetről faggatták Dénestornyán (Bonchidán) a notabilitások, „a legcsöndesebb a román pap az asztal másik végén; az nem szól egy szót sem, de a bajusza sarkánál mintha titkos mosoly ülne”. 1907-ben Slawata örömmel fogadta a szlovák, román, szerb, horvát megmozdulásokat, a nemzetiségi politikai pereket: „Hadd legyen baj, hadd legyen mentől több baj, majd ha trónra lép nemsokára az új császár, majd az rendbe hoz mindent.” Abádyt azzal traktálta, „Háborús okot a Balkánon bármikor lehet produkálni. [...] egy megoldás van, de ezt azonnal meg kell ragadni, mielőtt késő”. A közvéleményt azonban továbbra is csak a parlamenti torzsalkodás foglalkoztatta; „A nagyközönség csak ilyenekre figyelt. Lueger olaszellenes beszéde, melyet Slawata jövendölt, senkit sem érdekelt.”

Ferenc József 1905 tavaszán báró Fejérváry Gézátt nevezte ki miniszterelnöknek, hamarosan ez lett a fő téma Almáskőn is, Uzdy Pál birtokán. „Ilyen nem történt '48 óta. Majdnem abszolutizmus. A népképviselőlet megtagadása. Ezekről volt sok szó ebéd közben, és arról, hogy ez a kormány képtelenség, teljes képtelenség, okvetlen el kell söpörje az általános fölháborodás.” A politizáló közvélemény szerint most már „nem az eddigi pártusákról van szó, nem jobbpartiak és balpartiak viaskodásáról, hanem valami másról, sokkal komolyabbról, a '67-es kiegyezést is félretevő terrortól, mely fölborítaná mindazt, amiben eddig éltek, és ki nem fejezve, meg sem okolva, mégis az a sejtelem élt

mindenkiben, hogy titkos, láthatatlan erők munkálkodnak, ellenséges befolyások, melyek Bécs központi uralma alá akarják hajtani az országot”. Fejérváry szeptemberi lemondása után az udvar titkos embere, Kristóffy József belügyminiszter letörte az ellenállást, „a zajos közgyűlések megszűntek, kormánybiztosok ültek be a vármegyékbe, és a közigazgatás a paragrafusok tilalomfái között valahogy mégis végezte a mindennapi teendőit”. Ferenc József a parlament felosztatása után királyi biztost állított, amire „könnyen forradalmi megmozdulások következhetnek”. Bánffy visszatekintő ítélete szerint azonban „annyira a vérében volt az akkori nemzedéknek az absztrakt jogászias gondolkodás, hogy forradalmat sem tudtak volna elképzelni jogi indokolás nélkül”. Az Alkotmánypárt és a Néppárt választójogi alapra helyezkedett, és azon az állásponton volt, „ha már mindenképpen meg kell csinálni azt az általánost, hát az ő kezükben biztosabb helyen lesz a nemzeti érdek. Így aztán hirtelen megváltozott minden. Kiderült az ég, és zavartalan örömmámorban úszott mindenki. – Minden megvan – harsogták –, győzelem! Végre győzelem! – Igaz, hogy sem külön hadsereg, sem vezényszó, sem kardbojt; a közös gazdasági kérdések is úgy maradnak, ahogy voltak, sem önálló bank, sem önálló vámterület, de ezek mind csak el vannak odázva ügyes formulával; jó, kitűnő formula jogfenntartóan bizonytalan fogalmazásban. A jog meg van mentve, ha nincs is elismerve.”

Az idő azonban a következő években is látzattevékenységgel telt, és mert „Ausztriával való viszonyunkon nem tudunk változtatni, csupa formulákba fogják öltöztetni a tehetlenségüket. – Így lesz a bank, a vámterület, a »kvóta« dolgában. Az osztrák pedig okos. A mi önállósági formuláinkat meg fogja fizettetni csengő pénzzel, mi pedig megadjuk csak azért, hogy ne vámuniónak hívják a vámközösséget, hanem vámszerződésnek. És így lesz mindenben, mert muszáj nekik az ő fokozottan nem-

*Trianon elleni tüntetés a szegedi Városháza előtt
(1920, Fortepan/Földi Gábor)*

zeti voltuk látszatát fönntartani. [...]. Rendkívül káros, ha a kormányzati intézkedések nem az állami hasznosság szempontjából, hanem túlzott nacionalizmusból születnek meg.” Abády „Borús lélekkel utazott haza a karácsonyi ünnepekre. A középhatalmak körülkerítésének veszélye, az olasz háborús terv, mely legközelebb valóra válhat, a Dráván túli események, mindez reánehezdedt, és mindez aláhúzta azt az öntudatlanságot, amiben a magyar politikai világ élt, azt a gondtalanságot, mellyel csupán egymással törődtek, egymás ellen agyarkodtak, mintha más sem volna fontos, mint a napi politika apró kérdései.” Abády megdöbbsent, amikor meglelték előtte „borzalmas lehetőségei egy nem is nagyon távoli jövőnek. Háború! Háború, nem távoli gyarmatokon, hanem itt Európában. Élethalálharc a létért. Háború, ami, ha elvész, széjjeltörné a kettős monarchiát, háború, melynek árát az ő hazája fizetné meg, és Erdély.”

1907-ben Kristóffy pártjával Ferenc Ferdinánd táborában „összetalálkoztak mind, akik a magyar múlt ellenségei voltak, a klerikális Lueger, az abszolutista irányú katonák, a magyarországi nemzetiségek egy-egy vezérembere, és most Kristóffy radikális jelszavával

a szabadkőművesség legszélsőbb szárnyát hozza oda. Nagyon különböző irányok. Mindeniknek más-más a távolabbi célja. Csak a közvetlen céljuk egy: a magyarság letörése. A Radikális Párt inkább csak papíron maradt. Pusztá jelszó csupán. Az alakuló gyűlésen néhány budapesti tanáron, szociológus magántudóson és a hasonló nevű páholy által nemrég létesített »Galileikör« egyetemistáin kívül, akik világpolgárnak és »européer«-nek tartották magukat, más nem vett részt. Polgári alakulás. A szocialisták távol maradtak.” A függetlenségpártiak nem törődtek sem a polgári radikalizmussal, sem a szocialistákkal, mert az egyik „afféle városi dolog, intellektuelek dolga”, de a másik sem „magyar dolog”. „Az egyikre azt mondták, cuci, a másikra, hogy zsidó, és azzal el volt intézve. A falusi népszervezés, az más, az már aggasztó!” A boszniai annexió jelentőségét a közvélemény továbbra sem fogta fel. „Úgy olvasták a külföldi híreket, mintha valami nem is nagyon érdekes film peregne le előttük; mindez úgyszólván valótlán, és csupán egy síkon játszódik, ahogy a mozivásznon. [...] Háborús veszélyben e hosszú békekorszak idején amúgy sem hitt senki. Különben is a mindennapi és személyes ügy, a közel fekvő az, ami elsősorban érdekli az embert. A közönség ebben a jogászok, állandó pártusák közt torzsalkodó világban élt sok évek óta, közvetlen figyelmét ez kötötte le.”

Bánffy szerint Európa 1878 óta tartó békekorszaka 1911 nyarán ért véget. Eleinte „semmi sem mutatja az elkövetkezendő változást. Néhány alig észlelhető apró tünet, melyek értelme csak sokkal később derült ki, kapcsolatuk egymással csak évek múlva világosodik meg, és csak azok számára, akik kutatnak utánuk, csupán picit szórványos események jelzik, hogy Európa nyugalma nem a régi. Olyanok ezek, mint mikor ragyogó estén a láthatár peremén halvány szürkesség fogadja a leáldozó napot, vagy az a halk ismeretlen morgás, ami a földrengést megelőzi.” Ferenc József lemondási szándéka 1912-ben még mindig készületlenül

éri Ferenc Ferdinándot, akinek Slawatától tudott változatlan célja „széjjeltörni a meglevőt mentől erőszakosabban, hogy helyébe valami ködös és nagyon bizonytalan »Gesammtmonarchiá«-t tegyenek”. A kastélypark Dénestornyán a háborús készülődés közben is nyugalmas. „Mintha nem volna gyűlölség sehol, háború és öldöklés, mintha csak szépség volna mindenütt, és béke”, de a szerbek Durazzónál állnak, „a világháború réme ott tornyosul az Al-Dunán és a Kárpátok mentén”, Pesten azonban „ellenzéki parlament” alakul, újabb biztásként „arra, hogy megtámadjanak! Biztatás a balkániaknak, hogy lebecsüljék a Monarchia erejét, és fittyet hányjanak neki! Hogy odakünn Párizsban, Péterváron úgy lássák, mintha a Monarchia bomladozóban volna, és Magyarországon forradalom volna küszöbön!”

A magyar társadalom, melynek „évszázadokon át nem volt köze a világeseményekhez, nem vesz tudomást a balkáni fordulat komolyságáról, nem is érdekli, akárha minden, ami nem belföldi esemény, nem is történne itt Európában, hanem valahol a holdban”. 1914 elejének vihar előtti csendjéből semmit sem érez. „A magyar parlament sem. Ott botrányokkal mulatnak, ahogy már megszokták. Egyedül Tisza az, aki megkísérli fölhasználni az időt. Csak ő látja be, hogy most az utolsó percben békét kéne teremteni a nemzetiségi kérdésben. Békét, mielőtt újabb háborús krízis tenné próbára az országot.” Nem csoda, hogy még a sarajevói merénylet után sem gondolta senki, hogy háború lehet, bár a jelek aggasztóak. „Sötét kilátások. [...] Mi lesz a hadra készületlen országgal, melyet politikusok megtöltöttek gyűlölettel minden iránt, ami hadsereg és honvédelem?” Miután Belgrád visszautasította a Monarchia ultimátumát, Tisza vette magára a felelősséget „azért a háborúért, amit minden erejével megpróbált megakadályozni.” Timisán a mozgósítás láttán furcsának tartotta, hogy „a magyarok háborúba mennek, hogy megbosszulják annak a halálát, akit mindig utáltak”.

Abády megrettent: „Lehet, hogy betörnek ide is az oroszok. Ide is eljön az ellenség, ide, Dénestornyára, és mindent elpusztít”. Úgy érezte, „itt áll egyedül, és alatta az a világ, ami most el fog pusztulni. Maga előtt látta azt a nemzedéket, melynek ifjabb szárnyához ő maga is tartozik, az a nemzedék ez, aki '67 óta nőtt fel, e hosszú békekorszak boldog nyugalmaiban. – Ők vették át a reformkor embereinek örökét. Azokét – Deák, Eötvös, Mikó, Andrássy –, akik a szabadságharc lázálmaival átéltek, és a reá következő elnyomatást; akik tanultak ezen, és bölcs mérséklettel tudtak nagy kérdéseket megoldani. Az ő nemzedéke mindjobban eltávolodik ettől az iránytól. Lassacskán csupa fikció lép a valóságok helyébe, önámítás és nagyozolás. Mindenki bűnös ebben, a magyar társadalom minden vezető rétege. Maga előtt látta a birtokos osztályt, aki uraskodásában leromolva gazdasági pályára nem megy, hanem csak hivatalnok akar lenni, vagy ügyvéd. A történelmi oktatás tanári karát is, aki csupán a kuruckodást dicsőíti, és lebecsüli azokat, akik a magyar múltban munkára és önismeretre intik a nemzetet. – Így töltődik meg az ifjúság csalóka ideálokkal és sovén jelszavakkal. – Ebből alakult ki az a jogászias és türelmetlen közvélemény, ami a századfordulótól már csak hízelgő frázist fogad el, és minden bírálatot hazafiatlannak tart. Maga előtt látta a főrangúakat, akik vezető szerepre tartván igényt, hát sutba dobják európai látókörüket, vagyoni és erkölcsi súlyukkal igazolva mindazt a maszlagot, melyben legtöbbje valóban nem is hisz, de ami az ő zsirójukkal mindjobban megmérgezi a politikai életet. Maga előtt látja, mintha már a síron túlról tekintene vissza. Most elpusztul az ország, és vele ez a nemzedék. Elpusztul ebben a háborúban, hol azok a szavak, amiket annyit használtak: harcolni, csatázni, többé nem szónoki harcot és szócsatát jelentenek utolsóig kitartani nem azt, hogy az ülés végéig beszélni, hanem emberölő szörnyű valóságot. Most elpusztul az ország, és vele az a nemzedék, aki mindent fon-

tosnak tartott, ami formula, paragrafus vagy frázis. Aki az államélet valóságait el tudta felejteni, és délibábok után futott, akár a gyermek. Aki tudatlanságában élt mindannak, ami a nemzetek talpköve: erő, önbírálat és összetartás.”

Bánffy negyvenes évekbéli, *Miért írtam meg az Erdély történetét?* című vallomása szerint trilógiájában „nem csak a főrangú társaság kritikáját találjuk. Ami végigvonul az egész művön: ábrázolása annak a maszlagnak, mellyel a vezető osztályok a magyar közvéleményt elaltatták, ábrázolása annak a jogászok és patvarokodó szellemnek, ami csupa irreális célokat helyezett előtérbe, és ami a látszatot és a hangzatos frázist a valóság fölé helyezve az öndicsérről »sose halunk meg« fajta sallangos, lobogós, pohárköszöntős hazugságokkal takarja be és feledteti el a nemzeti élet nagy és életbevágó problémáit. [...] Azt hittem, mikor ezeket megírtam, hogy a magyar közvélemény és ennek szócsöve, a kritika föleszmél erre. Azt hittem, hogy ha nem is sokan, de a szellemi élet elitje észreveszi, hogy a trianoni Magyarország, mit sem okulva a tragikus múlton, visszajut ismét ugyanoda, abba a szellemi mocsárba, amiben a világháború előtt élt. – Azt hittem, hogy meglátja valaki, hogy a Trianon utáni politika mozgalmi: a »mindent vissza« és a »nem, nem, soha«, valamint a legitimista és szabad királyválasztó jelszavak helyettesítik most a századforduló közjogi csatakiáltásait, ugyanúgy elkendőzik a magyar közvélemény előtt a valóságot, ugyanúgy csak személyi tusakodások foglalják el a politikusok figyelmét – egykor Tisza és Andrássy, most Bethlen és Gömbös viaskodása –, a polgári társadalom pedig ugyanazt a könnyelmű farsangot járja, amit 1914 előtt járt. Talán az első bécsi döntés [1938] mámorára vakított az emberek szemébe, mikor 1940 tavaszán trilógiám harmadik műve, a *Darabokra szaggattatol* megjelent. Talán azért nem figyelt rá senki. Igaz, akkor már megindultunk azon a végzetes lejtőn, ami végül a katasztrófához vitt, és csakis oda vihetett.”

Király Farkas

indul / külön

Király Farkas

(1971, Kolozsvár) költő, író,
az Országút főszerkesztő-
helyettese, Herceghalmon él,
Bella István-díjas

ezek a madarak,
ezek.

csicseregnek,
gyönyörűen, mint még soha.

arról, hogy közeledik, ami távol.
s hogy távol immár a közel.

a férfi, a zöld férfi
öntöz, méreget, egyel, kacsol.
tekintete összpontosít, váltva:
közel, távol, közel, távol.

ezek a bogarak,
ezek.

miriádjaik dongásából
összeáll az üzenet:
békák kuruttyolnak,
s hajókat terel kikötőbe a vihar.

a férfi, a zöld férfi
illatokat csapdáz.
orgonáét, meggyét,
asszonyét gyűjti
kendőjébe kendőzetlenül.

ezek a madarak, bogarak, ezek.

a zöld férfi útra kel.
meztelenül,
csak ruhája takarja.

semmi más.
más semmi.

Berta Zsolt

(1966, Budapest)

író, dalszerző, zenész,

Márai Sándor-díjas

Berta Zsolt

Meghekkelt ország

Az ezeréves birodalom tökéletes teljességében ragyogott a monitoron. Határait magas, zordon, de termékeny, dús erdővel borított, só- és ércbányákban gazdag hegységek jelölték és őrizték. Belül csak kisebb, alacsonyabb hegycsoportok törték meg a bővizű folyamokkal, folyókkal, tavakkal szabdalt, végeláthatatlan, termékeny síkságokat és erdőket, ahol nyájak legeltek, vadak bújtak meg. Piros foltok jelölték a nagyobb városokat, és csak pontok a kisebbeket és a falvakat. Vékony, szaggatott vonal osztotta részekre az országot, ezek is különálló megyéket, járásokat foglaltak magukban, s mindegyiknek neve is volt aszerint, hogy nagyobb részt miféle emberi népek, vagy más fajták: koboldok, tündérek, törpék, egyebek lakták. Ha ráközelített valamelyikre, a képernyő jobb alsó sarkában megjelentek a területre vonatkozó adatok, a népesség pontos összetételét, a gazdasági erőforrásokat, mozgósítható fegyveres erőket, azok felszereltségét, és az ott használatos nyelveket részletezve. De még nem közelített rá egyikre sem. Gyönyörködött a birodalomban, amelyben az elmúlt ezer év vérzivatarait követően éppen viszonylagos béke honolt. Mély elégedettség és büszkeség töltötte el, amelyet alkotó ember érez becsülettel elvégzett munka után, amelynek végeredménye is tetszetős. Országépítőnek érezte magát, aki vaskézzel kovácsol népekből valódi nemzetet, és vízből, humusból, kőből, fából hazát, hogy véres csaták után a békeidőkben szorgos, megfeszített munkával építsék-szépítsék, erősítsék az országot, mindnyájuk boldogságára és méltó életére.

Most éppen ilyen idők jártak. Kicsit unta is már ezt a békét. A határ környéki kisebb csetepaték és a környező kisállamok civakodása már nem érte el az ingerküszöbét, ami felett pedig annyi izgalomban volt része az elmúlt négy évben. Mert a birodalom elmúlt évezredét természetesen csak virtuálisan élte meg, mindössze négy év leforgása alatt, ami persze egy örökkévalóságnak tűnt számára, lévén ez az idő valóban, „real time” az ő életéből telt el, s még csak tizenhét esztendő. worlddomination.com.

Sokszor állt rosszul a birodalom szénája, többször is megrabolták területét, megszállták, kifosztották, lakosságát szinte az utolsó szálig kiirtották, megerősakolták, rabláncra fűzték, s nem egyszer úgy tűnt, végleg eltörlik a föld színéről. De a Szövetség ellenállt, s bár sokszor egymással is hadakoztak, eddig mégis sikerült valahogy megmaradniuk. Immár tízüknek, akik aszerint, hogy mekkora népességgel és mikor érkeztek a birodalomba, kisebb-nagyobb arányban lakták a hegyeket és síkságokat. Tíz kis király, fejedelem, kormányzó, ki milyen címet választott magának, miután érdemei elismerésekként megkapta ország részét a nagyfejedelemtől, tőle. A birodalom az ő nevét viselte, aki az új hont fegyveres ereje és rátermettsége révén elfoglalta, s az itt talált és később jövő népeket lemészárolta vagy asszimilálta. Kelet felől érkezett, mint előtte és utána is mindenki, néhány paraszttal, ökörrrel, birkával, és egy maroknyi harcossal, akiket egyesével győzött le, akkor még céltalan kalandozásai, illetve erősebb, nagyobb népek elől való menekülései

során. Az itt élőket már együttes erővel hódoltatták, s velük együtt álltak neki az országépítésnek, háborúzásnak a már megtelepedett nyugati, és a nyomukban érkező keleti népekkel.

Ma már tetszetősebb nevet adna a birodalomnak, mint például Empire of Heroes vagy Pioneer Land, de akkor, az első győzelem után semmi nem jutott eszébe, így jobb híján a nickname-jéből kiindulva, ami hangya126 volt, angolos írásmóddal azt pötyögte be, hogy Hunga. Játékbeli nevének már a regisztrációkor az Aramos-t választotta. Nem jelentett semmit, de fejedelmien hangzott. A figuráját is maga állíthatta össze, sok ezer mintából és részletből válogatva, sőt, egy Drawmagic nevű szoftverrel a végén bele is rajzolhatott. Fiala, hosszú, sötét hajú fickó, kemény, inas arccal, amelyből erő, értelem és eltökéltség sugárzik, kétoldalt lelógó bajuszt visel, a termete nem hatalmas, de természetesen igen erős és arányos, a karcsúsága ruganyosságot és veszedelmes gyorsaságot sejtet. Keménykezű fejedelem. Bőrvértet, csizmát és hátán keresztbe vetve szablyát visel, amelyet szinte láthatatlan mozdulattal képes előrántani. Hangya126 szemében a hős prototípusa.

Hunga középső részét birtokolta, innen küldte szét lovas futárait a birodalom környező zugaiba fejedelmi üzeneteivel, és innen indította útnak segítő, oltalmazó csapatait, ha az ottaniakra erejüket meghaladó ellenség támadt. És persze innen vezényelte az időről időre felárgoló lázadásokat, szeparatista kísérleteket leverő seregeit is.

Ha valaki más, a világ egy másik pontján, egy másik monitoron ráközelített, a képernyő jobb alsó sarkában jelentős gazdasági és fegyveres erőt láthatott. A beszélt, virtuális nyelvek mellett pedig a valósat is, a magyart és az angolt. A birodalmon belüli és kívüli szövetségeseivel és ellenségeivel az utóbbin váltottak üzeneteket. Csak egy akadt köztük, akinek országa mellett, a nyelvek között ott állt a magyar is. A nickname-je pinkship88, a birodalmi neve Sheela. A virtuális figurája eszelősen dögös, dús,

vörös hajú harcos nő, domborodó keblekkel, hosszú, izmos combokkal, és persze mindez jelentős részben fedetlenül hagyva. Karján és lábán is alig takar valamit a kígyószerűen rátekeredő harci vért. Hangya126 kétségtelenül beleszeretett Sheelába, a délkeleti végek, vagyis Erdőhegy királynőjébe. Nemcsak mert gyönyörű és erotikusan vonzó volt, hanem mert Sheela hűsége sosem ingott meg, mindig habozás nélkül sietett fejedelme, Aramos megsegítésére, és mindig maradéktalanul hajtotta végre utasításait. A délkeleti végek Hunga biztos és megingathatatlan támaszának bizonyultak az elmúlt ezer, illetve négy esztendőben. Kivéve, amikor pinkship88 kólája ráborult a billentyűzetre. A délkelet felől támadó idegen trollok akkor jócskán behatoltak Hungába, s Aramosnak személyesen kellett hadjáratot vezetni ellenük, mit sem értve a fellegvárában mozdulatlanul trónoló, sok tucat futár üzenetére sem válaszoló Sheela viselkedéséből. Szerencsére nélküle is sikerült megfutamítani és részben letelepíteni a legyőzött ellenséget, de utóbb ezért Sheelára és ország részére extraadót vetett ki, amit Sheela lázongás nélkül meg is fizetett, s csak a privát csetablakban szabadkozott tétlensége miatt.

Ezen a fiaskón kívül hangya126 és pinkship88 semmit nem tudtak egymásról. Ahogy többi szövetségésükről sem, és azok sem róluk. Egymással is angolul beszéltek a játékon belül, hisz a szabályzat szerint például a futár üzenetét értenie kellett annak, akinek esetleg sikerült elkapnia. Angolul váltották a politikai érdekházasságot megtárgyaló leveleket is, amelyeket gyorsfutárjaik kézbesítettek. Aramos nem csupán országgerősítő stratégiai okokból törekedett a házasságra, s a levelekből, amelyek nem nélkülöztek némi romantikát sem, hangya126 úgy érezte, Sheela részéről sem csak diplomáciai megfontolásról van szó. A frigy meg is történt, országra szóló lakodalmat tartottak, a nép is boldog volt, a főurak is megjelentek az esküvőn. Ettek-ittak, atommód be is rúgtak, és

kardot rántottak, előbb azért, hogy fogadalmat tegyenek: életüket és vérüket a királyi vagy fejedelmi párért (ez nem volt világos, mivel Sheela királynő volt, Aramos meg fejedelem), később meg azért, hogy kiontsák egymás belét, valami asztal körül lébecoló ringyók, és persze régebbi sérelmeik miatt. De akkorra a fejedelmi pár már visszavonult, hogy elhálja a nászjészekét.

Hangya126-nak ekkor ötlött először eszébe, hogy Sheelát csakis Aramos kaphatja meg, ő semmiképpen, és hogy akit ő kaphatna meg, az csakis pinkship88 lehetne, igen ám, de ha annyira hasonlít Sheelára, mint hangya126 Aramosra, akkor huhú...

Sheela és Aramos gyermekeket nemzett, együtt nevelték őket, viszonyuk szerető és de-rűs volt, miközben megőrizték a csatákhoz és országláshoz szükséges vaskezűségüket is. Hangya126 nagyon szerette ezt a kapcsolatot, még ha Aramos kellett is küldenie maga helyett, ahányszor Sheelához vágyott. Gyöngéd, már-már valós érzelmeket táplált a vörös hajú démon-harcosnő iránt, akinek bájait a szülések és az évszázadok kicsit sem csorbították. Aramos boldog volt, így aztán hangya126 is. Majdnem.

Ha a vezérekkel semmit se tudtak egymásról, akkor Hunga alattvalóiról, illetve a mögöttük megbúvó „playerekről” mégúgy se. A sok ezer pásztor, ács, pallér, favágó, sajtkészítő, pék, munkás, katona, kém, varázsló, kirurgus, paraszt és kisbirtokos irányítója láthatatlanul éldegélt a birodalomban, hol jól, hol rosszul szolgálva uraikat és a hazát, ahogyan uraik is hol jól, hol rosszul szolgálták őket. Hangya126 gyakran próbálta elképzelni, miféle emberek állhatnak alattvalói figurái mögött. Elképzelte őket, amint a világ minden táján markolják az egeret, verik a billentyűt, fürkészik a monitort, gabonát termelnek, templomot építenek, vadásznak, legeltetnek, s az ő vezetésével harcolnak a csatákban a nekik jutó ellenféllel, olyan fogásokat is alkalmazva, amiket ő és hadvezérei tanítottak nekik a kiképzések során.

Néhányuk pedig áskálódik, intrikázik, lázadásokat szít, s előbb uraik, majd egyenesen az ő helyére tör. Bizonyára felnőtt emberek is vannak köztük. Kik bújtak például Sheelával közös gyermekeik bőrébe? És vajon az elsőszülött ácsingózik már a trónra? És az őt követők között van, aki testvérgyilkosságot tervez, hogy átvehesse a helyét? A figura tettei tükrözik a „user”-t? Vagy épp ellenkezőleg, a játékban élük ki, amilyenek valójában nem lehetnek?

A lélekszámuk napról napra változott, részint erőszakos, részint természetes elhalálások miatt, vagyis egyszerűen leölték őket a játékban, vagy törölték az „accountjukat”, másrészt gyarapodtak a születések, vagyis a „regek”, és az azokat követő bevándorlás következtében. Azon a napon 3058 lelket számolt az ország, s 4326-ot a nyugat felőli szövetséges birodalom, Astro Land, amellyel Hunga dualista államszövetséget alkotott. Vagyis a két ország papíron egyenrangú félként egyesítette erejét. Aramos a dolgok állása miatt kénytelen volt ezt lenyelni, de fészélyezte ez a kiegyezés, mivel az egy részéről vesztes háború után született. A háború előtt ő maga szított lázadást Astro Land ellen, amelyhez korábban Hungát az elszenvedett történelmi csapások, nem elhanyagolható részben Aramos és vezérei marakodása és végzetesen hibás döntései forrasztották hozzá. Aramos ura maradt Hungának, de császár ült a feje felett, aki Hungának is királya, s ahogy elődei is, Astro Land uralkodóházából és annak véréből származott. Szóval kicsit keserű volt ez az összeborulás, de legalább megmaradt az ország, amit az előző évszázadokban kétségtelenül Astro Land is segített megtartani a keletről betörő pogány hordák ellenében. Sokszor meg nem segített. Attól függően, hogy hozta éppen az érdeke.

Az államalakulatot az egyesülés után Astro-Hunga Empire-nak nevezte el a szoftver, és egy Franci nevű figura vezette. Ő is vastag bajuszt, de pofaszakállat is hordott, ugyanolyan szókét,

mint a haja. Veszedelmesen jóképű, kisportolt figura, és nagyobb termetű, mint Aramos.

Hangya126 sok nagy diadallal, még több vesztes csatával, lázadások és forradalmak leverésével és megfeszített építő- és újjáépítő munkával jutott el idáig. A nyakában zsinóron három átlukadt w billentyű és két p lógott, előbbi az előrehaladásért, utóbbi a kard és egyéb fegyverek csapásaiért felelt. Bal tenyere alján szemmel is látható bőrkeményedés húzódott. A nyakában lógó zsinóron a lyukas billentyűk mellett egy kódgenerátor lógott, egyetlen nyomógombbal. A World Domination éves díján felül ezért a kódgenerátorért külön fizetett. Csak megnyomta rajta a gombot, s a ketyere új kódot generált a belépéshez. Minden áldott nap. Nemzetbiztonsági ügy. Egy ilyen, vérrel-verejtékkel épített birodalmat és hazát érdemes bármi áron megvédelmezni.

Egy hete tartott már a néhány évtizedes béke, minek következtében jelentősen fejlődött az ipar, a gazdaság, színházak, iskolák épültek, és az infrastruktúra is hozzáért mindehhez. Hangya126 bár kicsit már unta, éppen mégsem volt kedve megtörni ezt a békét, nem támadott meg senkit, az esze Sheelán járt, és a békeidő jobban kedvezett, hogy Aramoszal felkerestesse őt.

Ekkor azonban a képernyő alsó részén, vagyis délen apró lángok gyúltak, jelezve, hogy történik ott valamiféle harci incidens. Hangya126 ráközelített, s azt látta, hogy egy nagydarab, mezítlábás, zöld troll Bossanovában éppen letepi Franci gyermekének, vagyis az Astro-Hunga Empire trónörökösének a fejét. A troll a szomszédos Srebrenc szolgálatában állt, és azért rágott be annyira, mert az Astro-Hunga Empire nem sokkal korábban bekebelezte Bossanovát, amire Srebrenc is jogot formált. Hangya126 harci készenlétbe helyezte Aramost és elit egységét, futárokat szalajtott szét az országban, de nem indított támadást, egyrészt mert még mindig Sheelán járt az esze, másrészt mert az Astro-Hunga Empire megszületése óta nem

dönthetett egyedül idegen országok megtámadásáról. Harmadrészt bizonytalan volt abban, hogy az Erdőhegy túloldalán lakó, örökösen ugrásra kész romozsákok nem állnak-e a srebrencek oldalára, s nem indítanak-e támadást ők is.

Franci hamarosan haditanácsba invitálta, császári és királyi futárját küldve hozzá. A tanácskozáson megjelent az Astro-Hunga Empire minden országának és tartományának kisebb-nagyobb ura, és kardcsörtetve, nagy hangon követelték Srebrenc azonnali lerohanását és megleckéztetését. Egyedül Aramos ellenezte a háborút. Hiába.

/: Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam – mondta ki, vagyis pötyögte be a végső szót Franci, s ezzel eldőlt a kérdés.

A hadüzenetet elvitte egy futár, s a birodalom máris hadban állt. A nép hazafias örömmámorban úszott, hisz nem azért „regeltek” annak idején a worlddomination.com-ra, s nem azért fizették az éves díjat, hogy aztán kizárólag aratással és vasútpályák építésével bibelődjenek, mint az elmúlt egy hétben... bocsánat, nyolc évtizedben. A háború gyorsnak és diadalmasnak ígérkezett, hisz ugyan meddig tart egy ilyen erős és gazdag birodalomnak cafatokra tépni néhány ostoba, lomha trollt?

Ám a trollok keményen, elszántan és okosan harcoltak, mire a diadalmas offenzíva megtorpant, majd tanácstalan toporgásba kezdett. A World országai és birodalmai pedig, amelyek Hungához hasonlóan igencsak unták már a békeidőket, addigi lazább és szorosabb érdekszövetségeiknek megfelelően sorra hadat üzentek egymásnak, mígnem kialakultak a tömbök, s fellángolt a világháború. Hunga olyan országokkal került szembe, kikhez addig a távolság miatt sem szövetség, sem ellentét nem fűzte, s most kizárólag azért váltak ellenségeivé, mert nála jóval nagyobb és vele szövetséges hatalmak harapni kívántak a World területeiből, más, jóval nagyobb hatalmak pedig nem kívántak átengedni az általuk leigázott és adóztatott

területekből egy talpalatnyit sem. A tűz végigsöpört a világon, és Aramos, vagyis hangya126 kétségbeesetten harcolva, elszoruló torokkal figyelte, mint hullnak katonái a frontokon, mint sínylődik, éhezik a hadikiadások miatt országának népe, s hogyan tizedeli őket a háborús körülmények miatt kirobbant járvány, a morbus hispanicus.

Évekig tartott a háború, és amikor az alattvalók házait, kertjét, kisebb birtokait is elérte, majd kifosztotta, a nemzet hazafias lelkesedése alábbhagyott, és a mindig kevésbé hazafiasnak mutatkozó békevágy vett erőt rajta. Egyre nagyobb számban követelték a békét, amelyet annyira untak néhány héttel korábban. De Aramos, aki kezdetben egyedülként ellenezte a háborút, immár a végsőkig harcolni kívánt vérrel-verejtékkel épített országáért. Kevés hűséges embere maradt, egyikük természetesen Sheela, akit azonban erősen szorongattak a romoszákok. Ők régóta áhítoztak Erdőhegyre, és már szép számban lakták is, jogokat követelve, amik más ott lakó népeket megillettek. Aramos és Sheela azonban évszázadokon át ridegen, gyanakvóan bánt velük.

Sorra lázadtak fel Aramos ellen Hunga egy évezreddel korábban meghódított és szövetségre kényszerített tartományai is, amelyek a peremvidékeket népesítették be. Astro-Hunga Empire és benne Hunga már a háború lezárása előtt szétesni látszott. A háború kimenetelét pedig végleg eldöntötte egy távoli birodalom belépése a világháborúba Astro-Hunga Empire ellenségeinek oldalán.

Hangya126 letaglózva, döbbenet figyelte a fejleményeket, s menteni igyekezett a még menthetőt. Aramossal különbéket, fegyverszüneteket kötettett, demarkációs vonalakban állapodott meg a nagyhatalmakkal, és mindezek fejében seregeit is visszavonta. Újra a békére készült, és csendesen reménykedett, hogy az évezredes birodalmat sikerül épségben átmentenie. De egykori, most ellene fordult szövetségeseinek, akik saját országot vagy terület-

gyarapodást reméltek átállásuk fejében, eszük ágában sem volt betartani az ideiglenes egyezményeket, tiszteletben tartani a demarkációs vonalakat – nem ezért „regeltek” a „site”-ra. Mélyen behatoltak Hunga területére, fosztogatva, kegyetlenkedve, ahogy az a világban már évezredek, a worlddomination.com-on pedig évek óta szokásban volt.

A világháború véget ért, de Hungában lázadások, forradalmak ütötték fel a fejüket, az ország népei, vallási és politikai felekezetei egymást gyilkolták, s nem mutattak többé egységes erőt a világ felé.

Az Astro-Hunga Empire megszűnt, s mint háborús vesztesnek, át kellett adnia fegyvereit. Hungának többek közt a Felföld Szent Pallosát és Erdőhegy Varázskelyhét is (amely nélkül a varázsital semmit sem ért), s amelyek önmagukban erejének felét tették ki. A tervezett új határok láttán hangya126-nak elakadt a lélegzete, és heves szívdobogás fogta el. A jegyzék szerint többek közt elvesztette volna Erdőhegyet és az azt uraló Sheelát, a démoni harcos nőt is, ki hites felesége, és igaz szerelme volt Aramosnak... vagyis hangya126-nak. Aramos, illetve hangya126 elhatározta, hogy ilyen feltételekkel nem nyugszik bele a békébe.

Hangya126 hátradőlt székében. Elszoruló torokkal gondolta el, hogy négyévnnyi munkája és harca hamarosan a semmibe veszhet. Gyengének és betegnek érezte magát. Rendelt egy pizzát és egy energiált. Úgy döntött, amíg az megérkezik, kiszáll a játékból, vagyis időt, fegyverszünetet kér, és mialatt megeszi az ebédjét, addig is pihenteti a szemét és a kezét, hogy jobb erőben folytathassa a harcot. Ki is kapcsolta a gépet, hogy addig ne eshessen kísértésbe.

A kaja késett. Hangya126 idegesen járkált kollégiumi szobájában. Kinézett a folyosóra. Épp viszonylag néptelen volt, ezért gyorsan elindult a vizesblokk felé, hogy hideg vízzel mossa az arcát. Amikor nagy volt a forgalom odakint, nem szívesen lépett ki a szobájából. Ha mégis, akkor lesütött szemmel, szorosan

a falhoz simulva közlekedett. Kerülte a többi kollégista társaságát, és azok is az övét. A mosdó fölötti tükörben szemügre vette az arcát. Sápadt, nyúzott, a szeme alatt sötét karikák. Egy évezred nyomai. Amúgy is alacsony és vézna. Mostanában a dereka és a bal lába hasogat, a szíve is gyakran szúr. De mindez alig érdekelte. Sokkal fontosabbnak érezte Hungát, aminek ura és parancsolója, és háromezer lakosának fejedelme volt. Miután felfrissült, visszament a szobájába. Az ajtó előtt már ott toporgott a pizzafutár. Hangya126 kifizette, és újra bezárkózott.

Türelmetlenül, gyorsan evett, kényszerítene kellett magát, hogy amíg eszik, ne kapcsolja be a gépet. A keze többször is a nyakában lógó kódgenerátorra tévedt, de tudta, hogy bár az a World Domination-ból kilépve is működik, de csak ha a gép online állapotban van. Az energiatöltés már kapkodva hajtotta le, és azonnal leült a gép elé. Ahogy a képernyő kivilágosodott, hangya126 döbbenten bámulta az elé táruló Hunga képét. Semmi sem változhatott volna, amíg ebédelt, márpedig minden megváltozott. Hunga fejedelme (illetve kormányzója) már nem Aramos volt, hanem egy Horgony kapitány nevű, nagyorru figura, aki korábban a Dél-tengeren a Császár Kalóza címen vitézkedett a World Domination-ben. A korábban tervezett ideiglenes határok véglegessé alakultak. A Felföld a Szent Pallossal együtt leszakadt, ahogy Erdőhegy és a többi peremvidéki tartomány is. Megdöbbenő módon nem csupán a más népek hungai területei szakítottak el, hanem az Aramos és saját vérei által lakott, évszázadok óta művelt és védett országrészek is. Lassan ocsúdva döbbenetéből, beírta a jelszavát, hogy online is szemügre vegye az új helyzetet. *Incorrect password*, villant föl a hibaüzenet, mire villámgyorsan beírta újra. *Incorrect password*, ismételte a gép, mire hangya126 nyugalmat erőltetett magára, és lassabban, jól odafigyelve is beírta a jelszót. De az iménti hibaüzenet újra feltűnt. Elszörnyedt, amint felmerült benne a gyanú. Mintha ólomkarkötők

lennének a csuklóján, úgy emelkedett a keze a kódgenerátorhoz. Megnyomta, majd az új jelszó birtokában sikerült is belépnie birodalmába és hazájába. „Meghekkelték”, gondolta felindulva. A vér lüktetett a fejében, szaporán szedte a levegőt, a mellkasán nyomást érzett. A gyomrában, szívében űr és mély megbántottság, mint még otthon, amikor betörték hozzájuk, feldúlták a házukat, az ő szobáját is. Mintha a testében turkáltak volna. Megnézte az órát, mindössze ötvenkét perc telt el, mióta kikapcsolta a gépet. És az ezeréves birodalom darabokban, romokban!

Először Sheelát kereste, hogy jelentést kérjen tőle a kritikus ötvenkét percről. De Sheelának nyomát sem látta. Erdőhegy ura immár egy zöld troll volt, aki éberem őrizte az új határt. Sem átjutni, sem futárt nem tudott oda küldeni, mintha csak idegen ország lenne. Erdőhegy immár a romozsákok birodalmához tartozott, s benne Sheela legjobb esetben is csak egy láthatatlan alattvaló a sok ezerből. Rákeresett pinkship88-ra is, de csak Romózsia lakosainak névsorában lelte meg mint sóbányába internált rabot, közönséges alattvalói státuszban. Remegő kézzel nyitotta meg Hunga Krónikáját, hogy megtudja, mi történt.

Ötvenkét perccel korábban a szinte teljesen tétlen, a seregét érthetetlen módon önként leszerelő Aramost megpuccsolta egy Vörös Kommisszár nevű alak. Kihirdette az országban az ellenállást, toborzásba fogott, majd az új sereget a határokra vezényelte, és szembeszállt a trollokkal. Hunga és népe ekkor még talpon állt, és harcolt a hazáért. Vissza is szerezték a Felföldet és a Szent Pallost, de aztán a Vörös Kommisszár mégis átengedte azt az északi trolloknak. Emiatt a sereg szétszéledt. A keletről és délről támadó romozsákok és trolljaik felszámolták a maradék ellenállást, egész Hungát megszállták és kifosztották, kivéve azt a kis területet, ahol Horgony kormányzó székel. A Vörös Kommisszár elmenekült, Horgony pedig átvette a hatalmat.

Horgony Aramost, vagyis hangya126 mehekkelt figuráját küldte a Nagy Háborút lezáró béketárgyalásra. Az ajtót egy Bonush nevű, zöld északi troll őrizte, és közölte, hogy nem léphet be. Aramos a kisujját sem mozdítva, csak ácsorgott előtte, és hagyta, hogy amaz a mellvértjét bökdösse az alabárdjával. A mehekkelése óta egyébként is úgy viselkedett, mint akit bedzsináztattak, vagyis megégették a barlangi tündérek bódító gombájával.

Ekkor vette vissza felette az irányítást hangya126. Aramos végre félreütötte Bonush alabárdját, és belépett a Bölcsek Kastélyába, hogy szép szavakkal és okos érvekkel hazája védelmére keljen. De addigra már meghozták a döntést, miszerint a háború kirobbantásában legfőbb bűnösnek kiáltották ki, és irtatlan jóvátétel megfizetésére kötelezték Hungát, vagyis Aramost, aki egyedülként ellenezte az első hadüzenetet. Területének kétharmadát idegen országoknak adták, népének felét az új határokon kívül rekesztették. Még Astro Land is gyarapodott egy Hungából kiharapott területtel, márpedig Astro Land szintén a Nagy Háború vesztese volt, sőt legfőbb támogatója és kirobbantója. Aramos csak a döntés után mondhatta el védőbeszédét, és mutathatta be a térképein, hol húzódnak Hunga természetes és egyben történelmi határai, s azt is, hogy meddig lakják olyan hungárok, akik azok is akarnak maradni. Aramos végül kénytelen-kelletlen aláírta a békeszerződést, és hazakullogott megcsönkített, megbélyegzett hazájába.

Hangya126 megnézte az újonnan feltűnt figurák „nickname”-jét, mind ugyanaz volt: sabotage1920. A szabályzat nem tiltotta a többszörös regisztrációt. Tehát ez az ipse 'hekkelte' meg Hungát, ez mozgatta Aramost, a Vörös Komisszárt, Horgony kormányzót, de még a Bonush nevű trollt is, ötvenkét percig.

Hangya126 szíve elfacsarodott, amint eszébe jutott, talán Sheelánál is tiszteletét tette, és Sheela mit sem tudott arról, hogy valaki más látogatta meg az ő, vagyis Aramos képében. És

most nincs sem hatalma, sem státusza, egykori országa fegyvertelen, kifosztott pusztaság, a lélekszáma 958-ra apadt. Az új gazda Horgony kormányzó, hangya126 pedig nem láthatja Sheelát és gyermekeiket sem. Ötvenkét perc alatt elveszített mindent. A szeme könnybe lábadt, és végtelen ürességet érzett. Órákig ült magába roskadva, nézte a lomhán tántorgó, rongyos, sovány lakosságot a kicsivé, jelentéktelenné zsugorodott Hungában. Egy idő után megmozdította az egeret, s a w-t lenyomva elindult. Csak kódorgott céltalanul, semmit sem akarva. Egy „itembe” botlott, apró kis tör volt csupán, az ereje a poros lábnyomába se érhet a Felföld Szent Pallosának vagy Erdőhegy Varázkelyének. De azért felemelte a földről, rosszkedvűen nézegette, aztán, csak úgy megszokásból, az övébe dugta. És ment tovább. Még fáradtabbnak és betegebbsnek érezte magát, mint ebéd előtt, de muszáj volt mennie.

A következő napokban újabb „itemeket” szerzett. Kis kardokat, varázsitalos kelyheket, gabonás tarisznyákat, tudással teli könyvecskéket. Rosszkedve csak lassan enyhült, nem is múlt el egészen, és ha arra az ötvenkét percre gondolt, fájdalmasat sóhajtott.

Hunga népeinek jó része viszont úgy folytatja az életét, ahogy addig élte. Dolgoztak, szerettek, áskálódtak, gyűlölködtek honfitársaik ellen, hol a World-ot, hol egymást hibáztatták a történetek miatt, de sohasem önmagukat. És megszállottan gyűjtögették az „itemeket” és a pontokat. Sokan kivándoroltak. Hangya126 úgy érezte, ő veszített a legtöbbet. Hogy igazán neki fáj egyedül. Illetve... talán Sheela... pinkship88. Ő olyan... komolyan vette mindig is Hungát. A legjobban ő, a gyönyörű, állhata-tos, démoni harcos nő hiányzott hangya126-nak. És vele egy kicsit pinkship88 is, a lány. Ha ugyan lány.

A World Domination-ben nem akadhatott többé a nyomára, legalábbis amíg mindketten meg nem erősödnek, s valamelyikük képessé nem válik az új határon való áttörésre. Hangya-

126 egyre gyakrabban gondolt Sheelára úgy, mint pinkship88. Néhány hét elteltével eszébe jutott beütni a keresőbe. Egy próbát megér, gondolta. Két helyen is megtalálta. Az egyik egy nyelvgyakorlás céljából levelező oldal volt. Pinkship88 spanyol nyelvű partnerekkel állt kapcsolatban, s a „gender” mellett az állt: „female”. Hangya126 magyarul írt rá, és úgy írta alá: Aramos. Pinkship88 kedvesen, örömmel válaszolt neki. Napokon át leveleztek, leginkább Aramosként és Sheelaként, Hungárol és az ott megéltekről értekezve. Hangya126-nak egy idő után az az örült gondolata támadt, hogy akár találkozhatnának is. Persze ahhoz ki kéne mennie a szobájából, de... talán érdemes. Csodálkozva állapította meg, hogy nem Sheelát reméli érdekesnek, sőt. Nagyon is azt remélte, hogy nem egy dögös-vörös, párdüctestű amazon rejlik pinkship88 mögött, inkább egy olyan semmilyen kis szürke, de azért aranyos csaj, akiknek szintén nem mert soha a közelükbe menni. De pinkship88... Ő más. Vele közös múltjuk van. Sőt, gyermekeik. És persze ezer év közös történelmük. Az már nem akármi. Összeszedte minden bátorságát, és bepötyögte:

/: Nincs kedved talizni?

Sokáig nem érkezett válasz, csak az online jelenlétet jelző, zöld pötty égett pinkship88 neve mellett, ezért hozzábiggyesztette:

/: Ennének egy pizzát, vagy valami.

/: Hol? – kérdezte pinkship88.

Hangya126 megnézte az asztalán álló sok tucát pizzás doboz egyikén a feliratot.

/: Pizza Doki.

/: Az hol van?

/: Szent István krt. 20.

Rövid szünet.

/: Budapest?

/: Persze.

Nem jött válasz.

/: Az jó lehet?

/: Én Zágóban vagyok.

– Az hol a retekben van? – kérdezte fennhangon hangya126, és bepötyögte:

/: Az hol van?

/: Romániában.

Most hangya126 nem válaszolt egy darabig. Végül azt kérdezte:

/: Messze?

/: Eléggé.

Pár másodperc múlva:

/: „Erdőhegy” másik oldalán.

/: Az tényleg jó messze van.

Pinkship88 nem válaszolt, hangya126 pedig leszögezte:

/: De beszélsz magyarul.

/: Magyar vagyok.

/: Ott nyaralsz?

/: Nem. Itt lakom.

/: Romániában????????

/: Igen!!!!!! Egy magyar részen.

/: Mi? Romániában??????

/: Igen!!!!!!!!!! Ami Magyarország volt. Tudod, Trianon!!!!!!!!!!!!

/: Mi? Trianon Magyarország volt Romániában?

Pár pillanat múltán a zöld pötty szürkére változott. Hangya126 türelmetlenül kocogtatta ujjával a billentyűzet szélét.

– Na, most mi van?

Jó sokáig várt, s már éppen csalódottan otthagya volna a gépet, amikor a szürke pötty bezöldült.

/: Itt vagy még?

/: Igen!!!!!!!!!!!!

/: Jó.

Pinkship88 írni kezdett. A kis „pencil-ikon” megállás nélkül forgott a neve mellett. Fél óra múlva hangya126 már tűkön ült.

– Mi a tőröt ír ez, történelemkönyvet?

Kürti László
(1976, Vásárosnamény) költő,
szerkesztő, Mátészalkán él,
Bella István-díjas

Kürti László

panoráma

térkép ha van, csak látomás,
nincs jobb: követni kell!
a szív kihűlt, üres lakás,
de jobbat érdemel.

függöny, festett szemhéjaid,
kagylók a szirteken,
nincsenek már nagy céljaink,
csak végre csend legyen!

felzúgnak még fénytengerek,
műszer és vastüdő.
meghalni, élni sem merek,
aligha feltűnő.

és hajnalok, kihűlt folyók,
aszfaltutak, nehéz
hitek talán még tartanak
az Úr zord tenyerén.

szerелеm dagálykor

*Eugèn Boudin Portrieux című
festménye alá*

egy utca volt, az is poros,
dagály előtti csend.
férfi szívekben áradás,
mind várt egy halk igent.

a nők kalapban, tiszta ég,
lesték a nagy csodát.
férfiak, lám, csak tört hajók,
kínáltak egy szobát.

torz vágy alatt igás gebék,
„hordj elé abrakot!”
tévedés, bűn, mind egyre megy,
elmoszák a habok.

Boros Erika

Hegyek indultak meg bennünk

Boros Erika
(1946, Brassó)
tanár, irodalomtörténész

*Múltunk gonosz volt, életünk pogány,
rabsors ma sorsunk s mégsem átkozom:
jó, hogy nem ültem győztes-lakomán
s hogy egy legázolt néphez tartozom.*
(Áprily Lajos)

A brassói Cenk-hegy tetején még állt a Millenniumi szobor 2–3 méteres talapzata 1960 őszén, amikor gimnáziumba indultam, de már nem a régi „skólába”, a magyar gimnáziumot ugyanis betagozatosították az Unirea (Egyesülés) román középiskolába. (Az előző évben szüntették meg a kolozsvári Bolyai Egyetemet is.) 1958 februárjában még a remények reménye villant fel drága Szüleimben, amikor a Kádár János vezette magyar pártküldöttség Marosvásárhelyre érkezett. A szinte kizárólag magyarokból álló tömeg megszólításakor – „Kedves magyarul beszélő román elvtársak” – a magyar pártelnök értésünkre adta, hogy „Magyarországnak nincsenek területi követelései Romániával szemben”.

Akkoriban gyalogosan tettük meg az utat az iskoláig, érintve a református temetőt, az evangélikus templomot, aztán a kis parkba érve, kikerülve Sztálin hatalmas csizmás szobrát (Brassó ugyanis 1950–1960 decembere között a Sztálinváros nevet viselte, a Cenk-hegy oldalába ültetett fenyőfák is hirdették a város STALIN nevét), gyalogátkelő híján átszaladtunk a forgalmas úton, majd át a Pártház előtt, és az iskola kapujánál beálltunk a sorba, karizmunk, fejpántunk, bordás gyapotharisnyánk, ruháink hossza és cipősarkunk mérete ellenőrzésére.

1964 őszén, Kolozsvárott, az egyetemi menzán futótűzként terjedt a hír, hogy meghalt Gh. Gheorghiu-Dej, és aki a helyébe lép, bizo-

nyitottan magyargyűlölő. „Nem kell beszélni róla sohasem” (Juhász Gyula), de Trianon gyógyíthatatlan sebét a magyar diák a szívében hordozta. Anyai nagyapám, a falu nagy öregje, nyáron is székely harisnyába öltözött. Karanfogva, büszkén sétáltam vele Brassó széles körútján, amikor egy velünk szembe jövő férfi halk megjegyzést tett ránk. Válaszolni akartam, de bölcs nagyapám emígyen intett türelemre: „Hagyd csak, fiam, a román is ember!” Halkult a magyar dal Váradon, kincses Kolozsvár padjai is lassacskán román trikolorba öltöztek, és kis batyujukkal mentek a barátaink Izraelbe, majd tömegestől, „áruként” Németországba. Talán ők a gazdag országaik vezetőinél elérhetnék, hogy szülőföldjük, Erdély független kanton legyen. Ezért imádkoztunk, erre vágytak szüleink is a szórványmagyarság Brassójában! Ábrándok ábrándja még ma is.

A trianoni tragikus sorsérzéssel megnyomóritva él együtt immár a harmadik nemzedék is. Apai nagyapámat, miután kiszabadult a háború poklából, a román állam eskütételre kényszerítette, de ő is, akárcsak anyai nagyapám – aki szintén ötgyermekes családapa volt – az eskütételt megtagadta. A színmagyar faluban élt néhány, csak magyarul beszélő román család, akik hirtelenjében ráébredtek, hogy ők hívő ortodoxok, bár még a papjuk is csak magyarul tudott, így a szertartást is magyarul végezte. Román tanítók jelentek meg az iskolában, és nem volt kegyelem. Ükeim értetlenül álltak

e világhoz, nem hitték el, hogy egy idegen állam bekebelezte országcsónkban kell ezután élniük. „Magyar szél fog fúni a Kárpátok felett!” (József Attila) – remélték. Magyar költők sikolyától volt hangos Európa: „Anyánk nyelvén sikoltunk a világhoz” (Kosztolányi Dezső). Mindhiába. A dekrétum revíziója azóta is késik.

Apáink még bíztak az igazságtételben, bár ők voltak a trianoni trauma igazi áldozatai. Nem járt felelősséggel, ha a székely lányt kilökték a már mozgó vonatból, ha a szép székely fiatalasszonyt román gimnazisták leköpködték a nyílt téren, vagy ha egy katonatiszt az utcán lábszáron rúgta. A megélt szörnyűségekről csak otthon, családi körben beszélhettek. A szocializmus éveiben a trianoni trauma még inkább tabu lett. Brassó magyar peremrészeit felszámolták, és egymástól távoli tömbházakba költöztették a kertés házak lakóit. A boltok előtti sorban állásban is ott élt a trauma: az anyukát kilökdösték a sorból, és mutatták az irányt az Anyaország felé, ha élelmet akart vásárolni. Hallottainkat sem hagyták nyugodni, felszámolták a magyar katolikus temetőt. Lebontották a gyönyörű gótikus református templomot. 1977 húsvét nagyhetének egyik napján Brassó sétáló utcáján, a Kapu utcán találkoztam volt magyartanárommal, dr. Szikszay Jenővel, az „élő Adyval” (mert külsejében is Ady jelent meg), a példaképpemmel. Szokásához híven belém karolt, ezúttal azonban nem javítgatta kommunikációs hibáimat, nem volt mesélő kedvében. Arra figyelmeztetett: mindig pontosan tudjam, kit milyen titkomba avatok be, kinek miről mondok véleményt, és hogy eljött az ideje a stafétaváltásnak, mert ők már megtették a magukét. Néhány napra rá, húsvét hétfőjén a család felakasztva találta meg a padláson.

Hegyek indultak meg bennünk. Csakazértis. Otthon irredenta dalokat énekeltünk. „Édes Erdély, itt vagyunk, / Érted élünk vagy halunk”. Születendő gyermekem románra lefordíthatatlan magyar nevéért a nővért kellett megveszte-

getnem. Szaporodtak a vegyes házasságok. Napirenden volt a kivándorlás, még az Óceánon túlra is. A „H” jelzésű Trabant láttán könnybe lábadt a szemünk: Ők Magyarok! És ismeretlen is befogadtunk éjszakára, bár szigorúan tilos volt a külföldiekkel való kapcsolattartás bármely formája. Trianon ott élt a zsigereinkben, a tanári szobában mindössze kilencen voltunk trianoni örökösök, de egyetlen szívdobbanásban valamennyien. „Ország nincs már, a haza elveszett, / De egymást átölelő lelkek vannak, / És egymás felé kinyújtott kezek” (Reményik Sándor). 1988 karácsonyán tizenhét rendőr lepte el házunkat, a magyar értelmiségit szinte kivétel nélkül meglátogatták. Mária országa, a Szent Korona országa lett egyetlen menedékünk.

Rendszerváltás. Rendszerváltozás. Rendszer-változtatás. „Trianon átka, szörnyű kereszt, / lelket mérgezve sosem ereszt, / kísér nappal, kísérti éjem, / nem engedi, hogy éltem éljem.” (Szász István Tas). A Trianon-tragédiát valamilyen enyhítendő egy újszerű politikai elképzelés nyilvánult meg Trianonról, amikor 2010-ben a Magyar Országgyűlés a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánította június negyedikét. „Emeld fel áldott, megtaposott fejed / [...] / A csonka törzs vén szíve döngjön” (Tóth Árpád). Nem döng! És Európa nem nyög a borzalomtól (Dsida Jenő), mert népe fáradt, fásult, nem zengeti dalát. „vajon ma végre felragyoghat itt / a semmiből teremtett új világ?” (Lászlóffy Aladár). Boldogasszony Anyánk / Égi nagy Pátrónánk, mi lesz Országoddal, mi lesz az Oltalmad alá rendelt nemzetteddel? Visszatérünk-e az elhagyott „rögös földre”, apáink földjére? (Farkas Árpád). Mi lesz a számadással, ha hagyjuk, hogy legyen, ami lesz. „Nyelvünk tántorodik”, felednénk „Kertet, házat, hazát, ha még maradt” (Kovács András Ferenc). „Pedig tettem én végig a dolgom, / [...] / Most, minden hiába, végveszélyben, / még egyre óvnám amiért éltem, / a nemzetemet mentsd meg jó Uram / a nemzetemet, mert csak azt félttem” (Szász István Tas).

Abafáy-Deák Csillag

Személyes névmás

Abafáy-Deák Csillag
(1949, Marosvásárhely)
író, művészeti író,
Budapesten él

Apámnak

Engem nem kérdeztek meg. Miért is kérdeztek volna, akkor még nem tudtam beszélni. Oda-biggyesztették az anyakönyvi kivonatra, tessék, ez vagy te, viseld. Amikor már tudtam beszélni, gyakran hallottam, panaszod ne legyen, igazán gyönyörű nevet kaptál. Ilyenkor nem szóltam semmit, de Vali nagynéném látta az arckifejezésem, valami nem tetszik nekem. Más megnyalná mind a tíz ujját, dohogott. Nem nyaltam meg, egyiket sem. Csak rágtam. A körmöm. Azóta is rágom.

Azon nem csodálkoztam, hogy apámnak támadt ez a névadás-ötlete, három fiúgyerek után nagyon várt egy kislányt. Abban azonban kételkedem, hogy amikor meglátott a szülőszobában, nekem valóban csillagszemem lett volna, de ő ezt látta, így mesélte. Azt sose tudtam meg, és most már sajnos nem kérdezhetem meg, hogyan sikerült egy olyan nevet anyakönyveztetni, ami nem szerepelt a hivatalos keresztnévjegyzékben, és nem volt lefordítható románra, a hivatalos nyelvre. Ott papíron nem voltak Erzsébetek, Zsuzsannák, Istvánok, Jánosok, csak Elisabetek, Susannák, Stefánok és Ioanok. Azt azonban megtudtam, hogy ragyogó kinézetem mellett, irodalomtörténész apámat még mi készítette a szokatlan névadásra. Többször elmesélte nekem, már kiskoromban, hogy Kosztolányi Dezső szerint a tíz legszebb szó között sajnos nem szerepel a csillag, illetve hogy Vörösmarty Mihály a csillag szóból elhagyva az utolsó mássalhangzót, alkotta meg a Csilla keresztnévet, azonban ez a név már Dugonics András 1788-ban megjelent *Etelka* című mű-

vében, az első magyar regényben is szerepelt. Ekkora írók, és egyiknek sem jutott eszébe, hogy a név Csillag legyen, tette hozzá keserűen.

A bajok az óvodában kezdődtek. Kötelező védőoltást kaptunk, az asszisztensnő felolvasta a neveket a román személynevek használatának sorrendjében, keresztnév és családnév, majd amikor az én nevemhez ért, kínlódott, kétszer is nekifutott. Cs betű nincs a román nyelvben, silabizálta, ksz, kszi, mondta, mintha egy kígyót hívna, többen nevettek, aztán amikor a kotnyeles Sanyika ismételtette, kszi, ksziíí, kígyó lettél, hatalmas nevetés tört ki. Hosszú ideig hallgattam ezt a csúfolódást.

A családnevem ö betűvel kezdődött, de ilyen betű az ábécében, abban az országban szintén nem volt. Ötéves koromban megtanultam olvasni. Magyar iskolában kezdtem a tanulást, de már első osztálytól kötelező volt a román nyelv. Csodálkoztam, hogy nincs benne a román ábécében az ö betű, sőt még az ü betű sem, ami még a betű szóban is benne van. Más nyelv, más betű, mondta nagymama. Akkor miért nem ott élünk, ahol a mi betűink vannak, kérdeztem. Erre nagy csend lett.

Megtanultam azt az ábécét is, ahol a t betűnek furcsa farkincája van, emiatt nem tének, hanem cének ejtik, és sok más fura betűt is. Közben kitaláltam magamnak neveket, ami egyszerű leírva, és kimondva románul is. Juli nem jó, mert az Zsuli lenne, a Juci Zsucs, Sári Szári. Talán Éva lehetnék, állapotam meg ennél a névnél, van benne furcsa ékezet, de nem lehet elferdíteni. Senki se akart Évának szólítani. Van

neked szép neved, mondta nagymama, szerencsére apám nem hallotta meg a gondolataimat. Ragyogjak! Ezt várta. Nem volt egyszerű, ha meghallották a szokatlan nevemet, felkiáltottak, milyen gyönyörű név, légy ragyogó csillag, mások meg ke-resték a hibát bennem, miért nem vagyok méltó erre a névre.

Az elemi első osztályában egy kislány, amikor meghallotta a nevemet, gúnyosan megjegyezte, nálunk a lovat hívják Csillagnak. Ez lórúgás volt. Másnap nem akartam iskolába menni, csak nagymamának mondtam el, hogy ló nevet adtak nekem. Irigylük, hogy ilyen szép neved van, hallottam, én meg irigyeltem azokat, akiknek nem ilyen feltűnő nevük van. A gimnáziumban a matektanár, amikor megtudta, hogy otthon felejtettem a füzetemet, gúnyos hangon mondta, aki csillag, vagyis sztár, az ilyen apróságokkal nem foglalkozik, és beírta a rossz jegyet.

Sok év múlva más ábécére váltottunk. Illetve más országra, ekkor már felnőtt voltam. De így sem lett jobb a helyzet, pedig ott már volt ő betű, amit azonban én korábban lecseréltem, mert férjhez mentem, és kötelező volt felvenni a férj nevét. Ahova érkeztünk, ott már csak az volt jó, amikor kérdezték, geborene (született), akkor szépen kimondhattam, nem kellett betűzni. De a cs betűvel ott se boldogultak, betűzni kellett. Később német szerelmemnek mondtam, amikor nem tudta kiejteni a cs betűt, úgy gyakorold, hogy mondd, csók. Mondta. Csinálta. Egészen belejött, és szorgalmasan tanulta a magyar nyelvet. A nyelvtant is. Viccelt a nevemmel, hogy azt nem lehet becézni, mert hogy hangzik az, hogy Csillagocska? Ez ócska, mondta szellemesen, vagy Csillagka? Neki erről az atka, vagy a kicsinyítő képzős öregember, az agg-ka jut eszébe. A Csillagom meg azért nem jó, mert én túl emancipált vagyok, és nem bírom, ha birto-

*Vagonlakók ebédeltetése a Nyugati pályaudvarnál
(1920, forrás: Magyar Nemzeti Múzeum)*

kolni akarnak. És szépen kimondta a nevem, számtalanszor.

Aztán újabb ország következett, amit anyaországunk is neveznek. Itt minden betű megvan. Leírva és kimondva.

Egyszer felvettem édesapámnak, hogy nem egyszerű ilyen névvel élni, nagyon megharagudott, két hétig nem beszélt velem. Most örömmel beszélne velem erről a névről. Látná a könyvem címlapján, semmit se várt jobban, mint ezt.

A napokban telefonon kerestek hivatalos ügyben. Bemutatkoztam. A vonal másik végén erőlyesen rákérdeztek, Csillag? Ne vicceljen velem, olyan név nincs.

Betűvetés

Érdekeltek a betűk. Már óvodásként. Nézegettem a polcon a könyveket, mennyiféle betű, sőt, más formájúak is vannak, mint a mesekönyvemben. Ott sem csak a képeket nézegettem, hanem mikor nagymama olvasott belőlük, behunytam a szemem, és sokkal érdekesebb képeket láttam, mint a könyvben lerajzoltak.

Én szeretnék olvasni, adtam nagymamám tudtára. Vali nagynéném, mint mindig, most is azonnal ellenezte, amit kértem, unatkozni fog az iskolában, ráér még, hallottam az ítéletet. Addig nézegettem a betűket, míg nagymama füzetet vett elő, és hol szögletes, hol kacskaringós betűt rótt bele, kérve, hogy folytassam a sort. Rajzolgattam szorgalmasan a felkínált betűket, de én nemcsak írni akartam, hanem olvasni is. Megtudni, mi van a jelek mögött. Gyorsan megjegyeztem a betűhöz tartozó hangot is, és türelmetlenül vártam a szavakat. Minden nap új jelet tanultunk, az azelőtti napon írtakat és kiejtésüket büszkén ismételtettem. Nem untam rá, pedig erre számítottak. Olvasni azonban még mindig nem tudtam.

Aztán elfogytak a betűk. Most szót írjunk, mondtam. Nagymama új füzetet nyitott ki, leírt néhány betűt, és csak annyit mondott, ismered mindegyiket, olvass. Néztam a füzetet, semmit se értettem. Megszámoltam a betűket, mert már tudtam tízig számolni, hét van, kiáltottam diadalmasan. Nagymama nem segített. Újra és újra próbálkoztam. Itt hiányzik egy betű, mutattam. Nem hiányzik, mondta nagymama, hanem ott egy másik szó kezdődik, két szót írtam, mondta. Összeolvastam, nagyon nehezen ment, és amikor kimondtam, semmi értelme se volt: e-i-n h-a-us. Haus? Nem jó, mondta nagymama, és így ejtette ki a két szót: ájn hausz. Nem értettem, hogyan lett az első betűből, amit jól ismertem, az *e*-ből *á*, végighúzva ujjaimat a betűkön annyit mondtam, az mi. Egy ház, németül van, és gótbetűkkel így írják. Félrelöktem a füzetet, és elővettem az egyik meséskönyvet. Itt milyen betűk vannak? Latin betűk, válaszolt nagymama. De magyarul olvastál ebből, akkor ezek a betűk se igaziak, én az igaziakat akarom, kiabáltam.

Vali néni azonnal ott termett, most ő kiabált, mondtam, hogy hagyni kell a gyereket, mamának is több esze lehetne, várják meg az iskolát, nem lehet mindent a gyerek feje után csinálni. Nagymama nem szólt egy szót se.

Másnap elővettem a legtöbbször felolvasott mesekönyvet, amit már kívülről tudtam, mégis szívesen hallgattam. Az első mondatokat hangosan mondtam, azt már tudtam, a szavak között van egy üres hely. A pontot nem ismerem, kellett egy kis idő, míg felidézve nagymama beszédét, ahogy meg-megállt az olvasásánál, hangját leengedte, akkor az a pont. Nagyobb szünet. Újból és újból próbáltam kötni az ismeretlen betűkhöz a magamban mormolt, ismert szöveget, és néhány nap alatt megtanultam egyedül a latin betűket.

Azóta se tudok betelni velük. Egy csapásra megváltozott az életem, magam ura lettem, egyedül olvashattam. Lehettem Hamupipóke és Hófehérke, hétmérföldes csizmával közlekedtem, néha királyfi, vagy a harmadik vándorlegény voltam, nyolcvan nap alatt kerültem meg a földet, aztán nemecek lettem, majd később az ifjú Werther és Lotte Weimarban, végül Anna Karenina és Bovaryné. József és valamennyi testvére is egyszerre, lány, fiú, gyerek, nő és férfi, mindenhol és mindenütt. Már nem bántam, hogy nem születtem fiúnak: voltam gyilkos, elhagyott vagy elhagyó szerető, önfeláldozó anya, hazudós felnőtt, világutazó, és elesett, magányos öregember. Nemcsak a bőrükbe bújtam be, hanem onnan, az ő testükből, az ő szemükkel is néztem a kitáguló világot, az embereket, a tájakat, ismeretlen tárgyakat és rezdüléseket. Száz és száz, ezer és ezer szemem lett. Néha egy-egy jó könyvnél bántam, hogy olyan gyorsan olvasom, félttem, vége lesz, elfogy, de aztán megnyugodtam, jön a következő, létezik következő.

Függővé váltam. Növelni kellett a dózist. Később csak a filmek voltak képesek ideig-óráig feledtetni a hiányt, akkor nem voltak elvonási tüneteim. Ha kezembe került egy német gótbetűs könyv, és akkor már ismertem jó néhány német szót is, nem az jutott eszembe, hogy *ájn hausz*, hanem az, hogy DIE WELT, a világ. Csupa nagybetűvel. És hogy én is benne vagyok.

Nyilas Atilla
(1965, Budapest)
költő, szerkesztő

Nyilas Atilla

Halotti vers

Olivér és Krisztián emlékére

Három testvér
három házasságból,
három anyától.

Édes apánk
jövőbe röpített
három nyila.

Egy hamar lehullt,
most lehullt a második,
s egy lefele tart.

Az tart ki még,
akinek elsőként
illett volna hullnia.

Tékozló fiúk,
akik az apjukhoz
nem térhettek vissza.

Örökségük, a kis lakást
elharmadolták: bocskor,
ostor és palást.

Szelidségük mögött
titkos tűz lobogott,
három Karamazov.

Kanyar előtt,
ameddig csak lehetett,
padlógázzal gyorsítók.

Egymáshoz tartozók,
akik nem tartoztak
egymásnak semmivel.

Egymástól távol
néha fájt-e nekik
a másik sebe?

Öreg fa ágai,
amelyen mind kevesebb
a friss hajtás.

Egy székely család
porlik, mint a szikla,
s az ár elborítja.

Hegedűs Imre János

Sorry!

Hegedűs Imre János
(1941, Székelyhidegkút)
író, irodalomtörténész,
Budapesten él

A barna színű bőrkalapjáról beszélt mindenki a kisvárosban. Ilyent még nem láttak. Hatalmas volt a karimája, s körben sötétzöld szalag. Azon csokor.

– Mintha megnőtt volna Gyuszi a kalap alatt – mondták. – Gyermekkorában alig látszott ki a földből. Később sem volt ő szálás, s nézzétek, mekkora lett. Vajon mit szed? Nagy a tudomány Amerikában.

Készült Gyuszi az első látogatásra. Nyolc éve nem látta a szüleit, a barátait, a kedves városát. Nem akart feltűnést kelteni, de egy kalap hasonlatos a pilóták botkormányához. Ahhoz begyakorlott mozdulatok kellene. Azt kezelni kell. Elegancia volt abban, ahogy föltette a fejére, s abban is, ahogy leemelte. Vagy méltóság? Talán a kettő együtt. Ő sem tudta megkülönböztetni az elegáns mozdulatot a méltóságos mozdulattól. Szíve szerint alázatot vitt volna belé. Lassú kézzel nyúlt a kalap után, szép ívben emelte le, így köszönt mindenkinek az utcán, s ha már bent volt a házban – mert minden rokont, minden barátot végiglátogatott –, akkor a térdére helyezte, szokása szerint rázogatta a lábát, amitől a kalap is táncot járt.

A tárgy jelenvalósága pillanatra sem volt kétséges.

A barna szín sárgás-zöldbe hajlott át. Talán a kaméleon bőrén lehet látni hasonló foltot, ha életveszély fenyegeti a hullót.

De Gyuszi egyszerű, becsületes lelke távol állt minden kétértelmű, félrevezető szemfényvesztéstől. Senkit nem akart becsapni. Nem akart többnek látszani. Esetleg másnak. Itt is volt bizonytalanság-érzete. Ezt a másságot nem

tudta szavakkal megfogalmazni, csak az ösztönei munkáltak. Vagy inkább intuíció. Érezte, elvárják tőle, hogy más legyen. Ha már amerikai. A világon mindenhol kialakulnak képzetek egy amerikairól, amelyeknek meg kell felelni. Erről regényt is írtak. *A csendes amerikai*. Vagy abban éppen az áll, milyen ne legyen egy amerikai?

Ki tud eligazodni ebben a dzsungelben?

A szülei nemrég mentek nyugdíjba, apja a főorvosi székből, anyja a zeneművészeti szakliceum katedrájáról. Amíg dolgoztak, úgy-ahogy elviselték a gyermekük hiányát, de a napi robot nélkül, az üres lakásban... Bolyongtak, mint kóbor lelkek, akiket se ég, se föld nem fogadott be.

Legalább lett volna Gyuszinak valamilyen oka arra, hogy faképnél hagyja őket. De nem volt. Dúskáltak mindenben. Busásan hozott a konyhára a főorvosi fizetés és a sok hálapénz. Miklós Gusztáv belgyógyász főorvoshoz özönlöttek a betegek az egész vidékről. Az édesanyja – ő megőrizte a lánykori nevét: Hankó Petra – zongoraleckéket adott, s szólóénekesként is fellépett. Gyuszi színjelesre vizsgázott az érettségi vizsgán, elvégezte a biológiai technikumot, s azonnal alkalmazta a vidék virágzó agrárvállalata.

Miért ment el?

Ez a három szó égett bennük, mint a tüzes felirat a falon.

Azt mondta, ő más világban akar élni. Amióta eszmélkedni kezdett, Amerikát látja olyan modellnek, amelyikben a cél a küzdés maga. Nagyon szerette Madáchot.

Azt remélték a szülők, most, hogy hazajött, kibeszélhetik magukat. A fiuk megnyugtatja

őket, helyes volt a döntése, érdemes volt egy szál ingben nekivágni a nagyvilágnak. De kérdéseikre vagy kitérő válaszokat kaptak, vagy, ha mondott is valamit Gyuszi, nem értették. Amikor arról faggatták, boldog-e, különös értetlenkedéssel nézett rájuk, és elmondta, állatkereskedési vállalata három részleggel bővült az elmúlt két évben, most már Ausztráliából, Indonéziából, Új-Zélandról is hozat, vagy inkább ő hoz egzotikumokat, óriási a forgalma és a hírneve, már kitüntetéset is kapott. Boston főpolgármestere adta át.

Két látogatása volt nevezetes. Az öreg tanítónőnél töltött el egy egész délutánt, és Gizizhez is bekopogott, akinek udvarolt egykoron, s aki most boldog feleség és családanya.

Linda nénit mindenki ismerte és szerette. Ő sem tudta, mert nem számolta össze, hány nemzedéket tanított, már nagyapák és nagyanyák azok a nebulók, akikkel kezdte a karrierjét. Első osztálytól negyedik osztályig kísérte a palántákat, s akkor kezdte előlről. Ez volt az élete. Feloldódott a szakmájában. Az utcán vadidegen emberek is meg tudták mondani, hogy ő tanítónő. Pedig öltözete nem volt ódivatú, az arca derűjéből és világoskék szeme ragyogásából lehetett kiolvasni, hogy ki ő.

Linda néni mosolya úgy világított szembe Gyuszival, amikor belépett az ajtón, mint déli verőfény. Leültette a vendégét a fotelbe, ahol rendszerint olvasni szokott, felkapcsolta a sárgabúrási lámpát, pedig nem volt sötét, ez hozzátartozott a hangulathoz, teát töltött, s ő is leült a másik fotelbe.

Gyuszi, szokása szerint, a térdére helyezte a kalapját, de aztán összegabalyodott saját magával, ügyetlenül emelintette meg a pehelykönyű porceláncsészét, szedett magának a teasüteményből, eközben kétszer esett le a kalapja a térdéről, aminek az lett a következménye, hogy Linda néni fölállt, két tenyere közé fogta a bőrkalapot, és komikus tánclépésekkel vitte el a komódig, ahol szertartásosan helyezte rá egy csipketerítőre.

Meghajolt, és hátrálva, mint pap az oltártól, tért vissza Gyuszihoz.

Ez volt az ő huszárvágása. Olyan jóízű kacagás tört rájuk, alig tudták abbahagyni. Mindketten értették, miről van szó. Sokarcú kísértet a szabadság, s Gyuszinak most ezt az arcát mutatta. Nyolcvan felé járt a filigrán termetű tanítónő, s balerina lépteivel szabadságot táncolt annak, aki a szabadság földjéről tért haza.

Megszabadította nagykarimájú kalapjától.

Úgy indult a beszélgetésük, mint ahogy megszólal egy gordonka. Mélyen. Méltósággal.

A tanítónő tudta, semmitől nem irtózik jobban Gyuszi, mint a számonkéréstől. Bármit kérdezhet, de azt nem, hogy miért ment el.

Számoljon el mindenki a saját lelkiismeretével.

– Mire emlékszel, Gyuszi fiam, az én időmből? Mert, ugye, az én időm egy más idő. Nem a ti időtök. Hányféle idő van, istenem!

– Emlékszem, Linda néni, mindenre. Jobban emlékszem, mint a tegnapi napra. Úgy ültünk a kopott padokban, mint a méhkirálynő petéi a lép hatszög alakú lyukaiban. Én még a nevetet is beléfaragtam a felhajtható födélbe. Boszszankodtam, miért ilyen kacskaringós a nevem. Éppen csak nem törött le a bicska hegye a Gy betűnél.

– Egyébre nem emlékszel?

– De igen, Linda néni. Emlékszem. Negyedik osztályosok voltunk, amikor felírta a táblára: *Mit esznek az állatok?* Házi feladat volt ez a tavaszi vakációra. És én letapadtam. Futkározott a kicsi agyam az amőbától az elefántig, belefutlaldtam, nem kaptam lélegzetet, egyszerre túl sok minden jutott eszembe, s ez volt a baj. Linda néni kitalálta a legjobb feladatot a világon. Azt kellett tudni, amit mindenki tud. Azóta is ebből élek. Nem gyötröm az agyam arról, ami nincs, szétnézek a világban, és begyűjtöm azt, ami van. Ezt teszik a méhek is. A nektár nem az ő érdemük. A nektár a virágok érdeme.

– Szépet mondtál, gyermekem. Csak most gondolok utána, hogy az élet fogyasztás. Semmi

más. Látod, akkor én ezt nem tudtam. S ha ez a fogyasztás egyirányú, akkor nincs semmi baj. Te voltál az egyetlen, aki megírta, hogy a giliszta földet eszik, és azt is, hogy a pelikán saját vérével táplálja a fiókáit. Valahol hallhattad a legendát.

Aztán még társalogtak erről-arról, egykori iskolatársakról, kit hová kergettek a szelek, s Linda néni a végén megdicsérte Gyszi szép, magyar beszédét. Nem változott a kiejtése, mondta, nem romlott, olyan az, amilyen gyermekkorában volt. Azt elhallgatta, hogy közben-közben, ha nem értett meg azonnal valamit Gyszi, mély torokhangon közbeszúrta: *Sorry!* Ez se nem kérdés, se nem kijelentés, angol találmány, mint a *How do you do?* Az sem jelent semmit, egyedül a kutyaugatásra hasonlít.

Linda néni múlt évben kezdett angolul tanulni. Orvosa szerint legjobb módszer az agy karbantartására.

Gyszi második látogatása nagyon különbözött ettől a látogatástól.

Még ott, Amerikában is érzett egy aprócska szívritmus-gyorsulást, ha kimondta a szót: Gizi. Vagy annak a valamivel mélyebb hangzású változatát: Gizella.

Nagyon egyszerű a történetük. Mondhatni sablonos. Tucat- eset. Középiszkolás korukban jártak együtt, hosszú séták a Küküllő partján, mozi, diszkó, aztán elmaradtak egymástól. Egyikük sem tudta, miért. Ez lett a divat. A partnerek cserélgetése újabban kötelező. Az a trendi. Lenézik azt, aki beleragad egy kapcsolatba.

Csak Amerikában keletkezett valamilyen nosztalgia-torlódás a lelkében.

Ide, Gizellához már bejelentkezett telefonon. Azt kérdezte, mikor van otthon az ura, Karcsi, mert az egész családot akarja látni. A gyermekeket is.

Szombatra hívták meg ebédre.

– Gyere, Gyszi, kedvenc ételedet főzöm. Anyádtól tudom, imádod a túrós csuszát – mondta a telefonban Gizi.

Nem szeretne volna, hogy a kalapja itt is botránykő legyen, ezért az előszobában felakasztotta a fogasra.

Gizi nem változott. Kicsit teltebb lett, két gyermekszülés után természetes ez a nőknél, de a mosolya, amit Gyszi legjobban szeretett, megmaradt. Az életkedv ragyogása. Mintha fátyolszítán keresztül nézte volna a világot, csak azt vette tudomásul, ami szép, ami kellemes.

Persze, a család volt a fő téma. Gyszi elmondta, nekik nincs gyermekük, egy guatemalai nő a felesége, semmiképp nem áll rá a nyelve az angolra, úgy töri azt, fájdalmas hallgatni, emiatt ő tanult meg spanyolul. Otthon, a konyhában, az ágyban így beszélnek.

– Arra már nem vállalkozhattam – mesélte Gyszi –, hogy a maja indián nyelvet, amit Náké gyermekkorában beszélt, megtanuljam. Néha belevegyíti a spanyolba, egészen furcsa hangok jönnek ki olyankor a torkából, de megszoktam. Tarka a világ. Nem buta az én párom, inkább sérült. Zöld határon szökött az Államokba, a horda tagjai többször megerőszakolták, pedig akkor még csak tizenhat éves volt.

A két fiú, Boti és Csabi unta a hosszú történetet, ahogy lenyelték a túrós csuszát, kikérekedtek az asztal mögül.

Nem tudták a felnőttek, mi villog a fejükben.

Folyt, csordogált csendesen a beszéd, az itthoni és az ottani élet közötti különbségeket latolgatták, még a világpolitika is szóba került, amikor bejött a nagyobbik gyerek, Boti, és hosszasan sugdosott az anyja fülébe. Gizi kacagása úgy bűgött fel, mint a vadgalamb hangja. Csiklandozta a pusmogás, aztán, ugyancsak suttogva, leintette. Szó sem lehet róla! Még taszított is egyet a gyermekén, de az nem tágitott. Végül Gyszi kérdezte meg:

– Mit akar a fiad, Gizi?

– El sem képzeled! Fel akarják próbálni a kalapot. Már az iskolában is arról beszélnek, olyan híres ez a te barna keserűgombád.

Itt már nem jött a felszabadító kacagás, mint Linda néninél. Kétely, bizonytalanság szállta

meg Gyuszi lelkét. Először gondolt arra, talán mégiscsak megváltozott, mégiscsak szerepet játszik, mégiscsak a farmerek, a cowboyok, a híres amerikai elnökök és hírhedt banditák árnyképét rajzolja fel kalapjával azok tudatának a falára, akik csak kalandfilmekből ismerik Amerikát.

Felállt, kiment az előszobába, behozta a kalapot, és rátette Boti fejére. Persze, hogy a szájaig ért le, s lötyögött, mint egy tóklámpás.

Vad játékba kezdett a két gyerek.

Kapkodták egymás kezéből, amelyiknek a fején volt, az pisztolyt formált a mutatóujjából, s lövöldözött vadul: pú! pú! pú!

– Megbolondultatok? – ordított rájuk az apjuk.

– Dehogyan bolondultunk! – felelt Boti. – Bene van *A mindent járó malmocska* mesében az óriáskalap, amivel háborút lehet nyerni. Te is le tudsz kaszabolni ezzel egy egész hadsereget, Gyuszi?

Karcsi kiragadta a fiai kezéből a kalapot, s az asztal közepére helyezte, mint egy cipót. Onnan emelte föl óvatosan, félénken Gizi, s nyújtotta át Gyuszinak, amikor az búcsúzkodni kezdett. A két gyerek szipogott a sarokban. Minden szép játékot elrontanak a felnőttek.

Érezte mindenki, hogy valamilyen boszorkányos dér sugárzott szét a lakásban a nagykarimájú bőrkalapból.

Otthon a szülei fogták vallatóra. Hogy él? Mivel tölti a szabadidejét? Hol ismerte meg a feleségét? A valóságban is olyan sötét bőrű Nakbé, mint amilyenek a fényképeken látszik? Ha egyszer mindketten hazajönnek, azt fogják hinni, cigány.

Az idő repült, s Gyuszi addig nem akart visszamenni, amíg a szülei meg nem ígérték, hogy meglátogatják. Ott mégiscsak több a látnivaló. Mozduljanak ki végre a Balkánról. Ő küldi a repülőjegyeket, mindent fizet, még a levegőt is, amit beszívna. Van pénze, hál' istennek. Leírja pontosan az útvonalat, a repülőjáratokat, a terminálokat, nekik csak föl kell mutatni a fehér kartonlapot, amire most nagy, nyomta-

tott betűkkel ráírja, hogy ők nem tudnak angolul, ezért, eltévedés esetén, kérik az utasok segítségét. El sem képzelik, milyen egyszerű, milyen könnyű átrepülni az óceánt. Várni fogja őket a reptéren. S valóban megszerkesztette az angol szöveget, filctollat ragadott, és ráírta hatalmas, nyomtatott betűkkel egy kartonlapra:

SORRY!

DEAR FELLOW PASSENGERS!

PLEASE, EXCUSE US, BUT UNFORTUNATELY WE DON'T SPEAK ENGLISH. PLEASE HELP!

OUR FINAL DESTINATION IS LOGAN

INTERNATIONAL AIRPORT BOSTON,

MASSACHUSETTS. WE HAVE TO CHANGE

PLANES IN AMSTERDAM. THANK YOU!

Hajszálpontosan úgy történt minden, ahogy Gyuszi megtervezte.

Egy keddi napon repült vissza Amerikába, s rá egy hétre már értesítették Dr. Miklós Gusztávot és Hankó Petrát a központi postáról, hogy ajánlott levélben megérkeztek a repülőjegyek, vehetik át.

Ettől a naptól homályos lett a látásuk. Kellemes kábulat telepedett rájuk. Mint alvajárók, tettek-vettek a lakásban. Legalább ötször becsomagoltak, ki is bontották ugyanannyiszor, tudták, hány kiló lehet egy csomag, egy dekával sem több, de mindig eszükbe jutott még valami, s csereberélni kellett. Az indián származású feleségnek – Gyuszi megadta a méreteket – népi hímzések ruhát vittek, hajéket, szandált, derékövet, Gyuszinak a gyermekkori játékait, egy Bocskai-kabátot, Bocskai-sapkát. És két liter rozspálinkát. Annyit megengednek a szigorú amerikai vámtörvények. Hadd vadítsa azokat a nyimnyám bostoniakat a felhőkarcolók tövében. Csak azért is nyúljon utána a szülőföld, az elhagyott haza!

*

Semmilyen zavar nem jelentkezett. Úgy gördült le a hatalmas Boeing gép Boston repülőterére, hogy alig éreztek rázkódást. Gyuszi várta őket,

s akkora gépkocsival száguldottak az új, különös otthonba, a város szélére, mint egy közepes méretű vitorlás hajó.

A ház egybe volt építve a kisállat-kereskedés épületcsoportjával.

Nakbé, a guatemalai asszony félszeg mosolylyal fogadta őket. Kicsit meghajolt, és némán rámutatott Gyuszira. Ez azt jelentette, ő majd elintézi mindent. Közvetít, tolmácsol, magyaráz. Valamilyen bűvészmutatvánnyal lerombolja a köztük tornyosuló nagy falat.

A szülők kipakoltak. Kézbe adták a ruhákat, a rozspalinkát, Gyuszi gyermekkori játékeit: egy bodzafa puskát, kórémuzsikát, fából faragott, kis, festett hintócskát. Ehhez a szertartáshoz nem kellett tolmács. Egyértelmű volt minden. Nakbé nézte a blúzt, a szoknyát, közel tartotta a szeméhez, megvizsgálta a virágmintákat, aztán felpróbált mindent. Különös volt. Furcsa. Székely népviseletben egy félig maja indián, félig guatemalai nő állt előttük.

Gyuszi nem vállalkozott ruhapróbára. Majd máskor, mondta.

A szülőket elkábította a látvány. Az óriás méretű nappali négy falát valamilyen dekor-panelek borították. Tapétaanyag, amire bizarr képeket nyomtattak. A dinoszauruszok minden fajtáját. Ágaskodó, repülő, cammogó, nyitott szájú óriáshüllők. A triász és a kréta időszak mocsarait, páfrányhoz hasonlatos növényeit is megfestette az amerikai iparművész. Párafelhők szállnak fel. Félhomály borong. Tökéletes térhatás. A szoba oldalfalai a végtelenség mezőiben folytatódnak.

– Ez a mi kedvenc korszakunk – mondta Gyuszi. – Imádjuk ezeket a hatalmas állatokat, amelyek még benne éltek a természetben. Amúgy is állatkereskedés a szakmánk, ez kapcsol össze engem Nakbéval. Takarítónőnek, gondozónak alkalmaztam három évvel ezelőtt, a szó szoros értelmében az utcán szedtem föl, s feleség lett belőle. Jó feleség. Egymás gondolatait is kitálaljuk. S dolgozunk hajnaltól késő estig.

Petra és doktor Miklós Gusztáv emlékezetében felvillant otthoni lakásuk. Ilyenkor elke-

rülhetetlen az összehasonlítás. Két sorban a falon festett tányérok. Fazekas mesterek munkái. Gerendás mennyezet. A gerendákon bokályok lógnak. Családi képek. Gyuszi, a kisbaba, a kamasz, a nagyfiú.

A beszélgetésük akadozott nagyon. Egymásra torlódtak a nyelvek, a kultúrák. Az angol estére kiszorult a fiatal házaspár életéből, a spanyol volt a közvetítő nyelv. Gyuszi fordított, de csak banalitások kerültek szóba. Akkor csillant a szeme Nakbének, amikor megtudta, hogy Petra zenész. Énektanárnő.

Néhány népdalt adott elő az anyósa, de a magyar szöveg túl érdesnek bizonyult a latin-amerikai fülnek, ezért megismételte szolmizálva. Legnagyobb sikert a *Tavaszi szél, vizet áraszt* hangjegyeivel aratta: mi, fá, szo, szó, fá, fá-szó, mi, fá, szó, szó, fá, fá-szó, mi, dó.

Két hétig maradtak. Az első napokban a telepet járták be. Bóklásztak a ketrecek között. Kisebb méretű állatkert kellős közepén lakott a fiuk. Madarak, rágcsálók, macskák, nyulak, teknősbékák, hüllők. Rikácsolás. Nyávogás. Csi-ripelés. Morgás. Dörmögés. Hörgés.

És szagok! Guanó szaga. Ürülékek szaga. Toll szaga.

Gyuszi kiváló idegenvezetőnek bizonyult. Fordította az angol neveket magyarra:

– Díszmadarak. Színes halak. Aranyhörcsögök. Gekók. Agámák. Ráják. Csincsilák. Alligátorok. Teknősbékák, kígyók. Minél furcsább egy állat, annál nagyobb a kereslet iránta – mondta. – El sem hiszitek, a viperák hoznak legtöbbit a kasszába. Különös nép lakja a felhőkarcolókat. Elszakadtak a természettől, s így pótolják azt. Realitásérzékük nulla, emiatt hajszolják az egzotikumot. Ezt használom ki. Ebből élek.

Külön termekben árulták az eladók a kellékeket: kutyamellény, macska- és kutyafekhely, kalitkák, fémketrecek, akváriumok.

Az állateledelek kiválogatására és szakszerű tárolására mérnököt alkalmazott. Képzett biológust.

Séta közben gyakran megszólította Gyuszit a személyzet. Kérdeztek tőle valamit, utasításokat vártak és kaptak. Különös szót mondtak a Miklós családneve helyett, az apa és az anya csak annyit hallott: „Mister Májkl”.

Barátságosan elbeszélgetett a vásárlókkal. Feltűnt a szülőknél, itt nem emelte meg a kezét senkinek, csak jobb keze két ujjával bökte meg alulról a karimát.

Büfé is tartozott a telephez, ott ebédeltek. A szagok beáramlottak, fordult ki az étel a szájukból. Legyűrték, nem akarták megbántani a gyermeküket.

Egyik este elővette Gyuszi az okostelefonját, kiválogatta, bemutatta azokat a látványosságokat, amelyeket érdemes Bostonban megnézni.

Három napig száguldoztak a világvárosban. Egyetemek. Cambridge. Harvard. Boston Col-

lege. Brookline, ahol John F. Kennedy született.

Legalább annyira elszédültek, mint az egzotikus állatok telepén.

*

A visszaút zökkenőmentes volt.

Szép otthonuk mosolyogva fogadta őket. A bokályok, a falitányérok, a családi képek megszólították a hazatérőket. A körtornác deszkáinak nyikorgása édes dallamnak tűnt. Meggyomlálták a virágoskertet. Fölszedték a lehullott gyümölcsöt. Éppen a nyári-piros, borízű alma érett. Meghallgatták az időjárás-jelentést.

Leültek a somfa alatti kőasztalhoz, és uzsonnáztak.

A borízű alma néhány falat után édesen áramlott el szájukban, majd egyre keserűbb és keserűbb lett.

Trianon-ellenes gyűlés, Herczegh Ferenc beszél (Budapest, 1938. április 25., az Associated Press Photo felvétele, forrás: Magyar Nemzeti Múzeum)

Jenei Gyula

Az esztéta

a búcsúvacsorán steaket eszünk egy jobb vendéglőben. szoba kerül az út, s bevallom, utálok repülni. pontosabban: félek. harry nevet. vadászpilóta volt, hat évet szolgált a seregben valamikor a vietnámi háború vége felé. imádta uralni a gépet, ahogy kézmozdulatainak engedelmeskedett a vasmadár. kérdezem, dobott-e le bombát, ölt-e embert. azt mondja, fanatikusak voltak, az ötvennyolc fős osztályból mindenki kelet-ázsiba kíváncszott, ott akarták megvédeni amerikát. de már a végét járta a háború, csak hármat vetettek be közülük: a legjobbakat. a háromból egy fiú meghalt, a másikat nyomorékan vitték haza. harry repülőoktató lett. akkor jött rá, hogy szeret tanítani. az egyetemen irodalmat hallgatott. íróiskolába is jelentkezett, de mestere, egy ismert novellista, minden tanítványát eltanácsolta a szépírástól. harry ma már ezen is nevet. tudós lett, irodalomtudós, aki nem az életről ír, hanem olyan szövegekről, amiket mások írnak az életről. de a repülésről mostanában is álmodik még néha, ahogy a vadászgépet uralja apró, pontos mozdulatokkal, ahogy felemelkedik a felhőkbe. a felhőknél is magasabbra. ahogyan száll egy idegen ország fölött, és védi a hazáját. egyébként biztos vagyok benne, mondja harry, s megint nevet, ha akkor kiküldenek a frontra, meghaltam volna.

Jenei Gyula
(1962, Abádszalók) költő,
szerkesztő, gimnáziumi
tanár, Szolnokon él

”Belepiszkítanak a szocializmusba!”

Csapody Miklós
(1955, Sopron)
irodalomtörténész,
történész

A rendszer legnagyobb ellensége a '70-es években a „nacionalista értelmiség”, akik ellen, ha kell, „adminisztratív eszközök alkalmazásával kell küzdeni”.* Csapody Miklós *A mi szagláraink* című könyvében ennek a „küzdelemnek” a részleteibe avatja be az olvasókat.

– *Hogyan lett Önből nacionalista?*

– A szocializmusról nekünk, nacionalistáknak szánt fenyegető mondat Aczél György szájából hangzott el. Már a középiskolában nacionalista voltam, mert egy osztálytársammal 1973 nyarán útra keltünk a történelmi Magyarország egyik végéből a másikba. Olvastam a régi és az újabb erdélyi írókat, sokat tanultam apám erdőmérnök-tanítványaitól, akik nyaranta motorral, autóstoppal járták be Erdélyt. Kolozsváron megismertem Bálint Tibort, Kányádi Sándort, Lászlóffy Aladárt, Szilágyi Istvánt: az írókat, akiket olvastam.

– *Hamarosan találkozott Ilia Mihállyal, aki maga köré gyűjtötte azokat, akik a majdani rendszerváltoztató ellenzékhez tartoztak.*

– Ilia nem ellenzékét szervezett, hanem nemzeti érzelmű humán értelmiséget nevelt. Sokfelől jöttünk, de a legtöbben „ellenzékiek” voltunk vagy lettünk, jórészt Iliának köszönhetően, aki „nacionalista befolyása alá vont” bennünket személyiségével és a kezünkbe adott olvasmányokkal.

– *Ilia megfigyelése miatt 1974-től vált még szorosabbá?*

– Óriási levelezését korábban is lemásolták, lehallgatták otthon, az egyetemen és a szerkesztőségben, ügynökök sorát küldték rá. Akkoriban mondott le a Tiszatáj főszerkesztői posztjáról, országos botrány lett, ami a hatalomban leplezetlen bosszúvágyat szült. Személye – mi legyen vele? – nem kívánt „problémát” jelentett. Úgy látszott, „kap” majd valamilyen pesti szerkesztői, osztályvezetői posztot. Aczél, bár pontosan tudta, miért mondott le, megpróbálta csapdába csalni, miközben az állambiztonság tudni akart minden kapcsolatáról, Pozsgay Imrétől marosvásárhelyi író barátjáig. A források adottak voltak: levelek, telefon, beszélgetések, a politikai rendőrség pedig előre dolgozott. Felkészült rá, hogy ha odafönt egyszer úgy döntenek, minden „tényállás” meglesz a letartóztatáshoz. Összeszedtek róla mindent, amit tudtak, primitíven, tudálékos körmönfontossággal, gonosz szakszerűséggel.

– *Erre végül egyikük esetében sem került sor.*

– Ilia helyzetét, de még az enyémet sem lehetett összevetni egy vidéki tanár, könyvtáros, kisvárosi értelmiségi kiszolgáltatottságával. „Védettebbek” voltunk azoknál, akiket egy igazgató,

* Csapody Miklós: *A mi szagláraink*, Budapest, Magyar Napló, 2019. 292.

tanácsi vezető, megyei ideológiai titkár akár-mikor elbocsáttathatott. Jó esetben vegzálták, büntették, elbocsátották, rossz esetben, ahogy mondtuk, jött a vis major (elvisz az őrnagy). Végül talán azért nem lett „ügyünk”, mert a hatalmi játszmák nem azoknak kedveztek, akik radikális retorziókat sürgettek. Megelégedtek a fenyegető bizonytalanság fenntartásával.

– *Hogyan került barátságba az Ön szegedi bölcsész tanára és soproni botanikus édesapja?*

– A jelentések ebben igazat mondanak: rajtam keresztül. Apám a soproni bencéseknel végzett, tudott latinul, nyelveket beszélt. Olyan botanikus volt, aki ismerte a történelmet, művészetet, irodalmat. Iliával hamar közel kerültek egymáshoz, sok száz levelük mély barátságuk dokumentuma.

– *Édesapja sokszor megfordult Ausztriában hivatalos úton. Miért éppen 1974-es nyugat-európai útját akarták megakadályozni?*

– Gyakran hívták előadni, többször vendégül látta nyugati egyetemek professzorait, részt vett a magyar–osztrák Fertő-Hanság Nemzeti Park létrehozásában. Miután megjelent két rendőr az útleveléikért, a győri „ávón” visszakövetelte őket. Amikor csodák csodájára vissza is kapta, az állambiztonsági főkapitány-helyettes azt mondta, gratulálok, az első játszmát megnyerte. Apám azt kérdezte: lesz még? Lett, de utazhatott. Ez a fenyegetés is – nem függetlenül Ilia akkoriban alakuló „ügyétől” – figyelmeztetés volt „miheztartás végett”, de arra is kíváncsiak voltak, itthon kinek miről beszél vagy számol be leveleiben, kikkel találkozott Münchenben és Bécsben, kikkel vett fel újabb ellenséges, emigráns, kémgyanús kapcsolatokat, mikor élénkül meg hátrahagyott illegális olvasmányainak hazahozatala.

– *Ön miért kényszerült otthagyni Szegedet?*

– Mert eltanácsoltak, nem az egyetem, hanem az állambiztonság. Most is Ilia segített, aki állást akart szerezni „befolyása alá vont” tanítványainak. „Legaktívabb ilyen kapcsolata Csa-

pody Miklós V. éves bölcsészhallgató”, akit „nacionalista tevékenysége miatt »F« dossziésként ellenőrizzük, apját, dr. Csapody Istvánt hasonló formában a Győr megyei rendőr-főkapitányság tartja ellenőrzés alatt. Az egyetem párt- és állami vezetőinek útján szükséges megakadályozni, hogy nevezett oktatóként az egyetem Bölcsészettudományi Karára kerüljön.”

– *Mikor, minek hatására vágott bele A mi szagláraink nagy munkát igénylő vállalkozásába?*

– Több mint húsz éve, amikor először néztem bele a rólam készült jelentésekbe, még csak kíváncsi voltam, miket írtak rólam. Ilia és Péter László több ezer oldalát olvasva láttam, hogy az anyag irodalomtörténeti jelentőségű.

– *Miért követte ezt a koncepciót a dokumentumok felhasználásában?*

– A többnyire bikkfanyelvű rendőrségi jelentések sora nehézkes olvasmány. Nem ezeket igyekeztem megmagyarázni, hanem azt a történetet írtam meg, amelynek a hátterét alkották.

– *Mi döbbsentette meg leginkább bennük?*

– Az, hogy ezt a naplót helyettünk írták, akkor is, ha mi másképpen írtuk volna meg. Meglepett, hogy a feljegyzések mennyi hangulatot, helyzetet, emléket idéztek fel bennem, de hamarosan jött az undor és a csalódás. A legdöbbenetesebb talán mégis az volt, hogy rólunk a rendszernek az volt az egyetlen „ideológiai” mondanivalója, hogy megveszekedett nacionalisták vagyunk. Ez csak fedőszöveg volt, mert azt is leírták, igazi célunk „a politikai rendszer megváltoztatása”.

Kopácsy Gergely

Kopácsy Gergely
(1980, Budapest)

Miklya Luzsányi Mónika
(1965, Békéscsaba)
író, szerkesztő,
pedagógus, teológus,
Kiskunfélegyházán él

Miklya Luzsányi Mónika

Díjugratás

Thea az apjától nem örökölt mást, mint a nevét és billogot a homlokán. De a nevét sokáig jobban gyűlölte, mint a megbélyegzettséget, pedig nem volt könnyű, évekkel később, amikor gimnazista lett, még akkor is emlékeztek az apjára, híre is volt a városban, ha bemutatkozott, a felnőttek összesűgtak, te, ez az Otrokóczy?, a Locinak a lánya?, na ne már, és jól megbámulták, méregették, mint a vásárra szánt lovat, de ezt akkor már Thea sem bánta, bámulják is, bámulják csak nyugodtan, ő maradt itt egyedül mentónak, hogy botrány- vagy emlékkőnek-e, fene sem tudja, bizonytalanok voltak az érzések, bizonytalan az apja megítélése, mert mégiscsak bűnöző, elsikkasztotta a téesz egész éves bevételét, aztán meglépett nyugatra, itt hagyta a feleségét azzal a kicsi gyerekkel, nem volt még tízéves Thea, amikor az apja disszidált. Bűnöző volt az apja, ezen nincs mit tagadni, de nem akármilyen, mert a kimondott szavak mögött ott feszített fehér öltönyben Otrokóczy Lóránd, a lovat is fehér bricsesszben ülte meg, még akkor is, amikor határbejárásra ment, elefántcsont szipkával szívta a cigarettát, és ezüstkeretes szemüveget viselt, úri ember volt a javából, Thea apja emlékét átlengte valami heroizmus Kendereskén, hősként tisztelték a faluban, fasza gyerek volt az agronómus úr, átszökött két határon, ezt csinálja utána valaki, súgta Árgyelánné egyelés közben a kapájára támaszkodva a nagymellű Bőbének, amikor megálltak egy kicsit pihenni, aztán gyorsan körbenézett, de a sorban nem volt más, csak Gajdó Mari, az meg süket fél fülére, amióta

a bolonddoki lyukat fúrt a dobhártyájába, nyugatra ugye nem szökhetett, suttogetta Árgyelánné, ott a vasfüggöny, bólított egyet olyan súlyosan, hogy a kendője a szemére csúszott. Sebaj, a vasfüggöny is súlyos, igazi orosz acélból van, az acélt meg mindenki tudja, hogy megedzik, tartsd a frontot, Pável, mindjárt itt a felmentő sereg, vörös lovasok, jöttek is, utánuk meg a hastífusz, a tüdővész és a szemét trockisták, de legyőzzük őket, tovaris, le ám, a nyugati provokációt és belső szabotázszt egyaránt, mert mi más ez a hastífusz, tüdővész, Trockij, ha nem provokáció és szabotázs, tarts ki a nyugati fronton, Pável, még ha a fél szemed bánja, akkor is.

Thea hiába volt még gyerek, tudott a vasfüggönyről, annak a környékére ember be nem teszi a lábát, sivár, halott vidék az, kénköves füst száll a levegőben, elég csak belélegezni, és véged, pedig régen más volt, egészen más, az apja sokat beszélt neki a gyerekkoráról, amikor még átjárhatóak voltak a határok nyugat felé, de aztán legördült a vasfüggöny a magas hegyekből. Thea még nem tanult földrajzot, azt majd csak felsőben, mégis tudta, hogy Alpoknak hívják a magas hegyeket, de sose látta őket, még az árnyékukat sem, pedig az apja mesélte, hogy az Otrokóczy kúriából tiszta időben látni lehetett azt is, hogy van-e már hó a Niesehornon, biztos afelől jött a lavina, először legalábbis azt hitték, lavina, de kiderült, hogy nem az, kitört a Niesehorn, megindult a láva, elzárta a határt, el Magyarországot is a külvilágtól, mert az a láva vasból van, eleven, fortyogó tűz, sose nyugszik, sose szilárdul meg, de a határon nem tud

Kitelepített magyarok útbán Csehszlovákiából (1947, Fortepan/Csorba Dániel)

átjutni, ott megáll, és csak halmozódik, egyre feljebb, lassan már az eget ostromolja a vasláva, olyan magasra tornyozódott, és csak nő, csak nő, emelkedik felfelé a határon, izzó tűzfal kelet és nyugat között, aztán hopp, eléri az eget, a felhők kipukkannak, mint a luftballon, amit a Luna-parkban kapott Thea az apjától, leszakadnak felhők, és ömlik a víz, csak ömlik és ömlik, megállíthatatlanul, a felhőszakadástól a vasláva megszilárdul, lesz belőle vasfüggöny, áthatolhatatlan, de a láva csak ömlik tovább

a Niesehornból, a vasfüggöny meg vastagszik, és magasodik egyre feljebb.

Csak az örültek indultak el a nyugati határnak, meg a törpék, mert azok értettek az alagútásához, képesek voltak alagutat fúrni a vasfüggöny teljes szélességében, itt elkezdtek, és Ausztriában bukkantak ki, pedig már több kilométer szélesre dagadt a vasfüggöny, de a törpéket ez nem érdekelte, volt tapasztalatuk az ásásban, több generációs bányásznemzetség, csak az a baj, hogy az aranyhoz voltak szokva,

mert ugye Körömcről telepítették át őket a lakosságcsere idején, ember nem tudta megfizetni a törpéket, vagy csak nagyon kevesen. Mondjuk éppen Otrokóczy Loci meg tudta volna fizetni, hiszen a zsebében volt a kendereskei Vörös Csillag éves bevétele, kétmillió forint, a falu szerint volt az tíz is, de nem sajnálták tőle, szerették az agronómus urat, még akkor is, ha ők ötforintos órabérben törték az ugart a szikesen, nagylelkű nép a magyar, na, mindig is az volt, nem sajnálták tőle azt a pár milliót, úgyis a téeszé, nem károsított meg vele senkit, és tényleg, alighogy kiderült a sikkasztás, az Öreg Vargyas megpakoltatta a Volgáját jóféle marhabőr bőröndökkel, csak úgy sorakoztak a piros hasú Kossuth-bankókötegek a bőröndben, vigyének le Kendereskére, itt van a kétmillió, amit az a hülye elsikkasztott, húzzuk ki a Vörös Csillagot a szarból, ha tudjuk.

Szóval Thea apja simán meg tudta volna fizetni a törpéket, ha nem ultizza el a téesz pénzét, mert amikor disszidált, már nem volt egy vasa sem. Egyébként sem bajlódott volna velük, hiába a kommunizmus, Otrokóczy Lociba belészorult a dzsentritempó, szeretett mulatni, na, a törpék meg morózus népség, még mindig az aranybányákat siratják, szidják Trianont, de csak halkán, mert most már azt sem lehet, bárati ország lett Csehszlovákia, irredenta, aki Felvidéket, Erdélyt siratja, de a törpék siratták, persze csak titokban, egy pár Kőbányai után, nem is sőr ez, testvér, csak lónyál, még az árpa se nő itt rendesen, a komló se, bezzeg a körönci hegyekben, sört főzni meg végképp nem tudnak itt, az Alföldön, vágytak vissza a törpék a hegyeik közé, nem kell nekünk más folyója, nem kell nekünk mások bérce, csak magyar hegy, magyar róna, ahogy az Isten rég kimérte, zokogtak a törpék a söröskupák mellett, összeborultak bánatosan, kicsit össze is taknyozták egymás szakállát, de ki törődött vele, amikor az olthatatlan bú, az bődült fel a lelkükből mély torokhangon, nem kell nekünk idegen égbolt, egy porszeme sem a világnak, csak az kell, ami

a miénk volt, igazságot, igazságot, igazságot Magyarországnak! Az igazságnál már mindig üvöltöttek, nem csoda hát, hogy minden vasárnap bevitték őket a pártház alagsorába. Azt egyébként sohasem tudták meg, ki volt a téglaköltük, bár nem is kellett, hogy legyen, annyira üvöltöttek, hogy még a süket Gajdó Mari is meghallotta, hogy lesz, lesz, lesz, csak azért is lesz, lesz még a miénk Kassa, Pozsony, Eperjes, Eperjesnél már az asztalt verték a törpék a kupáikkal, Magyarország újra csak a miénk lesz! Persze hiába vitték be a törpéket a pártház alagsorába, nem tudtak velük mit kezdeni, ha túl korán jöttek értük, még a vattában is üvöltöttek a más folyóját, és még pofán baszni se lehetett őket, csak betömni a szájukat, hogy ne üvöltsenek, mert milyen már, hogy vasárnaponként a pártházból zeng, hogy Horthy Miklós édesapánk, küldj el a csatába! Csajdik egészen a lelkére vette a dolgot, hogy felsőbb utasításra nem verheti szájba a törpéket, kiverte ő a kulákokból is, hogy hova ásták el a gabonát, melyik erdőbe hajtották el a kismalacokat, hogy ne találják meg a rekvirálók, csak el tudna bánni ezzel a néhány törpével, de a törpékhez nyúlni nem lehetett, mert több forgott itt veszélyben néhány zsák búzánál meg néhány redvás malacnál. Tudta azt mindenki, hogy a lakosságcserekor elhozták az aranyat Körömcről a törpék, nem maradt a tárnokban egy rög sem, de még a teléreket is lecsapolták, úgy jöttek el, de nem adták le az aranyat, hanem elásták valahol, mert ázni azt tudnak, meg értenek ahhoz is, hogy kinek kell a zsebét megkenni, hogy ne kolhozosítsák az elásott csilléket, pedig hogy kéne a népgazdaságnak az a sok csille arany, a kurva úristenit, hogy kéne, nincs más, rájuk kell állítani néhány embert, és kitudni, hol van elásva az arany, aztán ha megvannak a csillék, mehetnek a törpék Recskre, ott áshatják a rezet életük végig, úgyis odavalók.

De az irredenta törpékkel nem foglalkozott Thea apja, inkább átszökött két határon, a jugón

meg az olaszon, mert semmi volt az neki átugratni a szögesdróton, még ha dupla soros is, semmi az, Otrókóczy Lóránd volt a legjobb díjugrató az Alföldön, meg a legsnájdigabb is, mit neki a négy méter magas szögesdrót, ugratott ő eleget életében, ahogy Angyalbandi is, világi jó komája.

Egyébként itt kezdődött a baj, Angyalbandinál, zúg az erdő, zúg a mező, vajon ki zúgatja?, talán bizony Angyalbandi a lovát ugratja, ahogy egyre több mindent tudott meg Thea az apja disszidálásáról, egyre világosabb lett számára, hogy mindennek az oka Angyalbandi, rendre csak gajdolta a dalt a gyerek, hogy jobban megértse az apját, lám megmondtam, Angyalbandi, ne menj az Alföldre, mert megtanulsz csikót lopni, sej-haj, elhajtanak érte, akárhogy is nézzük, Angyalbandi nem végezte a munkáját rendesen, kap is majd a Jóistentől érte, hát micsinátál, te, Angyalbandi, micsinátál, mondjad nekem, micsinátál?, vonja majd kérdőre Angyalbandit a Jóisten, így kell viselkedni egy rendes őrangyalnak?, levinni a pártoltadat az Alföldre, mikor a nyugati határszélt jelöltem ki nektek, aztán meg lopni, csalni tanítani, mi?!, hát őrangyal vagy te egyáltalán?!!, Angyalbandi, mondjad nekem, micsinátál, hát erre tanítottalak én!!!, kérdezi a Jóisten, és a végén már nem is kérdez, hanem üvölt, csak úgy vörösödik a homloka a dühtől, kékül, lilul a szája széle, szegény Angyalbandi meg csak szegi le a fejét egyre mélyebbre, a szárnyaival takarná el a maga arcát, hogy ne lássa a Jóistenét, ahogy a dühtől eltorzul, még megüti itt nekem a guta, gondolja Angyalbandi, aztán a Jóisten a halálát is rám keni, pedig még az Otrókóczy Lóri sikasztásában sem vagyok bűnös, de a Jóisten csak üvölt, még dühösebb lesz, nézz a szemembe, Angyalbandi, milyen büntetést érdemelsz, mond meg nekem? De Angyalbandi nem néz a Jóisten szemébe, mert hiába magyarázna, mit ért a Jóisten ott, a felhők között Magyarországból, a kommunizmusból meg a sztálini eszmékből?, semmit. Mert dehogyis vitte ő Otrókóczy

Locit az Alföldre, csudajó dolguk volt nekik a családi kúriában az Alpokalján, csak aztán jöttek az oroszok, és nem volt jobb választás, mint ez az alföldi falu, Kendereske, itt legalább munkát kapott Loci, gazdálkodhatott, ha nem is a sajátján, a téeszén, de az is több ezer hold, jóval több, mint Otrókóczon, nincs hát mit sírni az Alföldön, még terményt is kapott mint főagronómus, a termés harmada az övé lett, kijárta neki Angyalbandi, pedig nem volt könnyű, még a pártba is be kellett lépnie hozzá, hogy a Loci oldalára szavazzon, de ez se volt elég Locinak, mert mindig csak az urizálás, meg a lovak, a kártya, eljátszotta a téesz ménését is, amiből nem lett volna baj, mert a ványai Lenin téesz elnökével kártyázott, az istállók meg ott voltak a Török-majorban, pont a két téesz határán, nem volt nagy ügy átíratni a Lenin téeszhez a Török-majort, amikor Otrókóczy Loci elveszítette ultin. Csak az volt a gond, hogy a Török-majorban ott volt Sárga, az agronómus úr kedvenc csődöre, azt nem akarta adni, vérre mentek volna, esküszöm, vérre, bizonygatta a Jóistennek Angyalbandi, hát meg kellett akadályoznom a vérontást, meg egyébként se volt az lopás, Loci kedvenc lova volt a Sárga, ő trenírozta csikókora óta, hogy ment volna nélküle a díjugrató versenyekre, mivel járta volna be a határt?, Locinak kellett a Sárga, azt a Jóisten is beláthassa, na.

De hiába védekezett Angyalbandi, a baj akkor is ott kezdődött, mert semmi következménye nem lett a Török-majornak, Sárgának sem, még csak a tökeit sem szorongatták meg az agronómus úrnak, csak behívták a pártirodára a városba, na, hogy is volt az a Török-major, Locikám, vigyorgott az öreg Vargyas, Vargyasbela nagybátyja, de nem is volt igazán kíváncsi a dologra, inkább azt mondd, hogy megy az ulti, bejöhethetnél hozzánk vasárnaponként, mert ugye most kiesett a körből a Lajos, tudod, a Kartács Lajos a MEDOSZ-tól, mert megbaszta az agyvérzés, kéne valaki, aki érti az ultit. Thea apja értette, csak a bejárással volt baj, a város

több mint harminc kilométer, oda lóval nem mehet, biciklizni meg nem fog, de hosszú is lenne úgy, vonat meg nincs Kendereskén, autóbusz kétszer jár, viszont csak hétköznap, hogy a munkásokat hordja a lapkagyárba, nem tudok bejárni, Vargyas elvtárs, nincs mivel, szabadkozott Thea apja, Géza, neked csak Géza, Locikám, ki-rendelek neked egy Moszkvicsot, azzal járkálhatsz, nemcsak vasárnap, de mindig, egy ilyen jó elvtársnak kijár a kocsi. Thea apja bölintott, ha Moszkvics, hát Moszkvics, csak akkor lepődött meg, amikor az elegáns fekete autó megállt a téesz udvarán, szolgálatára, agronómus elvtárs, vágta össze a bokáját a sofőr, és leninsapkája simléderéhez emelte a kezét, mintha tisztelgane, hova lesz az első utunk? A Moszkvicshoz sofőr is járt, de nem volt sok dolga Siposnak, mert Thea apja ezután is Sárgával ment mindenhova, ahova csak lehetett, járatni kell a lovat, Siposkám, csapott a sofőr vállára kedélyesen, vigye be inkább a gyereket a városba, zongoraórája lesz, a sofőr bölintott, ő hordta be Theát aztán a városba zongora- meg hegedűóra-ra, később az uszodába is, megvárta, amíg végez, addig bagózott a Moszkvics mellett, vagy beült a kocsmába, legurított egy-két felest, tudta, a fekete Moszkvicsot úgysem állítja meg senki, rendőr pláne nem, unatkozott, na, amíg órák hosszat várakozott a gyerekre.

Apja után csak a nevét örökölte Thea, meg a billogott a homlokán, Teodóra lesz a neve, mondta az apja, amikor várták, na, ne hülyéskedj már, senki sem ad ilyen nevet a gyerekének, örökre megbélyegzed, az apja elgondolkodott, a Teodóra görögül azt jelenti, Isten ajándéka, tényleg nem szerencsés név manapság, de az anyám is Teodóra volt, meg a nagyanyám is, akkor is, ágált az anyja, nem nevezhetjük Teodórának, jó, bölintott az apja, legyen akkor Thea, arról úgysem tudja senki, mit jelent, ma már esetleg csak a pap tud görögül, a párttitkár nem. Így lett ő Thea, csak arra nem számítottak, hogy ezt a nevet tényleg senki sem ismeri, úgyhogy amikor a kislány megszületett,

elterjedt a faluban, hogy valami hülye nevet adtak a gyerekeknek, Tea, vagy mi a fasz. A vegyesboltban háromféle tea volt kapható, egyforma zacskóban, a kínai, a grúz meg a Dardzsiling, Dardzsiling lesz a neve biztos az agronómus lányának, mert kínai meg grúz nem lehet. Dardzsilingnek hívták hát a faluban Theát, és a gyerek sokáig nem is tudta, mit jelent ez a név, de amikor rájött, hogy Dardzsiling egy város a Himalájában, világossá vált számára minden, ez volt az apja üzenete, kódolt üzenet, még a születése előttől, amit csak most tudott megfejteni. Mert a Himalája magas, magasabb, mint az Alpok, állandóan hó fedi, ráadásul ott van valahol a világ legmagasabb hegycsúcsa, a Csomolungma is, persze, hát persze, amikor az apja átugratta a jugó határt, nem Olaszországba ment, dehogyis, hanem keletnek, vágásra fogta a lovát, Sárgát, vágattak szemben a felkelő nappal, már nem is sárga volt a ló szőre, hanem cseppentett arany, tisztább és ragyogóbb, mint amit a törpék vájtak a körmöci bányában. Sárga átugratta a Dunát, át a Kárpátok hegycsúcsait, a Fekete- meg a Kaszpi-tengert, vágatott hét nap, hét éjjel, míg el nem érte Dardzsilinget. Ott egy pillanatra megállt, ivott három kortyot a kristálytóból, csak azért, hogy újra erőre kapjon, hogy át tudja ugratni a Himalája csúcsait, mert az azért még Sárgának is kihívás, de átugratta ügyesen, egy hibát sem vétett, de hát az apja ült a nyeregben, aki a legjobb díjugrató volt az Alföldön, meg segített neki Agyalbandi, de ezt senki sem tudja, csak Thea. Amikor eleget ugrattak a Himalája csúcsai között, az apja megrántotta a gyeplőt, és Sárga ugrott, nem is ugrott, szinte szállt, el magasan a Csomolungma felett, aztán fel, egészen a felhőkig, ott aztán megpihent a Jóisten lábainál. És Thea tudta, hogy hiába várja vissza az anyja, apa sohasem jön többé haza Kendereskére, mert nem jöhet. Ott ül az Atyaisten jobbján, Agyalbandi is ott van mellette, meg Sárga, és amikor kedvük tartja, ugratják együtt a felhőket a világ végezetéig.

Márkus Béla

Honvág egy hazáért

Pécsi Györgyi kötete*

Márkus Béla
(1945, Bükkaranyos)
irodalomtörténész, kritikus,
Széchenyi-díjas

Lényeglátó cím. Könyv és szerzője karakterét találóan jellemző, ugyanakkor kissé talányos is. A Magyar Művészeti Akadémia székfoglaló előadását követően némelyek megjegyezték, hogy nyelvtanilag vagy a „honvág a haza után”, vagy a „honvág a hazában” lenne helyes, mások viszont ráismertek a szándéokra: a cím „egy még ma sem létező, de nagyon óhajtott haza” iránt való honvág kifejezésére, megvallására hivatott. Kitalálója hozzáteszi, ezek a „mások” határainkon túli magyarok voltak – így lesz magától értetődővé, hogy a kötet írásainak többsége az ő szemszögükből tekint a hazára, az ő távlatukból láttat. Mert az alapkérdés – fogalmazza meg – egy évszázada változatlan: a kisebbségi magyar hazájának tekinti-e azt az államot, amelyben él, és hazájának-e Magyarországot, az úgynevezett anyaországát, amelyben nem él, ám amelyhez családi kapcsolata, történelmi múltja, kulturális emlékezete köti. Így nézve az irodalom – hangsúlyozza – nem a feladata, hanem a természete szerint „foglalkozik” a kisebbségi létbe kényszerült egyén és közösség nemzeti önazonossága megteremtésének és megtartásának esélyeivel. És nem csak a határon túli magyar irodalom. Mutatis mutandis: Ágh István címében is mintegy ide illő kötetéről, a *Szavak honvágáról* töprengve fejtegeti, hogy a szerző nem a költészet s általában a művészet koronként kijelölt és határolt társadalmi feladatát és szerepét ragadja meg, hanem ezek természetét,

vagyis „lényegileg teszi föl a kor társadalmában élő ember alapvető vagy legfontosabb kérdéseit”.

Pécsi Györgyi tisztában volt vele, hogy pusztán a téma választása miatt elképzelését, szemléletét a szakmai kánon hangadói idejét múltnak tartják. Ezért veti fel mindjárt az elején, hogy ismeri a főleg a rendszerváltozások óta – de jóval korábban is – hangoztatott „szlogent”, miszerint eljött végre az idő, amikor az irodalom megszabadulhat az (Illyés Gyula felvetette) „vízügyes” szerepétől, vagyis attól, hogy a közösségi gondok megfogalmazásában és lehető megoldásában jeleskedjék. A Kányádi Sándor-ról szóló monográfiája ugyancsak 2019-es második, javított és bővített kiadásában úgy fogalmaz, hogy a szlogennek még a költő is „bedőlt”, midőn egyik interjújában azt fejtegette, hogy „a nyelv és a nemzetiség megőrzése nem az irodalom dolga, hanem a parlamenti képviselőtünk meg az újságíró és az utca embeéréé”. A közteherviselésnek nagyon nehéz súlya esik le az irodalom válláról – mondta volt – a „nemzetiségi sorsról” való beszéd „kiiktatásával”, s az „örök emberi” kérdésekhez való visszafordulással. A monográfus ironikusnak tartotta a kijelentéseket, mivel a költő kései korszaka is arról tanúskodik, hogy a nemzetiség, a nyelvközösség megmaradása változatlan gondja, a közteherviselés petőfis eszménye nem veszítette érvényét.

A *Honvág egy hazáért* kritikáit, esszéit ez a meggyőződés mint vezérlőelv irányítja. Kiindulópontja pedig a közösnek tartott tapasztalat, miszerint Trianon óta, a magyar nemzet

* Pécsi Györgyi: *Honvág egy hazáért*. Nap Kiadó, Budapest, 2019.

szétदारabolása után a kisebbségben élő magyarság és az utódállamok államalkotó nemzetei egy „tapodtat sem közeledtek” egymáshoz, sőt, mintha „egyre idegenebbé válnának egymás számára”. „Feloldhatatlan dilemmaként” számol azzal, hogy történelmileg illúzióknak bizonyult a romániai magyar kisebbség és a többségi románság közös országban való hazateremtése. Ennek okát keresve, többek véleményét idézi, egyetértően. Láng Gusztávét, aki a történelmi múltba tekintve a román nemzettudatnak a magyarral egyenértékű, ám ezzel ellentétben, elkülönítő erőként ható párhuzamos kibontakozásában látja a két népcsoport „törvényszerűen” kialakult „kölcsonös félelmét”, „politikai ellenfélle” válását. Lucian Blaga véleményét sem utasítja el: „Kétféle ember él egyazon tájon, de más térben. Egymáshoz kimondhatatlanul közel, de mátrix-terük révén mégis oly messze, hogy nyolc évszázados szomszédosság sem volt elegendő eltörölni és szétfoszlatni azt a másik távolságot, a tudattalanjukban lévő. Az e tájon együtt élő népek – úgymond – közös »transzilvánizmusának« haszontalan és meddő utópiáját hajszolók ezt nemigen akarják figyelembe venni”. A magyar irodalomtörténész okfejtéséhez annyit fűz hozzá – saját dilemmáját mintegy kiterjesztve –, hogy a román és magyar viszonyhoz hasonló folyamat zajlott és zajlik le a többi szomszédos, nemzetté vált nép (szlovák, szerb, ukrán) és az velük élő magyar kisebbség között is – mi több, a rendszerváltás után, változó intenzitással, „eszkalálódott” a feszültség. A román filozófus és költő gondolataival Markó Béláét feleselteti, aki szerint Erdélyben van tiszta magyar identitás, és van székely is, ami azonban hiányzik, az „a transzilvának valamilyen lenyomata”.

Az erdélyiség eszméjének történelmi előzményeit, főként pedig jelenbeli esélyeit tárgyalja a kötet két kiemelkedő írása. Az egyik a Csiki László, a dilemmás író, a másik a Sütő András emlékének szentelt „Ó Libánfalva és Hodák! Mi szép emlékek!” A rég monográfiára érdemesült

Csiki elismerően emlegetett dilemmás voltát pályakezdéséből eredezteti, abból – Bertha Zoltán esszéjére hivatkozva –, hogy Kenéz Ferencel (és persze, más nemzedéktárssal együtt) az avantgárd költészeti hagyományához fordult, feltűnően kerülve a couleur locale jellegzetességeit, a kisebbségi sors megvallását. A pálya vége felé viszont, elsősorban esszéiben, kritikáiban, vallomásaiban – például a Korunk 1991/10-es tematikus számának körkérdésére válaszolva – az Erdély-tudat változatain vívódott. Következtetéseiben végül oda jutott – emlékeztet rá Pécsi Györgyi –, ahová a Nem lehet Makkai Sándora az 1930-as évek közepe táján: „A kisebbségi létforma pedig – mindhiába magasztaljuk önmentés vagy önigazolás gyanánt – megalázó és méltatlan. Mindig és mindenhol. Ráadásul emberi energiákat von el: az egyrangúság bizonyítása (önmagunk előtt is) fölös erőket köt le”. Erdély mítosza elvonja, eltakarja a valódi gondokat, egyedül a romlása a valóságos – veti föl. A romlás jelképi erővel mutatkozik meg, Pécsi Györgyi érzékenységére és ihletettségre vallóan, a Sütő emléket idéző, László Ferenc *Bartók markában* című könyvét elemző esszéiben, amely a címét a gyűjtőúton lévő Bartók Béla egyik, a feleségének küldött leveléből kapta. Ebben lelkendezik arról a két faluról, ahonnan majd 1990 márciusában a fejszével, villával, vasdoronggal felfegyverkezett, „fölgelt román parasztok” az ortodox pap buzdítására autóbusszal Marosvásárhelyre rohannak, „megvédeni a románok Erdélyét a bozgoroktól”. A Bartók-kutatónak lényeg legmélyéig hatol a fájdalom, hogy a pogrom „elvakított harcosai” éppen a „*Cantata profana* forrásvidékéről” valók voltak. Szimbolikusnak tekinti, hogy „Libánfalva meg Görgényhodák keretezi a 20. századi magyar–román viszonyokat”. Tárgyilagos keserősége lírai vallomásokra indítja: Bartók kolindájának szarvasokká, „modernekké” lett vadászfiai eltévedhetnek, ott veszhetnek a sűrűben, sőt, „dúvadakká is válhatnak”. S akár az idők, „elhalhatnak” a terek is. Legvégül pedig,

mint aki már nem feltételezi, hanem bejelenti az otthontalanságot: „Elhalnak alólunk az emberléptékű Pusztakamarások, falvak, városok, országrészek, kontinensnyi földdarabok”.

Az otthontalanság gondolata és érzete azonban nemcsak prózai írásokban fogalmazódik meg, hanem lírai alkotásokban is. Csiki Lászlónak a Trianon utáni pesti szükségállapotra is emlékeztető *Menekültek vagy a tagadó forma* című versében ekképp: „Két ország, mint két vagon közt, / a pályatestre esve vár, / átgördül rajta az áru, / szellemteste nem érzi már, / hazányi foltban körötte / megalvad a vér, határ”. Ferenczes István több költeménye – köztük a *Didergés vagy a Minerálnájá pésznyá* – mint a „közös hazátlanság és a személyes érvessztés” megjelenítése, az emberi létezés egészére való kiterjesztése tűnik fel. Ugyanígy kötete, a nemzeti-nemzetiségi vonatkozásokról függetlenül értelmezhető *Zazpi*, „a hazavesztés egyetemes sorstapasztalatával”. Az írások „szellemi rádiuszát” annak a Szilágyi Domokosnak a költészetéhez méri, akiről nagyjából a kötet egyharmada szól, tanítani való elemzésekkel. Szilágyit úgy mutatja be, mint aki ügyelt arra, hogy elkerülje a kisebbségi kérdés ideologikus vagy teleologikus vetületeit, az erdélyiséget szinte csak a nyelvben és „szövegköziségében” érzékeltetve. Első kötete, az *Álom a repülőtéren* a nemzetiség sorshelyzetével azért sem törődött, mert a lírai alany otthonának s hazájának a nagyvilágot tekintette, hitt ugyanis – mint a *Haza a magasban* költője, Illyés Gyula – a valóságos, geopolitikai haza fölött „létező”, „elpusztíthatatlan szellemi hazában”. Ugyanakkor, a *Bartók Amerikában* megidéztettségével panaszkolta: „Fáj az otthon, ki megtagadott. / Fáj az otthon, a megtagadott”.

Az otthontalanság, a hazátlanság élet- és létérzésének okairól, a mindennapi tapasztalatokról ad számot a kötet címadó írása, alcíme: *Identitásváltozatok a rendszerváltozások után induló erdélyi és vajdasági írók műveiben*. Meglepő példákat, próza- és versidézeteket hoz annak

érezéltetésére, mennyire gyötri az újabb nemzedékeket az idegenségélmény, a kitaszítottság, a sehová sem tartozás érzete. A Vajdaságból, ahol az 1970-es, '80-as években a „jugoszláv” tudatú, főleg az Új Symposionhoz kötődő írók nagy része a „magyar identitással szemben határozta meg” magát, 1990 után másféle üzenetek jönnek. Terék Annától (*Duna utca*): „nekem évek kellettek, hogy rájöjjenek / itt még csak vendég sem vagyok, / hanem csak társadalmi probléma / vagy egy nemzeti zűrzavar tartozéka”, „nekem nincs saját hivatalos nyelvem, / és csak kevert kultúráim van. / itthon már idegen vagyok, / odaát mindig szerb maradok”. Tóbiás Krisztiántól (*Mindennapi lábbelinkről*): „Az elmúlt négy évtizedben az egyetlen, amit mindig magaménak tudhattam, a cipőm. Szinte bele születtem ebbe a cipőbe. Benne van otthonom, hazám, szülőföldem, minden”. Ugyancsak tőle, a nagypapa emlékezetét idézőn: „[...] aztán meg a magyar katonák / rácok vagytok / rácok / azt mondták / pisztolyokkal meg puskákkal / meg hogy tudunk e magyarul imádkozni / talpra magyar / mondtam hogy tudok de /rácok vagytok / azt mondták [...] talpramagyar paraszt vagyok”. Szakmány György elbeszéléseiben Magyarország úgy mutatkozik meg, mint ahol „józan ésszel megindokolhatatlan” maradni. Danyi Zoltán hőse azon „akad ki”, hogy „az ember egy kurva lépést se tehet itt anélkül, hogy bele ne botlana az elcsesztett múltba, habár mindenki belelőtt már mindenkit a Dunába” (*A dögeltakarító*). A legfiatalabb nemzedéknek szinte kizárólagos tapasztalata – összegez a székfoglaló – a háború, a szétesés, a hazavesztés, a két hazában hányódás, számkivetettség.

Az erdélyiekről szólva, miután hangsúlyozza, hogy a magyar identitásuk Trianont követően sosem bizonytalanodott el, azon a „radikális” fordulaton mosolyog, amelyet a Transzközép nemzedék sietett végrehajta(t)ni. „Hangzatos szövegekben fogalmazták meg programjukat – így a summázat –: totális szabadságot akarnak, elégük van a kisebbségi szerepből, és elégük

a Magyarország utáni sóvárgásból.” „Ironikus, profán, blaszfémikus tagadással utasítják el a költő és a költészet felstilizált szerepét, az értéktanúsítást” – és így tovább, Ady és Dsida, József Attila és Nagy László helyett Faludy György és Rejtő Jenő nevét írva a zászlajukra. Szemléltetésül idéz tőlük: „Három konyak, s két üveg / vörös bor után / verset írunk. / Ő fogta ceruzám” (Fekete Vince); „Nem keresni mindig újs újabb lovat: / megülni azt, amelyik alattunk rohad” (Ámos Loránd); „Pusztaszerből pusztaszar maradt” (Orbán János Dénes); „Lehet benem egy nemzeti / lobogós rész. Hisztizni is / szoktam ennek ürügyén. Van úgy, / hogy jó sokáig eltart” (Lövetei Lázár László); „Mi számított, örökre elveszett” (Bálint Tamás) – és végül a szelídebbek közül való: „A hazával mi már csak úgy állunk, / mint Istennel áll a hívő ember. / Bár kimarjult hitén száz meg száz lyuk, / hisz azért, mert nem hinni nem mer” (Lakatos Mihály). Jó jel, hogy az induláshoz képest mára mind karakteresebben formálódik e nemzedék műveiben egy új Erdély-, Székelyföld-, szülőföld-, hazavízió”. Az esszé a Tamási Áron-i anekdotizmus újraéltetőjére, Molnár Vilmosra vonatkozik, továbbá annak a Sántha Attilának a székely szótárára, aki korábban azt hirdette, hogy a transzszilvanizmus éppúgy károkat okozott, mint a szocializmus. Ehhez az önreflexiós-önkorrekciós folyamathoz tartozhat annak felvetése, hogy vajon a „transzközép” két jellegzetes orgánuma, a Serény Múmia és az Előretolt Helyőrség milyen közvetlen előzményekre támaszkodott. A transzszilvanizmus ideológiáját tekintve például Cs. Gyimesi Éva ítéletéhez (*Gyöngy és homok*), mely szerint ez lényegében a „megalkuvások politikai hagyománya”. Az erdélyi irodalmi „elit” jó része mintha ma is vele kérdezné, amit igazából állít: „Vajon a kisebbségi sorsot heroikusan vállaló értelmiség ideológiája nem önigazolás-e arra, hogy nem cselekszik a helyzet megváltoztatása érdekében?” Hasonló vonzerő lehetett 1992-től (egy ideig) az a hangos folyóirat, amelyet Tőzsér Árpád

a „leghatékonyabb magyar műhelyként” emlegetett, s amelyet (mit ad Isten) épp a Látó kritikus, Tarnói Beáta (1996/11.) mint *Reménytelen Éneklő Borzot* aposztrofált, kétféle alapmagatartást észlelve náluk: a hagyomány pontos felkutatását és a hagyomány „akkurátus kicsinálását”. Az „ördögi” Láng Zsolt volt az alapító főszerkesztő, aki *A Sütő* című krokijában lehet, hogy az *Anyám könnyű álmot ígér* írójának – miként a kritikus megjegyzi – csak „enyhén ideologikus szurkálásáig” bátorodik eljutni, ám annál magabiztosabb nyegleséggel mulat az erdélyiség jelképi szerepű fogalmain. „Erdélyi gondolák a Marosban. Kiáltó szósok a húsokon. A sajtoslaska méltósága. Haladj velünk, kaparj nekünk!” – így az egyik „vezérBorz” (Tarnói találmanya), aki idézi a hagyomány kicsinálásában vele tartó társát, Kovács András Ferencet. Szerinte „A pásztortúttól a mikrohullámig” – efelé tart, halad az irodalmuk.

Kós Károlyék *Kiáltó Szóján*, a transzszilvanizmus alapdokumentumán is gúnyolódó magatartás nyilvánvalóvá teszi, hogy a nemzeti-nemzetiségi önazonosság gondjait messze kerüli ez az irodalomfelfogás. Miközben – ismét a Látó recenzensének véleményére utalva – a fiatal értelmiség „a határozottan érezhető identitászavar árnyékában él, satnyul és hervad”. A nyelvvel való játék sok-sok trükkje mintha igyekezne „eljelentékteleníteni a létérzékenység komoly tapasztalatait” – a sors- és feladatvállalás nevetség tárgya lesz. Ódivatúnak tetszhet, amit Pécsi Györgyi például a *Symphonia Ungarorum*, Nagy Gáspár tizenkét részes verskompozíciója érdemékként említ, a poétikai megformálás bravúrjain felül. Nevezetesen, hogy a költő értéktanúsítása szemben áll azzal a „posztbaloldali ideológiával” (a posztmodern szemlélet értékrelativizmusával), amely „cinikusan kétségbe vonta a nemzeti múlt valós értékeit”. Ha kissé erőltetett módon, hajánál fogva előráncigált érvekkel is, de ide vonható a *Honvágy egy hazáért* két portréesszéje is, a Csoóri Sándorról készült *A dilemmás költő*, va-

lamint a Tözsér naplóját tárgyaló *Egy költészet természetrajzához*. A dilemmás költő kései verseit alapul véve (de vehette volna a korábbiakat is) meggyőzően bizonyítja, hogy hamisak azok az állítások, amiket a közéleti, képviselői, közösségi költészetet másodrendűnek minősítő hangoztatnak, miszerint az Illyés után a „nemzeti költő” szerepét betölteni igyekvő Csoóri „nyílt üzeneteket” intéz az olvasóihoz, önmitizáló módon. Pécsi Györgyi versek sorával tanúsítja, hogy az önmitizáló költő helyett „egy nagyon is esendő és gyötrelmesen dilemmás énkép rajzolódik ki”. Tözsér munkái fő jellegzetességeként tartja számon, hogy mindent tág „költészeti, bölcséleti, filozófiai kontextusba helyez”, amivel vele jár, hogy lírai alakjait intertextuális térben mozgatja, s nem a kisebbség helyzetéről hírt adó hétköznapi textusok között. Pécsi Györgyinek hasonló a benyomása, amikor azon csodálkozik, hogy a naplójegyzetei szerint a népieket a lelke mélyén lenéző, szegényszagúnak tartó Tözsér „valahányszor képviselői, népi »karámba« terelik, mintha saját démonaival csatázná”. Erre vall, hogy rejtélynek tartja – Bertók László esetében csakúgy, mint a magáéban –, hogyan válhatott egy faluról jött fiú „ennyire maradéktalanul urbánus-polgár érdeklődésű, intellektuális költővé”. Ez a rejtély izgathatná Ágh Istvánra gondolva is, aki a hovatarozás dilemmáját Serfőző Simonhoz és általában az „újnépinek” nevezett írókhoz hasonlóan oldja fel: „a gyermekkorban tartottuk meg a ragaszkodásunkat a paraszti világban”. Vagyis ideológiai értelemben nem népi író, ám ontológiailag az. „Nem annyira paraszt, mint inkább georgicon – a föld gazdája” – telitalálatos jellemzése otthonosságnak, önazonosságnak.

Különös, egyedi, mondhatni, bizarr javaslat, „sajátos történelem és nemzeti identitás-szemlélettel” rukkol elő Szávai Géza *Makámaszutrája*, amelyet a *Mindent bele egy könyvbe* című kritika a korábbi sikerregénnyel, az *Aletta bárkájával* együtt értékeli. Az egyéni lét, az iden-

titás új értelmezésének tekinti, hogy a hősök tudatalattijába nem férkőzik be a történelmi, etnikai, nemzeti különbözőség, nem válik döntővé az anyanyelven való megszólalás lehetősége vagy lehetetlensége – a biológia, a nemi ösztön, a nemi identitás határozza meg egymáshoz való viszonyukat. Ennek a szerelembe, érzéki örömebe való „bezárkózásnak” a társadalmi, közösségi vetületei nem mutatkoznak. Új értelmezésnek tartható Csiki László *Titkos fegyverek*jében az „erkölcsileg lenullázódott” Sanyi doktor „egyetemes létigazságként” hirdett gondolata, miszerint ha a létben a halállal állunk szemben, akkor „tökéletesen mindegy, hogy ki milyen nyelvet beszél”. A kritikus itt ironikusan közelít tárgyhöz, nem úgy, mint a *Bukott angyalok*, Grendel Lajos regénye dolgában, ahol a szerző narrációs és strukturális – a fentebb emlegetettekhez hasonló – „trükkjei” elfedik előtte, hogy a főhős, a leventetársait, majd a szüleit eláruló, belügyessé lett Tocsek szintén egy erkölcsi hullá. Csak az emberi értékeket, magatartásformák minőségét semmibe vevő szemlélet vetheti fel vele kapcsolatban, amit az egyik emigráns rokona, hogy „hős a maga módján”. Úgy tűnik föl, erről az emigránsról nem állítható, ami a *Meglátogatjuk a múltat* szerzőjéről, Ferdinandy Györgyről, hogy folyamatosan viszonyban volt (van) nem föltétlenül a politikai hazával, de a lelki hazával, a „lélek hazájával”. „Az író hazája az anyanyelv – nyugtatgattam magam fél évszázadon át” – vallotta Ferdinandy, nem térve ki rá, hogy mi csoda haza az, ahol korlátozzák vagy tiltják az anyanyelvi beszédet.

Ez utóbbi, persze, költői kérdés – egy olyan (ahogy a Balla Zsófia *A vers hazája* című Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia székfoglalója alapján Pécsi Györgyi magát nevezi) „afféle nem számít irodalmaré”, aki bár lehet „szakmai és erkölcsi szempontból feddhetetlen”, ám „globálisan ideologikus”, „politikai megrendelésre” dolgozik. Könyvével elégedettek lehetnek a megrendelők, amúgy globálisan is.

” Mély hála tölt el... ”

Beszélgetés Ács Margit író-szerkesztő-kritikussal

Fotó: Vadócz Dávid

„Volt egy jelmondatom a Kádár-rendszerben: nem a rendőr kényszerít rá, hogy silány ember legyek” – mondja a friss Kossuth-díjas Ács Margit író, szerkesztő, műkritikus, hozzátéve: „Az önbecsülést diktatúrában is meg lehet őrizni, persze, nem áldozatok nélkül. S ez érvényes a mostani liberál-diktatúrára is. (...) Igazolva látom, hogy ez az önérzetes magatartás igenis lehetséges, és ha nem adjuk fel, akkor kivezet az évszázados alárendeltségből.”

– Nem kezdek mással, nem is akarom mással kezdeni: szívből gratulálok a Kossuth-díjához! Őszinte rokonszenvvel és olvasói hálával köszönöm-jelmondatom jó néhány évtized óta azt a munkát, amelyet ebben a „szent háromságban” végez. Első generációs értelmiségiként pályázati úton került a Kádár-kor egyik legtekintélyesebb kiadójához, a Szépirodalmi Kiadóhoz, amely a korban valósággal összeforrt Illés Endre nevével. Mekkora jelentősége van élete és szakmai pályája szempontjából ennek? Milyen légkör fogadta, Illés Endrével milyen volt a kapcsolata?

– Fel sem fogtam akkor, hogy milyen szerencsém van. Az elnyerhető pénz lebegett a szemem előtt, amikor pályáztam az ösztöndíjra. Abban az időben rossz volt a kapcsolatom a családommal, fontos volt, hogy önellátó lehessenek. Az ösztöndíjas köteles volt bejárni a szerkesztőségbe, és lektor-inasként a ráosztott kéziratokról lektori véleményt írni, amit az aktuális mentora értékelt ki. Egyik mentorom Domokos Mátyás volt, későbbi férjem. Nagyon sokat tanultam tőle, némileg Pygmalion-történet a mi-

énk, mert bármilyen jó tanuló voltam, hiányzott belőlem a civilizációs és műveltségbeli alapozás. Nemcsak Domokos, a kiadó más szerkesztői is ijesztően műveltek voltak. Ezt szerették csillogtatni is, persze jó stílusérzékkel öniróniába, komédiázásba csomagolva, ebben Mátyás és Réz Pál járt az élen, de az alattunk lévő emeleten üzemelő kiadók, a Móra és az Európa lektorai, Vas István, Lator László, Benyhe János, Kormos István is sokszor feljöttek beszélgetni. Juhász Ferenchez rendszeresen bejárt Nagy László, belátogatott Pilinszky, Déry, Örkény, Jékely, s ahogy sorolom a neveket, magamat is irigylem miattuk, és még bőven folytathatnám a seregszamlét. Bármiről volt szó köztük, abból nemcsak ismereteket lehetett szerezni, hanem beszipantani a differenciált értelem, a bölcs önkontroll, a szellemes ironia légkörét. Illés Endre más volt. Ő volt a megtestesült tekintély úriemberes külsejével, kimért modorával, választékos fogalmazásmódjával. Tökéletes ellentéte az én zavart, megtépázott személyemnek. A kezdetektől méltányolta jó

Újpesti család, 1952

érzékemet az irodalmi szövegek minőségének felismeréséhez, mégis állandóan ultimátumokat adott, kipellengérezett az értekezleteken, és megrovásokban részesített. Megorrontotta rajtam a vad-szagot, a gyanús, zavaros élet nyomait. Ez izgatta őt, hiszen a Ménesi úton meglehetősen steril élet vette körül. Mint drámaíró, folyton színműveket kreált a mindennapok mozzanataiból is, és ebben a virtuális drámában én voltam a renitens, dacos, fiatal szereplő, akinek a szarvát le kell törni. A novelláimmal viszont kitüntető előzékenységgel bánt. Csak azt jegyezte meg, hogy furcsállja a figuráimhoz fűződő viszonyomat. Szerinte mindegyikkel ambivalens a kapcsolat: azokat a figuráimat sem tudom egyértelműen elfogadni, amelyek többé-kevésbé az alteregóim. Elismertem akkor is, ma is: így van, ez az írói természetemről készült, rögtönzött „krétarajz” találó. Mindent összevetve hálás lehetek a sors szeszélyének, hogy szó szerint az irodalmi elitben kellett megtanulnom a szakmámat.

– Visszatérve az „első generációsság” problémakörére: azért is izgat ez, mert néhai szeretett édesapámon tapasztaltam (és nem tudom, ez mennyire általánosítható), hogy ez a rendkívül jó képességű és nagy szakmai tudású ember ugyanakkor mintha híjával lett volna azoknak az érvényesülési prakti-

káknak, magatartásmódoknak, amelyeket értelmiségi családból származó kollégái magától értetődő természetességgel birtokoltak.

– Nem hiszem, hogy az érvényesülést elősegítő adottságokat otthonról hozzuk, azok sokkal inkább a személyes lelki beállítottságtól függenek. Az első generációsok között is vannak gátlástalan nyomulók, a társadalmi jelenlét-höz szokott családokból jövő, tehetséges emberek között is vannak, akik túlzott igényességből, esetleg etikai finnyáságból, vagy egyszerűen remetehajlamuk miatt nem képesek kifutni a formájukat. Nemes Nagy Ágnessel való beszélgetéseinkben többször előkerült ez a téma. Haragudott az első generációs gőgre. Azt mondta, ne legyünk olyan nagyra azzal, hogy segítség nélkül kellett elérnünk, amit elértünk. Minden művész self made man, és például neki a középosztálybeli apja neheztelése mellett kellett költővé válnia, ilyen értelemben neki sem volt családi háttere. Bármennyi igazság van is Nemes Nagy Ágnes felvetésében, az a különbség azért megvan, hogy az egyik családban elvárják a gyerektől, hogy legyen belőle valaki, a másik családban pedig inkább megijednek a különcödő sarjuktól, idegennek érzik, mihelyt sikerül megvetnie a lábát a másik társadalmi közegben. De ez sem ilyen egyszerű. Simonyi Károly fizikus-tudománytörténésszel és Ágh Istvánnal is beszélgettem arról, hogy mindkettejük paraszt-szülei tanulni küldték őket, és büszkéek voltak rájuk, a családi kötelék megmaradt sértetlenül. Sajnos, Magyarországon ez a magatartás a ritkább. Én úgy tapasztaltam, hogy nagyon nagy a szakadék az alsóbb és a felsőbb néposztályok között. Az otthon maradtak részéről a sértődöttség, az irigység, az idegenkedés, a „felkerültek” részéről a fölénytudat, a távolságtartás – s mindkét félben valami homályos hiányérzet –, így lehetne vázolni a magyar szociális érzületet.

– Mint már említettük, egészen fiatalon került a korabeli irodalmi élet kellős közepébe, élő klaszrikusok közé. Azok a nagyságok, akikkel lek-

torként, szerkesztőként találkozhatott, milyen hatással voltak Önre? Voltak-e közülük életre szólók, és érték-e ezek között a megismerkedések között csalódások?

– Az imént nem említettem azokat, akikkel kiadón kívül találkoztam. A férjemet jó néhány-szor elkísértem Illyés Gyulához, akinek személyes vonzereje lenyűgözött, és én, aki jelentéktelenségem tudatában minden nagy embertől, „élő klasszikustól” félttem, előtte nem némultam meg. Egyik naplójába bele is írta, hogy elpletykáltam neki, milyen szolás járja Pesten vele kapcsolatban. „Illyés Gyula az egész magyarságot a saját halottjának tekinti.” Ez kedvére volt. Legnagyobb meglepetésemre reagált az első novelláskötetemre: tehetségesnek mondott, és azt a tanácsot fűzte hozzá, hogy az írásaimmal soha ne akarjak tetszeni, erre nagyon ügyeljek. Akkor az a tiszteletlen gondolat kísértett meg, hogy ezt épp ő mondja, aki tudatos hódító, ujjá köré csavarja írásban is, szóban is a közönségét, de azért felfogtam, hogy mennyire lényeges poétikai elvet ajánlott a figyelmembe. A tetszésre való törekvés, a tetszelgés különösen az írónok csapdája, de nem csak az övék. Nem a kiadóban ismertem meg Mándy Ivánt sem, mert Illés Endre nem fogadta be a Szépirodalmiba, ahogy például Ottlikot sem. Mándy egyik könyvéről szóló recenzióm után ő kezdeményezte a találkozást, és hosszú évekig jó, baráti beszélgetésekre került sor közöttünk. Szuverén személyisége és írásmódja fontos példa volt előttem. Aztán a kilencvenes években, nem sokkal halála előtt eltávolodtunk egymástól az elkülönbözött politikai vonzalmaink miatt. Mentünk a Szentkirályi utcában, és rámutatott a Rádió épületére: „Innen tiltottak ki engem. Már semmit sem adnak le tőlem.” Valójában ő tiltotta le műveit, aláírta a nyilatkozatot, amelyben az akkori ellenzéki holdudvarhoz tartozó, illusztris közszereplők bojkottot hirdettek a Rádió ellen. Csalódtam benne? Nem. Tudtam, hogy zavaros képe van a történésekről, lám, összekeveri, ki tilt le mit. Csak

fájt. Azóta is fáj, amiként jó néhány régi barátság akkori megszakadása.

– *A hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországon mennyire számított a szellemi-alkotói pályán női mivolta? Egy helyütt azt mondta, nyomasztotta a „távolság belső értéktudatom és az ügyeske-okoska fehérnépnek kijáró lekezelő bánásmód között”...*

– Már régóta nem a feslettség biztos jele ugyan, hogy „művésznőnek” áll valaki, de azért maradt ebből a megítélésből valami kandi kí-

Domokos Máttyás barátai, Fodor András, Réz Pál. Háttérben a Nagy-Magyarország térkép látható

váncsiság, valami öv alatti érdeklődés. Tudom, vannak írónok, költőnok, akik épp e „pikantériára” játszanak rá, és nem is eredménytelenül, én viszont nem tudtam mit kezdeni a szegregációval, akár a lekezelő „kis, hétköznapi, női témák” kritikusi általánosításában jelentkezett, akár pedig kedves, gavalléros, de komolytalan bókolásban. Pedig szeretek nő lenni, természetesen veszem, hogy a világlátásom, az élményeim jellegzetesen a női lét tartozékai, és hogy mindez meghatározza az írásaimat is, de ahogyan a matematikában, a fizikában egy tabellán szerepelnek nők és férfiak, elvártam volna, hogy az irodalomban is így legyen, hiszen a nőiségem csak az írásaim szövetében mutatkozik meg, nem a megalkotottságában.

– *A belső énképe és a külső megítélés közötti távolság, úgy látom, végigkíséri talán egész életét is,*

de írói munkásságát mindenképpen. Elnézést a kis-sé provokatív fogalmazásért: paranoid volt, vagy tényleg alábecsülték?

– Nem nélkülöztem az elismerést. Az imént említett Illyés mellett Weöres Sándor és Károlyi Amy is kitüntettek figyelmükkel. Mátyás Iván is komolyan vett. Szerkesztők, kritikusok jó véleménye erősíthette önbizalmamat. Ha a hazai kritikusok a második könyvemet, a *Beavatást* szerelmi háromszögtörténetnek olvasták is, külföldön Eva Haldimann, Határ Győző és Bori Imre felismerték benne, hogy szembesít a Nyugat közönyével a magyar nép kiszolgáltatottsága iránt. Persze, születtek a könyveimről levágó kritikák is. Egy kritikus például nem kevesebbet állított, mint hogy helyzeti előnyömet felhasználva tehetségek helyét foglalom el. Ezt különösen sérelmeztem, hiszen a Szépirodalminál éppenséggel tehetségmentő szolgálatot láttam el, például Hajnóczy Péter *Fűtője* és Kertész Imre *Sorstalansága* a bábáskodással jelent meg. De egészében valóban nem lehetett volna okom panaszra, bár a paranoid jelzőt so-

kallom, mert túlérzékenységem csak a tipikus írói túlérzékenység volt. A nyolcvanas években viszont az új, irodalmi paradigma minden más művészeti szemléletmódot elhomályosított, az én késő-nyugatos stílushoz köthető írói világom a kritika számára érdektelenné vált, s az irodalom iránt érdeklődő közönség is igyekezett a „tuti” szerzőkre fókuszálni, akár élvezte őket, akár nem. A közölvásokra pedig soha nem számíthattam, annyira azért nem szokványosak a novelláim, hogy a lektúr-igényt kielégítsék. Légüres térben éreztem magam, kiveszett belőlem az írhatnék, aztán jött a rendszerváltás, lekötötte energiáimat, másra figyeltem.

– *A szellemi műhelyekben a rendszerváltás előtt személyes beszélgetésekben és szakmai kérdések megvitatása során mennyire voltak még meghatározóak az ideológiai szempontok? Szabad Nép félórák nyilvánvalóan nem voltak már, de például egyes művek melletti vagy elleni argumentációban megjelentek-e ilyen típusú érvek?*

– Ez a kérdés arra utal, hogy mi, kiadói lektorok, elvileg cenzori funkciót kellett volna

1992-ben Hamburgban, a Hungarológiai Tanszéken. Balról: Fazekas Tiborc hungarológus, Szilágyi István, Tolnai Ottó, Kurucz Gyula, Grendel Lajos, Mátyás Iván és a tanszék két munkatársa

betöltsünk. Voltak is olyan szerkesztők közöttünk, akik erre a funkcióra alkalmasak és hajlamosak voltak, de – s itt megint a Szépirodalmiról kell beszéljek, mert 1987-re, amikor átkerültem a Magvetőhöz, már a rendszerváltozás szelei fújtak – a jó minőségű könyvkiadás megkövetelte a nagy szakmai tudást, és ezek a lektorok felmentést élveztek a politikai éberség gyakorlása alól. A jelentéseinket úgy írtuk meg, hogy számítottunk a szuper-lektorok és a Kiadói Főigazgatóság érzékeny receptoraira. Dehogyan árultuk el a lektori jelentésben, ha egy fiatal költőnek rossz közérzete volt, létfilozófiát emlegettünk helyette, vagy például Hajnóczynál nem győztem hangsúlyozni, hogy munkásemberek a hősei, ő maga is fizikai munkás. Persze, ha valamelyik könyvet a megjelenés után ideológiai-politikai bírálat ért, akkor megrovást lehetett kapni figyelmetlen szerkesztői munkáért, kaptam is néhányat. De jó érzés volt a rendszerváltozás idején, hogy semmiért nem kell szégyellni magam, sem a publikált írásaimért, sem a zárolt lektori jelentéseimért.

– *Berzenkedett az olyan típusú ítéletek ellen, amelyek írásait „finoman, szerbantalos fuvallattal megírt” női novelláknak titulálták. Akart vagy nem akart, egyértelműen modern realista író lett, akit természetesen erősen foglalkoztat a ránc nehezedő történelem. A már említett Beavatás című kisregényében hangsúlyosan jelen van az enyhén szólva ellentmondásos viszonyunk Európa szerencsésebb nyugati feléhez, amelyet Cs. Nagy Ibolya folytonos keleti frusztráltságnak és a nyugat érdektelenségének és közönyének nevez. Én még hozzáteszem azt a hübriszt, amellyel a szerencsésebb geopolitikájú és történelmű nyugatiak mint egy szegény rokonra tekintenek ránc, nem egyszer pedig úgy, mint a komencióért folyamodó, levett kalapját alázatosan gyűrögető napszámosra az intéző. Mindez a mai napig tart, ezért a hetvenes években írott műtől egészen a mostani Európai Egyesült Államok-lázalomig vagyok kénytelen rugaszkodni. Mit gondol erről?*

– Honleányként nem örülhetek neki, de igazolódott a helyzetfelmérésem az eltelt időben.

Mándyval 1989 januárjában, a lakásunkon

Nemzedékeink, amelyek a diktatúra évtizedeiben illúziókat tápláltak részint a nyugati demokráciák édenéről, részben a mi eredendő Európához tartozásunk kapcsán a nyugati világ irántunk való részvétéről és szolidaritásáról, mára ki kellett (volna) józanodjanak. De a *Beavatás* nemcsak a nyugatiak közönyét diagnosztizálta, hanem a mi önsajnálattunk kártevését is. Ártunk és sokat ártottunk magunknak azzal, ha átadjuk magunkat az „ügyis hiába” önfelmentésnek, a sebek nyalogatásának, amely végül mindig oda vezet, hogy alázatosan gyűrögetjük kalapunkat az intéző előtt, csökkentett üzemmódban dolgozunk, leszállított erkölcsi normák szerint élünk. Volt egy jelmondatom a Kádár rendszerben: nem a rendőr kényszerít rá, hogy silány ember legyek. Az önbecsülést diktatúrában is meg lehet őrizni, persze, nem áldozatok nélkül. S ez érvényes a mostani liberál-diktatúrára is. Sokan naiv idealizmusnak minősítik ezt az ambíciót, de én igazolva látom, hogy az önérzetes magatartás igenis lehetséges, és ha nem adjuk fel, akkor kivezet az évszázados alárendeltségből. Legalábbis esélyt ad rá.

– *Egy pillanatra visszatérve a magyarságot „saját halottjának tekintő” Illyés Gyulára: ő rendkívüli bravúrral tudott egy magát internacionalistának hirdető világban nyíltan a nemzeti gondolat*

elkötelezett hívének nemcsak lenni, de látszani is. Nem véletlen, hogy ötágú sípról beszélvén az elszakított nemzetrészek magyar irodalmát az egyetemes magyar literatúra szerves részének tekintette. Az Ön által említett többi nagyok is így gondolkodtak? Téma volt ez szakmai és magánemberi beszélgetésekben?

– Hogyne lett volna! Először is többen a baráti társaságból az elszakított területekről származtak. Domokos Mátyás nagyapja például Nagyváradon volt a táblabíróság elnöke, onnan jött Réz Pál is. Lator László Kárpátaljáról szökött át Magyarországra. Jékely maga volt Erdély. Rendszeresen találkoztunk határon túlról érkezett írókkal is. Olvastuk könyveiket, nemcsak magánérdeklődésből, hanem hivatalból is, mert közös könyvkiadás címszó alatt könyvcse-re folyt a környező országok magyar kiadóival. Annyi magyarországi könyvet küldhettünk át, amennyit onnan megrendeltünk. Emlékszem parázs vitára is Németh Lászlóné fehér asztalánál, mert egy lelketlen közgazdász felvetette, hogy hosszú távon az az érdeke a kisebbségi helyzetbe került magyar családok gyerekeinek, hogy beolvadjanak a többségi etnikumba. Nálunk a lakásban egy fél falat elfoglaló Nagy-Magyarország térkép függött, amelyet megmutattunk minden külföldi látogatónknak. Sokkolta őket a látvány. Én a hatvanas évektől kezdve egységben láthattam a magyar irodalmat, és mindig tudatában voltam a magyar voltukért kényszerű áldozatokat hozó nemzet-társaim szorongatottságának. Az elmúlt évtizedek legnagyobb jótéteményének tartom, hogy lassanként sok tekintetben újra összenővünk velük.

– *A rendszerváltás idején sokunk egyértelmű érzése volt, az Öné is, hogy oda kell állni, és ez az „oda” Önnek is és például nekem is a korabeli kínálatból csak az MDF-et jelenthette. A lényeg az, hogy olyan ország képe lebegett a szemünk előtt, amely egy nemzet országa, talapzata pedig a keresztény kulturális örökség. Jól gondolom, hogy a választás nem okozott álmatlan éjszakákat?*

– Több barátom volt akkoriban az SZDSZ köré gyülekező értelmiségiek, mint a népiek között, ámbar a népi ellenzék akcióiban a nyolcvanas évek elejétől jelen voltam. Az első generációs voltam különösen fogékonyra tett a népi mozgalom eszméire. A magyarság egyik alapvető sorskérdésének láttam és látom az alsó néposztályok emancipációját mind a politikai, mind a kulturális nemzetbe. 1956 megítélése is döntő „tesztkérdés” volt a számomra. Épp a személyes kapcsolatok révén tudtam, hogy a liberális ellenzék elég vonakodva támaszkodik a magyar forradalom hagyományára. Tehát valóban csakis a népiek eszméire alapozó MDF-hez csatlakozhattam, és a mozgalom szervezésében szerepet is vállaltam a kerületemben. A kormányra került párt, feltehetőleg a realitások szorításában, leváltotta a népi eszmeiséget az európai kereszténydemokrácia politikai filozófiájára és gyakorlatára. Ez csalódást okozott, de beláttam, hogy a mi eredendő elképzeléseinket csak akkor követhetné a világtrendek ellenében a rendszerváltó kormányzat, ha népakarat állna mögötte. A taxisblokádnál azonban felvilágosított mindenkit, hogy erről szó sincsen. Annak is örülnünk kell, hogy húsz évvel később mégiscsak olyan politikai erő kerülhetett a kormányrúdhhoz, amely a magyarok érdekét tartja elsődlegesen szem előtt, s ez a politika érvényesül már egy évtizede.

– *Szépirodalmi munkásságának majd’ két évtizedes szüneteltetésében a közéleti szerepvállalásnak mekkora szerepe volt? Pontatlan a fogalmazás persze, mert kiváló és világos értéktudatot és erkölcsi rendet tükröző értekező prózáiban legalább akkora értéket halmozott fel, mint a par excellence novellákban, kisregényekben, regényben. Ugyancsak heuréka-jellegű ráismerés volt számomra, amikor egy interjúban azt mondta, hogy a kultúrharcszínvonal, a nem nemzeti, nem keresztény alapokon nyugvó oldal bicskanyitogató arroganciája, lekezelő gúnytól csöpögő fölénye nem is annyira dühöt, mint inkább viszolygást keltett az emberben. Ez a mai napig sem sokat változott, legfeljebb*

A 75. születésnap ünneplése fiaimmal, és az akkor még gyermek, azóta egy-két fejjel magasabbra nőtt unokákkal

a súlypontja eltolódott valamelyest itthonról Nyugat-Európa felé. Mit gondol erről?

– A széppróza húszéves szüneteltetésének több oka volt. Már szó volt a posztmodern doktrína elkedvetlenítő hatásáról, ez persze időleges lett volna, ha a sorsom alakulása nem pakolja rám egy új életkeret megteremtésének gyakorlati terheit, nem kell emellett egy új szakmát kitanulnom a folyóirat-szerkesztéssel, és végül valóban: a közélet nem oly bicskanyitogató, hogy az embernek nyilatkozatokat kelljen fogalmazni, aláírásokat gyűjteni, vagy például bedolgozni a nemzeti kormányzás alapelveit megfogalmazó elaborátumba (Szent István Terv). S közéleti szerepvállalásnak minősülhetnek a kilencvenes-kétezres években írott esszéim, konferencia-előadásaim is, amelyeket a felháborodás váltott ki belőlem. Az egyéni életben a legfontosabbnak az egészséges mértékű önbecsülést tartom, ugyanígy a közösségi identitásban is az életképesség, az eredményes működés alapjának. Nem véletlen, hogy a nemzeti

paradigma, a nemzeti létforma lebontásán ügyködő neoliberális „aktivisták” (az egyetemi professzortól a harmadrangú rádióállomások alkalmazottjáig, az ország élén álló politikus-tól a „bolgárúrnak” betelefonáló „nyuggerig”) a nemzeti önbecsülést vették célba. Lemaradottságunkat szajkózták mind a magyar társadalmi potenciál, mind kultúránk tekintetében. Fogyatékoságok és bűnök leltáraként interpretálták történelmünket, a világhoz való felzárkózás jegyében leselejteztek kánonjaikból a nemzeti tudattal összeforrt alkotókat. Ez ellen kellett megszólalnom. Válasz egyik írásomra sem érkezett. Nem merek azzal hízelegni magamnak, hogy nem találtak fogást rajtuk, inkább úgy vélem, az elhallgatás bevált fegyverét alkalmazták az én esetemben is.

– *Fogalmazhatok-e úgy írásainak, például Pár-baj című, számomra nagyon kedves regényének morális alapvetéséről, hogy bár az erkölcsi dilemmák sokszor roppant bonyolultak, nehezen szétszálazhatóak, ám maga az erkölcs nem relativizálható,*

Jó és Rossz igenis létezik, és ha megvalósítani nem is sikerül, de lehet a jóra, igazra, szépre, értékesre törekedni? Sőt, magára adó embernek kötelező.

– Nem sokat tudok hozzátenni lényeglátó megállapításához, legfeljebb elveszek belőle. Az utolsó mondatot. Berzenkedem az ellen, hogy bármit kötelességként írjak elő bárki-nek. Tisztelem az emberi lény szabadságát és önmagáért való felelősségét. Vannak erkölcsi tilalmak, amelyeket megszegni nem áll szabad-ságunkban, de jóra, szépre saját érdekében, saját igénye szerint, saját örömeire törekszik az ember. Aki a kötelesség kényszeréből teszi, va-lójában nem a Jó princípiumát szolgálja, nem abból részesül.

– *Az egyik legjellemzőbb mozzanatnak éppen azt tartom, hogy a Párbajban, amelynek nyilvánvaló önéletrajzi vonatkozásai vannak, azért von be egy harmadik személyt, hogy lehetőséget adjon egy kül-ső szemnek is egy párkapcsolati válság mérlegre tételére. Mi ez, ha nem igazságra vagy igazságos-ságra törekvés?*

– Évtizedekig készültem ennek a regénynek a megírására, de joggal tarthattam attól, hogy a női fél igazsága dominál majd benne, asszonyi fájdalmak és sérelmek felpanaszolásává torzul két ember drámai ütközete. A két fél szenvedé-sét egyenértékűnek kellett megőriznem. Tud-tam, hogy mindkettőnek igaza van a maga mód-ján, s tragikus, hogy a közönséges szeretet nem tud áttörni ezeken az önző igazságokon. A har-madik személy, a külső szem biztosította azt, hogy az olvasó ne dőljön be az egyik vagy másik szenvedély szuggesztíójának. Igazságos lehes-sen. Én különben hajlamos vagyok az elfogult-ságra, de egészen soha nem dőlök be magamnak.

– *Meggyőződésem, hogy az elmúlt harminc év során mára mások mellett az Ön munkásságának is köszönhetően méltányosabb viszonyok vannak a magyar irodalom, művészeti élet, a kánonképzés területén. Határozottan megindult egy folyamat, amely azt a kifejezőmódot részesíti előnyben, ame-lyet új realizmusnak vagy modern népiségnek szoktunk nevezni. Szini Gyula harmincas éve-*

beli jóslata a mese alkonyáról talán csak annyiban igazolódott be, hogy az irodalom a posztmodernnel tett egy nagy, és nem is hozadék nélkül való, ám mégiscsak kitérőt, majd visszatért az elmesélendő történetekhez. Jól látom?

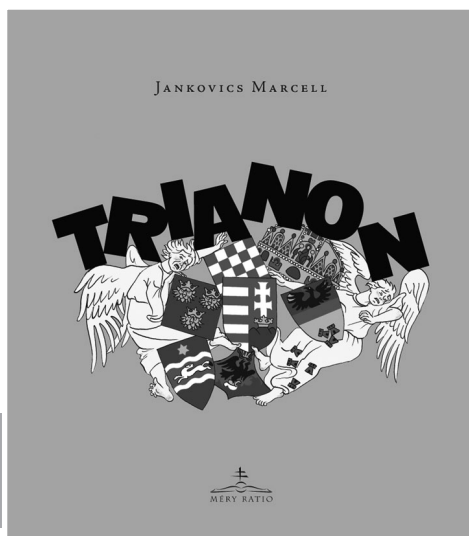
– Csak a posztmodern doktrína kopott meg, változás leginkább az irodalomelmélet, iroda-lomértelmezés szakágaiban megy végbe, mert maga az irodalom, ép ösztönét követve, az el-múlt évtizedekben is bőven termelt történe-tek elbeszélő, valóságreferenciával bíró regé-nyeket, novellákat, alanyi költőket, akiknél a költői én nem vonult illegálitásba. Egyébként a posztmodern stílusáramlat sok tekintetben beoltotta a hagyománykövető irodalmat a rutin, a banalitás unalma ellen. Ne is kitérőnek, ha-nem epizódnak nevezzük, amelyben ráadásul maradandó alkotások is születtek, és immár ezek is besorolódnak a jövőbe érkező irodalmi hagyományunkba.

– *Büszkén, elégedetten nézhet vissza a pályájára, a szépprózára meg az értekezőre is, két fia számos unokával ajándékozta meg.*

– Félek büszkélkedni a családommal, leg-szívesebben Nemvalou-nak hívnám őket, ne-hogy irigységet keltsenek az ártó szellemekben. Tudatában vagyok a szerencsémnek, és mély hála tölt el. A pályámmal is elégedett lehetek, szerencse kísért mindvégig, a munkahelyeim, a munkatársaim lehetőséget adtak az értel-mes feladatvállalásra. A magam munkamen-nyiségét viszont keveslem, seregnyi terv ma-radt megvalósíthatatlan. Miért hiszi az ember olyan sokáig, hogy rengeteg ideje van még?

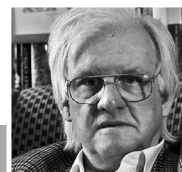

Stifner Gábor
(1955, Szőny)
újságíró, rádiós
szerkesztő-műsorvezető

Ősök által megélt sors

Jankovics Marcell: *Trianon*,
Méry Ratio Kiadó, 2019.

Szokolczay Lajos
(1941, Nagykanizsa)
irodalomtörténész, művé-
szetkritikus, Kismaroson él,
Széchenyi-díjas

Hogy lássuk, Jankovics Marcell, a polihisztor minő fájdalmak útját tapossa könyvében – százéves parázssal a talpa alatt és százéves vulkánhamuval a tüdejében –, érdemes pár mondatot a korabeli magyar sajtóból idézni. Mind az 1920-ban bennünket ért gyalázatért (más szó is ideképzeltető) emel szót.

„Az ítélethirdetés megtörtént és halálra szól. Kínos és gyalázatos halálra, amely kimondhatatlanul embertelenebb, mint amilyennel a középkor hordáit letörölték a népek táblájáról” (Móra Ferenc: *A sír, hol nemzet súlyed el*). „Elvették, s most véle nagyra vannak, / Törött, véres kardját a Magyarok. / De míg minden nép a sírját ássa, / Van szava, hogy világgá kiáltsa. // Csak mi, csak mi ne verjük kebelünk, / Csak mi, csak mi emeljük fel fejünk! / Tiporhatják szűz-tiszta igazunk, / Csak mi, csak mi ne hagyjuk el magunk! // De hirdessük gúzsba kötött kézzel, / Sebes ajakkal, lázadó vérrel, / Idézve menny, pokol hatalmait, / Hogy béke nincs, hogy béke nincsen itt” (Reményik Sándor: *Nem*

nyugszunk bele). „De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha azt hallod majd: Kolozsvár és ezt: Erdély és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam” (Karinthy Frigyes: *Levél*). „Trianon gyászos napján, magyarok, / Testvéreim, ti szerencsétlen, átkos, / Rossz csillagok alatt virasztva járók, / Ó, nézzetek egymás szemébe nyíltan, / S őszintén, s a nagy, nagy sír fölött / Ma fogjatok kezét, s esküdjete / Némán, csupán a szív veréseivel / S a jövő hitével egy nagy esküt, / Mely az örök életre kötelez, / A munkát és a küzdést hirdeti, / És elvisz a boldog feltámadásra, // Nem kell beszélni róla sohasem? / De mindig, mindig gondoljunk reá! (Juhász Gyula: *Trianon*).

Akármekkora volt a végzetlen fájdalmunk, Juhász Gyula – ahogyan Erdély lelkiismerete,

Kós Károly is a *Kiáltó* szóban – a munkát és a küzdelem hirdeti. Csak így jöhet el – el is jött! – a talpra állás. A történész, filmrendező, jelképkutató és mitológiában jártas szerző, aki úgy rajzol, mintha Isten csak arra teremtette volna, album jellegű, gyönyörű könyvében a talpra álláshoz vezető *keresztutat* járja be. A szöggel átütött tenyér fájdalmával. Ám, ami zseniális találat, az az örökérvényű tiltakozásnál is hatékonyabb.

Bár, főleg a szövegválogatásban, nem ódzkodik a dráma fölédzésétől, rajzai karikatúrisztikusak, vagyis többé-kevésbé gúnyrajzok. Igaz, hogy az aradi hősök portréi a szabadságharc katonai érdemrendjeinek babérkoszorúiba vannak foglalva – a tizenhárom vértanú közül csupán négy volt született magyar –, ám

a gúny kése ott hasít igazán, ahol hőhérségeket kell meggleckéztetni (s itt nemcsak a Lenin-fiúkra gondolok, hanem mindazon magyar és nemzetközi politikus-szélhámosokra, van belőlük elég, akik – önzésből, tudatlanságból, bosszúból stb. – a sírunkat ásták).

Furcsa könyv a *Trianon*. Műfaját tekintve besorolhatatlan. Egyrészt, az időrendet követve, történelmi tabló (ilyen-olyan kitekintéssel), másrészt, és alighanem ez a fontosabb, az *ítélkező* rajzok révén nem akármilyen (mondjam: igazságtévő?) példatár. Hol mosollyal, hol dühvel érzett szarkazmusa olyan *keményység*, amelyen – jöllehet a megtörtétek visszafordíthatatlanok – a nagyhatalmak és a kis antant gyalázatos (törvénybe fogalmazott) *sarabolása* ki-csordul.

Ebben a „halálos játékban” – mi más volna Jankovics döntnökökön való számonkérése, mint szenvedéllyel előadott, a saját lelkét is megnyugtató igazságkeresés – a grafikai vonal (tekintsük élőnek) elveszejtí báját, és gúnnyal alkalmazkodik a különbnél külön helyzetek megjelenítéséhez. (Lásd, amikor a Tanácsköztársaság idején – „eltiltották a papokat és apácákat a tanítástól, az egyházi iskolákat állami tulajdonba vették” – a szivarozó Lukács György és Kunfi Zsigmond a papot és az apácát rúgással akarja megregulázni.) Hol van már a János vitézi száguldó vonal kecsessége, vagy a paripák azon röppályája, amikor az ég összekötődik a földdel! Most szigorú ítélkezés van, könyörtelen józansággal előadott vonal- és folttánc. Olyan dinamikával, hogy beleremegjen a Föld! Ugyancsak a Lenin-fiúk ténykedését nyugtázza megrázó erővel az a szenvedő magyar trikolór, amelyen a vörös sávból úgy csurog le a vér, fuladásra ítélve a fehéret, bepiszkítva a zöldet, mintha vágóhídon lennének. „A vörös szín eröl-

tetése és a nemzeti színek mellőzése csaknem az egész lakosság hazafias érzelmeit sértette.”

Ám az erőteljes, szövegében és grafikai arzenáljában is karakteres történelmi tabló legnagyobb erénye – minden ebből következik, ez teszi a bírálót hitelessé – a személyesség. Az ősök által megélt sors, mint követendő valóság, amelyhez az utód tudatosan igyekszik igazodni. Nem véletlen az album előszavában szereplő vallomás. „Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani. Igaz, a rendszerváltásig, értsd: a főlzabadulásig Horvátországon és Ausztrián kívül egyikben sem jártam igazán. Nem akartam szomorú lenni. Na, de azóta! Bármelyikbe megyek, otthon érzem magam. Otthon is vagyok mindegyikben. Sokszorosán érintetten. Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám miatt, aki életének javát Pozsonyban élte le, magyarrá vált szlovák felesége miatt, a másik székely nagyapám és az ő felesége miatt, aki csallóközi magyar család gyermeke volt. Elszakított országrészeket képviseltek

mind a négyen. Az erdélyi és csallóközi ág él és virul, ők tesznek róla, hogy a vérem ne fogyjon el. (...) Felmenőim jó magyarok voltak, vagy jó magyarrá lettek. A horvát ősök, akik a közös hazát védték a török ellen; tiroli osztrák szép-nagybátyám, aki sógorával, szépapámmal együtt harcolt 1848/49-ben a magyar szabadságért és sokévi börtönt is szenvedett érte; lengyel szépapám, 1831-ben Bem segédtisztje, aki már magyarországi lakosként ajánlotta föl szolgálatait a hazának; Szamosújvár alapítói. Ők is magyarságra neveltek.”

A főntieket egy szép rajz ugyancsak hitelesíti. Drámai üzenettel, hiszen a díszes harisnyát és bujkát viselő székely szépapát, Bartha Lajost egy vellával mellen szúrták, sőt, egy balta a kapon keresztül a fejét is próbálja széthasítani. A grafika és szöveg párhuzamára – máskor beszédes ellentétére – igencsak figyel a szerző,

hiszen az 1848. október 19-én kezdődő román gyilkolások borzalma – sok egyéb mellett ez is Trianon előzménye – szinte statisztikai bőséggel van előttünk. Nem akármilyen kivégzésekkel. Kisenyeden 140, Gerendkeresztúron 200, Zalánán és Abrudbányán 1700, Boroskrakkón és környékén 200, alig egy héttel később ugyancsak Zalántán 700, Borosbenedeken 400, Magyarigenben 200 volt a magyar áldozat. És még 1920-ig sem jutottunk el, az utána következő időkről (Szárabajta, Tito partizánjainak öldöklése stb.) nem is beszélve.

Jankovics, mert tisztességes gondolkodó, senkinek nem ad föloldozást. Trianon előzményeit taglalva, jóllehet sokkal jobb körülmények között éltek nálunk a nemzetiségek, mint más országokban, a veszített háború, a szomszéd országok mohósága és a királyok, politikusok bosszúvágya mellett a magyar uralkodó osztály szűklátókörűségét sem hallgatja el. (Remek rajz, amikor a fotelban ülő „Döbrögi uram” hosszú szárú pipáját – előzékenységéből – egy rogyant térdű bocskoros szlovák gyújtja meg.) Viszont, ahol kell, már ami az igazságot illeti, rajztollával kegyetlenül vág. A hiteles, általa választott szövegeket – az irodalomjegyzék ugyancsak tartalmaz – úgy akarja fölülírni (mert a rajz érzelmeket is kivált), hogy esszézerű gondolkodása még hatékonyabb legyen. Nála a rajz sosem illusztrál, hanem virgonc keserűséggel sorozattá válva közvetíti a személyes sorsokkal megtűzdelt történelmi drámát.

Aki a könyv hátlapján a szivarozó Winston Churchillt meglátja – fekete öltönye és cilindre maga a gyász! –, majd szembesül az első és hátsó borító belsején szereplő csaknem 100 (!) politikus portréjával (köztük ismert személyiségek: Ferenc József, Clemenceau, Sztálin, Apponyi gróf, Hitler, Benes, Mussolini stb.; a Tanácsköztársaság szovjetek által kivégzett bűnösöknek a homlokán vércsillagos lött lyuk), az sejtheti, hogy eme figurák milyen dinamikus rajzok alakjai lesznek az albumban. Árulkodó jegeiket ismerjük a történelemből.

A rajzoló hol az egyszerű fekete-fehér vonallal, hol a hazugság-testeket kitöltő fekete, illetve színes folttal teszi érvényessé üzenetét. Legyen az az országdarabolás bámulata (*Elejtették*), a Clemenceau-nál különbéke-ötlettel próbálkozó IV. Károly visszautasított kézfogása (végül is Ottokar Czernin gróf közös külügyminiszter Clemenceau-t végképp ellenünk fordította), vagy a Tanácsköztársaság két vezetőjének, Landler Jenőnek és a beléje karoló Kun Bélának vörös bőregékként való repülése (... *huss, kirepült!*), avagy az elfogult bírósági tárgyaláson ítélező négy antant-nagyhatalom képviselőjének gesztusértékű magatartása (A „*bírák*”) és az „*ügyészként*” is hatásos bajkeverő hazugságadata (Benes „*közüvadás*”): a karakterekben ott van a jellem is.

Balassagyarmat, a hős város – kiüzte a cseheket – és a Sopron körzetébe bevonuló osztrák csendőrséget megállító *Rongyos gárda* nem véletlenül kap a hősök talpázatát jelentő, boggal cifrázott piros-fehér-zöld szalagot. És nem véletlen a román vágó – *Traian Băsescu hajóskapitány zászlójelzései: A Dnyesztertől a Tiszáig, 2016. december 1.* – kifigurázása. Ez utóbbival kapcsolatban megértjük a rajzolóművész kesernyés dühét, annál inkább is, hiszen Borrow angol katonatiszt szerint igencsak ki lettünk fosztva. Magyarán: 1919. október 4-ig 32 168 (!) vagon haladt át a Tiszán Románia felé, hadianyaggal és áruval megrakottan.

A rajzos történelemkönyv súlya, akarjuk, nem akarjuk, agyonnyomja a történelmet. Azt is mondhatnám: megsemmisíti. A frakk mögül hiába kandikál ki a nagy konspiráció egyik kiagyalójának, a Tigrisnek, vagyis Clemenceau-nak csíkos farka (épp az átvert Kun Bélát lekézteti – *Bevette*), a karikaturista észrevette, hogy eme nemtelen, szőrös kunkor, hiába a diktátumra ráütött pecsét, sosem lehet zászló. Mert ahhoz tartás kell, több ismeret kell, hazaszeretet kell, a másik nép megbecsülése kell.

És minthogy Jankovics Marcell rajz- és gondolkodásfolyama nem szakad meg a bécsi dön-

téseknél, megsemmisítő tustollával korunk Draculáit is megidézi: az őrzőgő faluromboló Ceaușescu (a grafika címe: „*Dracula*” 1965–1989) mellett például a piros-fehér-zöld virágok ültetésének a tilalmát bevezető Gheorghe Funart, Kolozsvár hajdani polgármesterét is. Nem beszélve közelmúltunk gyalázatáról, mikor is a D-209-es ügynökből magyar miniszterelnökké avanszált Medgyessy Péter Adrian *Năstase* román kormányfővel koccint Erdély Romániához való csatolásának ünnepén – 2002. december 1., Kempinski Hotel. A megalázkodó magyar politikus pezsgőspohara a koccintás erejétől eltörött (!), ami egyben a grafikus bosszúját is jelenti.

Mi a *Trianon* című rajzos album legnagyobb értéke?

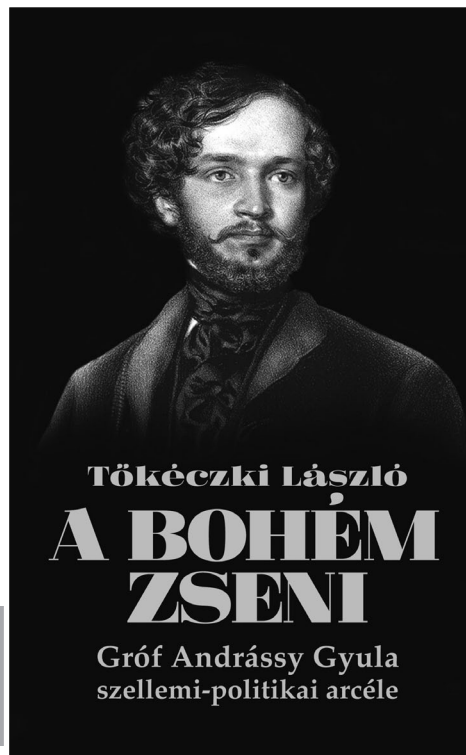
A nyílt beszéd. Annál nagyobb tett sohasem kell, mint amit a kesernyés ítélező elvégzett: feje tetejéről a talpára állította a poharat.

Ideológiai útmutató érkezett a túlvilágról

Anka László
(1980, Budapest) PhD,
történész, tudományos
munkatárs, VERITAS Történet-
kutató Intézet és Levéltár

Tőkéczi László: *A bohém zseni. Gróf
Andrássy Gyula szellemi-politikai arcéle,*
Közép- és Kelet-európai Történelem és
Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2020.

Éveken keresztül lehetett hallani arról, hogy Tőkéczi tanár úr idősebb Andrássy Gyula életrajzával foglalkozik, és könyvet készül kiadni az egykori magyar királyi miniszterelnökről, majd osztrák–magyar közös külügyminiszterről. Műve azonban már csupán a szerző halálát követően jelent meg, posztumusz kiadásban.

Aki kézbe veszi, azonnal elgondolkodik a könyv borítóján. Fekete mezőben a címszeplő fekete-fehér mellképe, alatta a szerző neve és a cím – piros betűkkel. Az elmúlt években a kommunista diktatúrákkal/vörös terrorral kapcsolatos kiadványok borítói jelentek meg ilyen színekben. Tőkéczi korábbi, hasonló tartalmú könyvei, melyeket Tisza Istvánról, Vázsonyi Vilmosról írt, egészen más „külcsín-*nel*” kerültek a nyilvánosság elé. Andrássy élményekben, kalandokban gazdag és színes politikai pályafutása, a boldog békeidőket meghatározó kormányzati alkotómunkája egészen más jellegű kötetkülsőt igényelt volna.

A mű második felében kapunk választ arra, honnan ered a címadás, *A bohém zseni* elnevezés.

Benjamin Disraeli brit miniszterelnök nevezte így Andrássyt. Viszont, ahol ezt olvashatjuk (*A világpolitika színterén* című fejezetben), ott a miértre nem találunk választ. De a könyv elején, az *Életútja és személyisége* fejezetben sem egy bohém ember alakja lép elénk. Az olvasónak az a gondolata támad, hogy e posztumusz műnek nem a szerző adta ezt a címet, hanem az utólag született, amint már a borító stílusát illetően sem mondhatta el véleményét.

Megmagyarázatlanul maradt jelző nem feltétlenül szerencsés címválasztás, főleg egy olyan mű számára, amely lexikonszerű rövidegességgel és ismeretterjesztő felületességgel foglalja össze főhőse életének és politikai pályafutásának történetét a részletek alaposabb ismertetése nélkül. Pedig Andrássynak az 1867-es kiegyezés megvalósításában, majd azt követően kormányfőként a modern polgári állam kiépítésében elévülhetetlen érdemei voltak. Egy olyan politikai és társadalmi berendezkedés kiépítésének – az Osztrák–Magyar Monarchia dualista felépítményének – motorjaként tekinthetünk rá,

amellyel Magyarország megkapta a jogok felét, de csak költségei harmadát viselte, megteremtve azokat a boldog békeidőket, amely a magyar történelemnek gazdasági, kulturális értelemben a legprosperálóbb fél évszázada volt, és a demográfiai mutatók is a magyarságnak kedveztek, szemben az itteni nemzetiségek csökkenő számarányával. Mindezen nemzeti eredményeket pedig a Monarchia nagyhatalmi státusza és hadserege védelmezte, belső piaca táplálta.

Tőkéczkít ideologizáló/politizáló történészként tartja számon az emlékezet, akire a poszt-kommunista-liberális baloldalon a polgári, konzervatív jobboldal kurzustörténészeként tekintettek. Az mindenképpen igaz rá – főleg Tisza Istvánról írt művére, de erre az Andrássy-opuszra is áll –, hogy írásainak hőseit ideológiailag követésre érdemesként is igyekszik odaállítani olvasói elé. Vagyis a tizenkilencedik század nagy magyar nemzeti liberális alakjai lehetnek a huszonegyedik századi érték-konzervatívok példaképei.

Az a magyar történelem sui generis jelensége, hogy régi liberálisok (Széchenyi István, Tisza István) kerülnek példaként felmutatásra napjaink konzervatívjai előtt. Ennek az erkölcsileg-szemléletileg gyengének tűnő, de sokkal inkább feltáratlanul heverő konzervatív örökség az oka. A feltárás elvégzése lenne az igazi vállalkozás.

Tőkéczki László tanár úr nem volt levéltárba járó, dobozok mélyén porladó, addig ismeretlen források bemutatásával új megállapításokat tevő történész. Andrássy esetében is egyszerűen járt el, ami kiderül lábjegyzeteiből. Beszélte magát a főurat a Lederer Béla által közzétett *Gróf Andrássy Gyula beszédei I–II.* köteteiből kiemelt idézetekkel, valamint hivatkozik néhány olyan kiadványra, melyekről ismert, és műfajukból (emlékbeszéd, jellemrajz) tudható, hogy szubjektív módon viszonyultak a grófhhoz.

A fentiek tükrében Tőkéczki opusza sokkal inkább tekinthető emlékezetpolitikai igyeke-

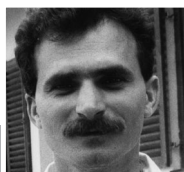
zettel megírt esszének, de semmiképpen sem objektív alapossággal rendelkező tudományos munkának. A Tanár Úr természetesen tudta, mit csinál, és ebben a műfajban – jó írói stílusának köszönhetően – kiválót alkotott. Látható, hogy a historikus azonosulni tudott műve főszereplőjével és annak eszméivel. Bánkodik, hogy Andrássy világa – a nemzeti és elitista jelzővel ékesíthető, értékelvű liberalizmus – már a múlté.

Érdeme a kötetnek az, hogy a történelem iránt érdeklődő, laikus olvasó is képet kaphat arról, hogy mi volt az értelme az 1867-es Habsburg–magyar kiegyezésnek a nemzet fennmaradása szempontjából, milyen eredményeket ért el ennek következtében Magyarország, hogyan gyarapodott évtizedeken keresztül, és hogy a dualista rendszer nem olyan volt, amilyenek a kommunizmus vadhajtásaként a kollektív emlékezetben fennmaradt (Ausztria félgymarmati sorsú, kizsákmányolt társországa, élén egy megalkuvó elittel), hanem nemzeti történelmünk legprosperálóbb korszakának valós képében áll az olvasó előtt.

A Deák Ferenc után Andrássynak is köszönhető 1867-es kiegyezés azt jelentette, hogy nem a hazai nemzetiségek egyeztek ki a magyarok rovására a császári dinasztiával, hanem a magyaroknak sikerült a nemzetiségi többségű Magyar Királyságban megőrizni vezető szerepüket (nemzeti szupremácia), és mindehhez még a Habsburgok nagyhatalmi státuszú Ausztriája biztosított védelmet a nemzetközi porondon. A birodalom mozgásterét a nagyhatalmi koncertben pedig éppen az Andrássy Gyula osztrák–magyar közös külügyminiszter által megszerzett német szövetségi kapcsolat garantálta az erősebb oroszokkal szemben a Balkánon, amely ténylegesen puszkaporos hordónak számított a nagyhatalmak ütközőzónájában, és egy nagyhatalom, mint a Monarchia – éppen mert nagyhatalom – nem tehetette meg, hogy távol tartja magát a nemzetközi konfliktusoktól.

dr. Anka László

Pontos történetek

Kiss Áron
(1980, Szabadka) költő,
kritikus, a Freie Universität
diplomázott Berlinben

Kilátással a tengerre. Esszék, tanulmányok Kontra Ferenc műveiről, Arany János Alapítvány, 2018.

Kilátással a tengerre
Esszék, tanulmányok Kontra Ferenc műveiről

Méltó gesztusnak tartom, hogy a hatvanéves Kontra Ferencről egy pályaképet összegző, igényes kivitelezésű kötet jelent meg. Rendhagyó is egyúttal. Ilyenkor a szokásos tiszteletkörieket szokták leróni barátai, ismerősei, tisztelői, és mindazok, akik eddig figyelemmel követték munkásságát. Köszöntő kiadványokkal jócskán találkoztunk már, ami meglátszott az írássok minőségén, jobbára elmosódó olvasmányélményeken alapultak, halványuló emlékeket idéztek. Ezek inkább udvarias – és jobbára alkalmi – írások szoktak lenni az évforduló jegyében, amit a legtöbb író ki is érdemel már húsz könyv és számos méltó szakmai elismerés után.

Igencsak meglepődtem, hogy nem ilyen kiadványt kaptam kézhez!

A *Kilátással a tengerre* nem udvarias köszöntések sorát tartalmazza az aktualitás jegyében, és a kapkodás jegyei sem látszanak rajta; itt nincsenek színvonalbeli különbségek sem, sokkal inkább időrendiségben gondolkodtak a szerkesztők, hogy a tanulmányok egymásutánja

a fejezetek egymásra utaló sorrendjeként haladjon előre. A könyvet bárki úgy olvashatja, mint az író egy-egy alkotói korszakának összefoglalóját, kiemelve a legfontosabb könyveket, melyeket mindig méltó elemzés mutat be. A kötetet végigolvasva megállapíthatjuk, hogy lényegében egy többszerzős monográfiát tartunk a kezünkben.

A könyv kiadója és szerkesztője, Erős Kinga és Rózsássy Barbara hozzáértően bántak a tartalommal; a kiadvány szerkezetének célkitűzése nem volt kevesebb, mint hogy az író világát a maga teljességében reprezentálják. Jól látták, hogy voltak kiváló kritikusok, akik Kontra Ferenc első könyveit értelmezték maradandóan immár lassan negyven év távlatából, míg másoktól inkább a regényelemzések progresszív irodalomelméleteket felvonultató elemző módszere hoz közelebb a mához: így több látószögből kerül most az olvasók elé az életmű, különböző habitusú irodalomtörténészek és kritikusok tollából. Ma már hozzáférhetetlen publikációk,

ritkaságok éppúgy bekerültek, mint ahogyan első közlések is. Nem véletlenül idéztem a címben Bori Imrét, aki nagyon is „pontosan” fogalmazott kritikájában. Három generáció irodalomtörténészei és írói vizsgálják Kontra Ferenc munkásságát a maguk nyelvezetével és látószögével. Ez a sokszínű kaleidoszkóp teszi egyébként igazán olvasmányossá a könyvet.

Kőrösi Zoltán így írt 1993-ban a pályatársáról és jóbarátról: „Kontra Ferenc igazi *elbeszélő* tehetség, a szó legnemesebb értelmében. Az a fajta gyűjtő, aki a valóság, a múlt, a félmúlt és a jelen szisztematikus felderítésével, az *odafigyelés* eléggé meg nem becsülhető alázatával nemcsak hihetetlen mennyiségű tudásanyagot képes felhalmozni, de ismeri annak is a módját, hogy mesteri sűrítéssel és kitűnő szerkesztési készséggel ezekből a nyersanyagokból feszes ritmusú, izgalmas novellákat írjon. Érvényes ez a remek kisregényére, az 1988-ban megjelent *Drávaszögi kereszték* című munkára, és érvényes a *Nagy a sátán birodalma* című novelláskötetére is.”

Thimár Attila tanulmánya egy pályaszakasz összegzéseként is olvasható: „A *Nagy a sátán birodalma*, az *Ősök jussán*, a *Holtak országa* elbeszéléskötetek már címükkel is utalnak a háborús helyzetre, amely négy-öt évtizedenként újra és újra kialakul a Duna déli folyása mentén. Az elbeszélések hősei olyan kiélezett határhelyzetekben élnek, amikor egy-egy mondatnak, cselekedetnek éppen a szituáció miatt hatalmas súlya van, amikor évtizedes, évszázados indulatok, szenvedélyek törnek a felszínre a politikai helyzet törései mentén. Az ösztönök, a gyűlölet szabadul el, s teszi lángoló pokollá vagy kietlen sivataggá a világ rendjét. Ezek az elbeszélések három időszakot: az első, a második világháború és a délszláv háború borzalmait elevenítik fel, másolják egymás mellé, megmutatva, hogy nincs különbség a háborúk pusztításai között.”

Sturm László *Az idő sodrása* című tanulmányában az író egész gyermekkori történetére

érvényes megállapítást tesz: „A fenyegető átmenetiségben mindenkiben ott él a római kori, de a falusiakban Aladdint idéző lámpa ürügyén megfogalmazódó vágy: »Mondani kellene valami végérvényeset, valami visszavonhatatlant.« De: »Hiába törtük a fejünket a bűvös mondaton, elköltözött belőle a cselekvő szellemóriás, katakombák beomlott járataiban bolyongott valahol.« Ám hogy az elbeszélőt és családját mégsem éri – a menekülést nem számítva – nagyobb baj, talán annak köszönhető, hogy ők közelebb lehetnek a szabadító szóhoz: a nagyanya jósolni tud, a szülők csillagünnepe kozmikus érzékenységre utal, a kisgyerekből pedig történetmondó lesz.”

Tóth Erzsébet az *Angyalok regénye* kapcsán megállapítja: „A férfiaság itt még az, ami a nagyoknál, mondjuk, Hemingwaynél volt, csak az eltelt idők kegyetlenségeivel súlyosbítva. Egyúttal rádöbbenhetünk, milyen méltatlanul bánunk a trianoni határokon kívül maradt magyarokkal. Persze nekik mindig a megszenvedett szépség marad még így is. Hogyan írhatná le egy magyarországi magyar ezt a mondatot: »A három színt külön-külön vásárolták, még csak nem is ugyanazon a napon, hogy ne legyen feltűnő.«”

A tanulmányok néhol egymásra is reflektálnak. Ez a megoldás azért érdekes különösen, mert esetünkben mindkét szerzőtől olvashatunk tanulmányt ugyanarról a kérdéskörrel: „A könyv poétikai terében jelen lévő kulturális örökség motivikus komplexitását – a Fibonacci-számsort a nyulak szaporodásával illusztráló példától Dürer nyúlábrázolásának a prózaszövegben való beágyazottságáig – rendkívül szemléletesen érzékelteti Bence Erika tanulmánya. Az irodalmár találón állapítja meg, hogy az »Angyalok regénye [...] enigmák, rejtélyes utalások sorozatára épül, amelyeknek feloldása újabb alkotások, legendák és történetek világához vezeti el az olvasót, miáltal a Kontra által létrehozott regény egy önmagát generáló, folytató, hatványozó szövegvilággá alakul.« Az

olvasó számtalan olyan motívumot fedezhet fel, amelyek több fejezetben különböző változatban jelennek meg. A Medúza fejét levágó Perszeusz hőstette például először *A firenzei ötvösmester* című fejezetben bukkan fel, amely Benvenuto Cellini szemszögéből meséli, hogyan készült a firenzei Medici család megrendelésére Perszeusz bronzszobra, és miként akarta ezt riválisa, Bandinelli megghiúsítani. Ugyanez a görög mitológiai történet *A Tökösi-erdőben* című fejezetben már a vándorszínészek által eljátszott színdarabként köszön vissza. A koronaherceg erdőbirtokán az előadás közben a nádásban felcsapó lángok ugyanakkor motivikus szinten felidézik a bronzöntő katlan tüzét, amelyben az előző fejezet Cellini-szobra készült. Az ehhez hasonló, a művész – legyen az szobrász, színész vagy író – mint alkotó ember munkáját tematizáló történetek miatt nevezi Bence Erika művészregénynek az *Angyalok regényét* – írja Mudriczki Judit, továbbgondolva Bence Erika tanulmányát.

„Szerencsésnek mondhatja magát az a közösség, amelynek prófétái ihletettséggű gondolkodó fiai vannak. A horvátországi magyarság ezt elmondhatja magáról. Kontra Ferenc úgy tudta megörökíteni ennek a közösségnek az életét, történetét, hogy az örökség egyben komoly szépirodalmi értékévé vált. Közösség, felelősségvállalás – gyakran ismétlődő szavak voltak ezek az eddigiekben, és nem véletlenül. Kontra Ferenc nem tud és nem akar elvonatkoztatni a közösségtől, legyenek sorai mégoly önvizsgálati jellegűek is. Kapcsolata a világgal mindig a közösséghez való viszonyában jelenik meg, teherként és egyben gazdagodásként hordozza a szellemi örökséget és közösségének történetét. Végtelen alázat kell ahhoz, hogy méltókép-

pen megírhasssa az ember azokat a történeteket, amelyek ilyen súlyos kincssel rakottak. Mintha hegyet mászna súlyos drágakövekkel teletömött hátizsákkal. De hát régi igazság ez: az igazi írónak mélységes alázattal kell odaülnie az íráshoz, hogy aztán a teremtő szellemi fölényével tudjon tetetlenül fölészállni a világnak. Mert akkor már az emberi alázat kéz a kézben jár Isten emberbe lehelt szellem-szikrájával” – a szemelvények sorát szándékosan zártam Jakab-Köves Gyopárka megállapításaival, amelyek Kontra Ferenc írói elkötelezettségére utalnak.

A kötet kivételes is a maga műfajában. Komplexitásra törekszik: a jól illusztrált, nagy alakú, vaskos kiadvány utolsó száz oldala ugyanis Kontra Ferenc teljes bibliográfiáját tartalmazza. Erre az alkalomra készült nagy apparátussal, munkabírással és nyilván mérhetetlen türelemmel, hiszen a szerző folyóiratokban megjelent szépirodalmi műveit, idegen nyelvű közléseit és tanulmányait is tartalmazza, továbbá jelenlétét több száz antológiában. A tételeszámok végösszege kerekén 1270, amiből a tévés, rádiós, filmes és színházi feldolgozások sem hiányoznak. Itt kell elárulnom, hogy ezt a könyvet azért szereztem be elsősorban, mert éppen a most íródó tanulmányomhoz gyűjtöm a szakirodalmat, és Kontra Ferenc műveinek teljes recepciója csupán itt található meg forrásokkal, lábjegyzetekkel, utalásokkal együtt; könnyen áttekinthető, és tudományos alaposággal dolgozták fel a vonatkozó irodalom publikációit, a szerzővel készült interjúkat és egyéb hivatkozásokat is. A mai tudományos elvárások szerint hasznosítható a gondosan szerkesztett bibliográfia.

Kiss Áron